

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II
Кафедра географії та туризму

Реєстраційний № _____

Кваліфікаційна робота
МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ НА УГОРСЬКИХ
ЕТНІЧНИХ ТЕРИТОРІЯХ ЗАКАРПАТТЯ

Шімон Домініка
Студентка IV-го курсу
Освітня програма 242 Туризм
Ступінь вищої освіти: бакалавр

Тема затверджена Вченою радою ЗУІ
Протокол № 2 від 31 березня 2022 року

Науковий керівник: **Бергхауер Олександр Олександрович,**
к.г.н. доцент

Завідувач кафедри географії та туризму: **Молнар Йосип Йозефович**
к.г.н., доцент

Робота захищена на оцінку _____, «__» _____ 2022 року
Протокол № _____ / 2022

Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці II

Кафедра географії та туризму

Кваліфікаційна робота
МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ НА УГОРСЬКИХ
ЕТНІЧНИХ ТЕРИТОРІЯХ ЗАКАРПАТТЯ

Ступінь вищої освіти: бакалавр

Виконала: студентка IV-го курсу

Шімон Домініка

Освітня програма 242 Туризм

Науковий керівник: **Бергхауер Олександр Олександрович,**
к.г.н. доцент

Рецензент: **Генці Шандор Олександрович,**
к.г.н. доцент

Берегове
2022

Зміст

Вступ	6
Методи дослідження	8
РОЗДІЛ 1. Загальна характеристика туризму та ресурсів Закарпаття.....	10
1.1. Адміністративний устрій Закарпаття	10
1.2. Природно-географічні особливості та ресурси Закарпаття.....	11
1.3. Людські та культурні ресурси регіону	15
1.4. Популярні туристичні продукти області	20
1.4.1. Місця для проживання	23
1.5. Проекти розвитку туризму на Закарпатті.....	24
РОЗДІЛ 2. Результати дослідження, проведеного з метою вивчення можливостей розвитку туризму Закарпаття.....	26
2.1. Вплив COVID-19 на сьогоdnішній туризм.....	26
2.2. Українсько-російська війна та туризм.....	28
2.3. Результати досліджень анкетування.....	30
2.4. Результати дослідження глибинних інтерв'ю з експертами галузі.....	34
2.4.1. Можливості для розвитку під час епідеміологічної ситуації на основі думок місцевих експертів	36
2.4.2. Проблемні напрямки туризму Закарпаття.....	40
РОЗДІЛ 3. Можливі напрямки розвитку туризму на Закарпатті	46
3.1. Опис можливої стратегії	46
3.2. Горизонтальні цілі	47
3.3. Можливості досягнення стратегічних цілей	49
Висновки	67
Подяка	71
Резюме	72
Список використаних джерел	76
Додатки	82
Список ілюстрацій.....	93

II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola

Földtudományi és Turizmus Tanszék

TURIZMUSFEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEK KÁRPÁTALJA MAGYARLAKTA TERÜLETEIN

Szakdolgozat

Képzési szint: alapképzés

Készítette: Simon Dominika

IV. évfolyamos hallgató

Képzési program: 242 Turizmus

Témavezető: Berghauer Sándor, PhD

docens

Recenzens: Gönczy Sándor, PhD

docens

Tartalomjegyzék

Bevezetés	6
A kutatás módszerei	8
1. FEJEZET Kárpátalja erőforrásainak és turizmusának általános bemutatása	10
1.1. Kárpátalja közigazgatási helyzete	10
1.2. Kárpátalja természetföldrajzi sajátosságai és erőforrásai	11
1.3. A megye humán és kulturális erőforrása.....	15
1.4. Kárpátalja kiemelt turisztikai termékei	20
1.4.1. Szálláshelyek Kárpátalján	23
1.5. Kárpátalja turizmusát érintő fejlesztési tervezetek	24
2. FEJEZET Kárpátalja turizmusfejlesztési lehetőségeinek feltárása céljából végzett kutatási eredmények bemutatása	26
2.1. A COVID-19 hatása napjaink turizmusára	26
2.2. Az ukrán-orosz háború és a turizmus	28
2.3. A kérdőíves kutatás eredményei.....	30
2.4. A prominens személyekkel végzett mélyinterjúk kutatás eredményei.....	34
2.4.1. Fejlesztési lehetőségek feltárása az járványügyi helyzetben a helyi szakértők véleménye alapján	36
2.4.2. Kárpátalja turizmusának problémás területei.....	40
3. FEJEZET Kárpátaljai turizmusfejlesztésének lehetséges irányvonalai	45
3.1. Lehetséges stratégia ismertetése.....	45
3.2. A horizontális célok	46
3.3. Stratégiai célok megvalósításának lehetőségei	48
Következtetések	66
Köszönetnyilvánítás	70
Összefoglaló.....	71
Irodalom	75
Mellékletek	81
Ábrák jegyzéke	92

Bevezetés

A munkám Kárpátalja turizmusának fejlesztési lehetőségeit tárgyalja, melyek létjogosultsága több aspektusból is igazolható. Az első érv a turizmus globális szerepe, – amely az emberek utazási igényeit hivatott kielégíteni – mely mára szinte minden ország gazdaságában jelen van, esetenként a GDP első számú hozzájárulója. Az idegenforgalom a szabadidő-eltöltésének egyik meghatározó elemévé, a globalizált világgazdaság szerves részévé vált. Ezt mi sem bizonyítja jobban, minthogy az ágazatot már számos kisebb-nagyobb, regionális vagy világméretű válság érte, ennek ellenére hosszabb vagy rövidebb időintervallum alatt talpra állt. Hasonló válságnak tudható be a 2020 elején kibontakozott COVID-19 világjárvány, amely váratlanul érintett minden gazdasági szektort, így a turizmust is. A nem várt helyzet következményeként már rövid távon is megfigyelhettük az idegenforgalom addig felfelé ívelő globális mutatóinak a megtörését.

Kárpátalja Ukrajna egyik fontos turisztikai térsége erőforrásai sokszínűségének köszönhetően, viszont számos megoldatlan problémával küzd, amelyek fékezik a megye idegenforgalmának sikeres fejlődését. A dolgozat aktualitásának tehát hangsúlyos eleme a pandémiás helyzet, amely az ország egyik legkisebb megyéjét is utolérte, és jelenleg is jelentős kihatással van a turizmusunkra. Az ország számos szektora köztük az idegenforgalom is tanácstalanuk áll a jelenlegi COVID-19 járványügyi állapottal szemben.

A dolgozat másik elengedhetetlen eleme –, mely ma az országban a legkilátástalanabb szituációt teremt – a 2022. februárjában kitört orosz-ukrán háború. Az orosz agresszió krízisként hat Ukrajna gazdaságára és az idegenforgalmi szektorra egyaránt. A kialakult helyzet következtében nagymértékű átrendeződés várható országszerte és ezáltal Kárpátalján is. A megye idegenforgalmának az új helyzetre fel kell készülni, ismernünk kell erősségeinket mellyel jelen munka foglalkozik.

Kárpátalján területén megfigyelhető a munkaerő nyugati irányú elvándorlása, amely sajnos a jelen estben még erősebben a munkavállalás mellett letelepedéssel párosul. Ellenben számolni kell az Ukrajna háborús övezeteiből érkező munkaképes személyek ideiglenes vagy végleges ideköltözésével. Ilyen szempontból is fontos a turizmushoz köthető fejlesztések kibontakoztatása, mivel Kárpátalján köztudottan megvannak a turizmus megfelelő erőforrásai és lehetőségei, nemhiába több helyi fórumon a megyét „Kárpátok Svájcának” minősítik (BERGHAUER S. – NAGY O. 2013). Éppen ezért az idegenforgalomra jellemző magas

munkaerőigény következtében is hozzájárulhat az itthonmaradáshoz, reményt és munkahelyet teremthet a megyébe érkező és letelepedő lakosság számára.

A dolgozat területi értelemben Kárpátalját érinti, azon belül pedig a magyarok által lakott térség kérdéseire fókuszál, viszont esetenként nemzetközi kitekintéssel is találkozhat az olvasó.

A munkám feladatai között szerepel – a megye prominens személyeinek véleményére alapozva – feltárni a pandémiás helyzet okozta következményeket, illetve kiutat és lehetőségeket, továbbá kidolgozott ajánlást tenni a kárpátaljai idegenforgalomban érintettek számára az adott helyzetben való helytállással kapcsolatban.

Fontosnak tartom a korábbi (2019-2021) munkám során feltárt eredmények és a jelenleg a járványügyi helyzet kapcsán felmerülő turizmusfejlesztéssel kapcsolatos problémák és lehetőségek feltárását. A dolgozat célja egy átfogó fejlesztési elképzelés kidolgozása, mely részben fókuszál a fentiekben említett új befolyásoló tényezők kérdésére is.

A kutatás módszerei

A megfogalmazott cél és feladatok elérése érdekében kvalitatív és kvantitatív kutatási módszereket alkalmaztam együttesen. A kapott eredményeket feldolgoztam, melyet kiegészítettem egyéni empirikus gondolataimmal.

A kvalitatív kutatás primer és szekunder módszerekkel valósult meg a teljesebb és átfogóbb kép érdekében. A munkában kiemelt szerepet kapott a szekunder kutatás, mely a szakirodalmi áttekintést képezte és segítségével sikerült felvázolni Kárpátalja természeti, kulturális erőforrásait, lehetőségeit és már működő turisztikai termékeit. Illetve a COVID-19 vírus által generált világjárvány és az orosz-ukrán háború okozta hatások is feltérképeződtek a említett módszer által a turizmus tekintetében.

A primer kutatás Kárpátalja turizmusfejlesztési lehetőségeit irányozta meg és annak fókuszában a pandémiás helyzet kérdéseinek a vizsgálata került. A kutatás során több mélyinterjú lefolytatására is sor került a turizmus ágazatában dolgozó és azt meghatározó prominens személyekkel. Az alanyok kiválasztása a témavezető tanárommal 2 tényezőn alapult: az adott prominens személy vezető pozíciót tölt be a megyére nézve és/vagy magas szaktudással rendelkezik az idegenforgalom világában. A mélyinterjúk egy része 2019 őszén és 2020 elején készültek. Ezek adták az alapját a XXXV-ik OTDK-ra benyújtott *A kárpátaljai magyarlakta területek turizmusának fejlesztései elképzelései prominencia vizsgálat alapján* című dolgozatomnak. Míg a járvány következtében 2020 második felében és 2021-2022-es években történt a lekérdezés. A tanulmányomban találkozhatunk olyan prominenciás személyekkel, akik kétszer is kifejtették véleményüket – megkérdezésre kerültek a koronavírus járvány kitörése előtt és a jelenlegi a járványhelyzetben is.

Az interjúalanyok a következő személyek voltak:

- *Barta József* – a Kárpátaljai Megyei Tanács volt első elnökhelyettese a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség alelnöke (2020; 2021);
- *Bíró András* – a Kárpátaljai Hazajáró Honismereti és Turista Egylet elnöke, helytörténeti, honismereti túravezető (2021).
- *Böszörményi-Nagy Gergely* – 2010-12-között a Magyar Kormány EU kommunikációs vezetője, jelenleg az innovációért felelős Desing Terminal tulajdonosa (2022).
- *Buhalja József* – Magyarország Ungvári Főkonzulátusának főkonzulja (2021);

- *dr. Fodor Gyula* – a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola nemzetközi kapcsolatokért felelős rektorhelyettese (2020, 2021);
- *dr. Grezsa István* – a Kárpátalja fejlesztéséért és a Kárpát-medencei óvodafejlesztési programért felelős miniszteri biztos (2020, 2022);
- *dr. Tarpai József* – turisztikai szakember, a Kárpátaljai Magyar Nagycsaládosok Egyesületének elnöke (2021);
- *Hanusz Árpád* – egyetemi tanár, turisztikai szakértő (2022).
- *K. Debreceni Mihály* – kárpátaljai tudósító, a MTVA munkatársa (2020);
- *Kaszinecz Otokár* az Ukrán turizmus tiszteletbeli tagja, egyetemi tanár (2022);
- *Ötvös Ida* – a Viski Zöld Falusi Turizmus Szövetség elnöke (2019, 2020);
- *Ötvös Sándor* – Miniszterelnökség Szabolcs-Szatmár-Bereg Megye és Kárpátalja Fejlesztési Feladatainak Kormányzati Koordinációjáért Felelős Kormánybiztosi Kirendeltség főtanácsadója, idegenvezető, helytörténész (2019, 2022);
- *Petruska István* – Kárpátaljai Megyei Állami Adminisztráció helyettes vezetője (2021);
- *Popovics Béla* – helytörténész, idegenvezető (2021);
- *Tóth Miklós* Beregszászi járás képviselője (2021).

A pandémiás helyzet előtt készített mélyinterjúkat összehasonlítási pontnak, forrásnak használtam fel a dolgozatomban.

A prominens személyek megegyező kérdéssorozatot kaptak (2. számú melléklet), de a kötetlen lekérdezés során meglehetőleg szerteágazó válaszok születtek. Számos kérdésben egyöntetű feleletek érkeztek, viszont találunk olyan pontokat is, ahol teljesen eltérő nézőpontok keletkeztek. A sajátos válaszok által váltak egyediékké az eredmények. A mélyinterjúk során elhangzott gondolatokat hangrögzítő segítségével rögzítettem, majd Word dokumentumban felgépelttem azokat és nagyrészt számszerűsítettem.

A háborús helyzet következtében az új szituáció fejében fontosnak tartottunk egy felmérő kutatást is végezni a háborús menekültek körében. A mennyiségi kutatás kérdőív formájában, online platformon (Google Űrlap) valósult meg, mely aktuális kérdésekkel fordult a kialakult háborús helyzet következtében a Kárpátaljára érkezett személyek felé, mivel számolni kell a megye potenciális idegenforgalmi résztvevőinek gyökeres változásával és a jelentkező új igényekkel. A teljes kérdőív az 1. számú mellékletben tekinthető meg, amely válaszlehetőségekből illetve egyéni véleményadásból épült fel. A felmérés segítséget nyújtott a Kárpátalja turizmusfejlesztési irányvonalainak kijelölésében.

1. FEJEZET

Kárpátalja erőforrásainak és turizmusának általános bemutatása

1.1. Kárpátalja közigazgatási helyzete

Ukrajna függetlenné válása óta (1991) Kárpátalja (ukránul: Zakarpatszka oblaszty) az ország legnyugatibb és egyben a második legkisebb megyéje. A régió sok tekintetben eltér Ukrajna többi területi egységétől. Ez leginkább annak a következménye, hogy a második világháborúig Kárpátalja Ukrajnától függetlenül fejlődött, mintegy ezer esztendeig Magyarország, majd a trianoni békeszerződés után Csehszlovákia, illetve 1945-től 1991-ig a Szovjetunió ukrainai részeként (BOTLIK J.–DUPKA GY. 1991). Bár Kárpátalja földrajzi szempontból mindig periférikus területként létezett, azonban geopolitikai helyzete miatt mindig fontos régió volt (MOLNÁR D. I. 2018).

Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa 2015-ben elfogadta az Önkormányzatok önkéntes egyesüléséről szóló törvényt (ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ДОБРОВОЉНЕ ОБ'ЄДНАННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД»), amely által kezdetét vette a decentralizáció folyamata és a közigazgatási reform, a helyi lakosság érdekeinek effektívebb érvényesülési célja érdekében. (CSERNICKÓ I. – HIRES-LÁSZLÓ K. 2021). A decentralizáció elvei a Helyi Önkormányzatok Európai Chartájáról szóló, 1985. október 15-én, Strasbourgban kelt egyezményi kihirdetésen alapszik. A korábbi önkormányzatok helyett, egyesített területi közösségek – kistérségek (hromadák/ ОТГ) alakultak. A reform lényege az állami hatalom és döntéshozatal nagy részének átruházása a helyi önkormányzatokra, azaz jelen esetben a kistérségekre ([HTTPS://DECENTRALIZATION.GOV.UA/ABOUT](https://decentralization.gov.ua/about)).

Kárpátalja korábban 13 járásból és 5 megyei alárendeltségű városból (Ungvár, Munkács, Huszt, Beregszász, Csap) tevődött össze. 2019-2020-ban a decentralizáció reform a megyékre is kiterjedt. Ukrajna Legfelső Tanácsa elfogadta A járások létrehozásáról és megszüntetéséről szóló rendeletet (ПРО УТВОРЕННЯ ТА ЛІКВІДАЦІЮ РАЙОНІВ), mely értelmében Kárpátalja vonatkozásában 64 kistérség került kialakításra, illetve 6 járás felállításáról született döntés: Ungvári, Munkácsi, Huszti, Beregszászi, Técsői és a Rahói (1.ábra). Korábban a megyében a Beregszászi járás magyar többséggel rendelkezett. Az új felosztással ez az állapot is megszűnt (mivel a jelenlegi Beregszászi járásban a magyarok hozzávetőleg 40%-ot tesznek ki), viszont a kárpátaljai magyarság más járások területén is (az Ungvári, a Munkácsi,) jelen van jelentős létszámban.

„Ukrajnában a decentralizáció első szakasza befejeződött (kivételt képez Krim és a Donyecki régió), amelynek hatékonyságát jelenleg az állam monitorizálja. Most ismerkednek a megalakult hromadák az új hatáskörükkel, funkcióikkal. Véleményem szerint a következő

helyhatósági választásokra fog szabályosan kirajzolódni minden, akkora már tökéletesen kidolgozott mechanizmussal fognak tevékenykedni a kistérségek. Ez a ciklus jelenleg még a próba időszak Kárpátalja 64 hromádája számára” (PETRUSKA I., 2021).

1. ábra

Kárpátalja új közigazgatási felosztása

Saját szerk. 2020.

Forrás: <https://decentralization.gov.ua/> (2020)

1.2. Kárpátalja természetföldrajzi sajátosságai és erőforrásai

Kárpátalja területe 12 800 km², mérete ellenére számos kedvező adottsággal rendelkező régió.

A megye földrajzi helyzetéből fakadó pozitív sajátosság, hogy területe négy EU-s országgal határos: északnyugaton Lengyelországgal, nyugaton Szlovákiával, délnyugaton Magyarországgal, délen pedig Romániával. Összesen 456 km európai uniós határszakasszal rendelkezik, ahol több határátkelő is működik. Ez a földrajzi helyzet növeli a térség turisztikai és egyben geopolitikai szerepét. Továbbá két ukrajnai megyével szomszédos: északkeleten Lemberg (Lviv) és Ivano-Frankivszk megyéivel 265 km hosszan. (RADVÁNSZKY

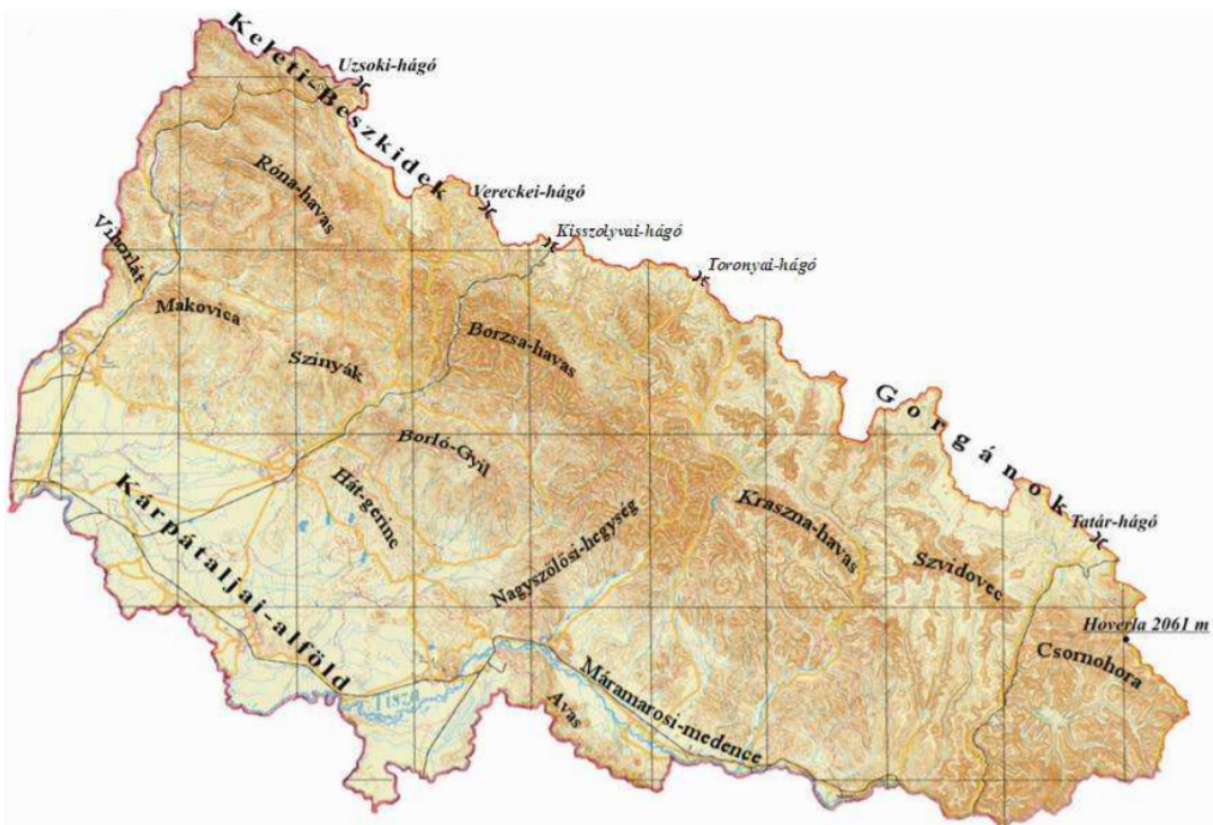
B. – SASS E. 2009). Több jelentős hágója van Kárpátaljának, amelyek biztosítják az ukrainai megyékkel való összeköttetést: Uzsoki- (889 m), Vereckei- (839 m), Kísszolyvai- (1110 m) Toronyai- (930 m), Tatár-hágók (931m) (2.ábra). Megemlítést érdemelnek a fontos és forgalmas közutak, vasutak, valamint cső- és villamosvezetékek, amelyek a megye területén (pontosabban a Kárpátok hágóin át) haladnak keresztül és kapcsolják össze Ukrainát a közép-európai országokkal (FODOR GY., 2019).

Dr. Grezsa István a Kárpátalja fejlesztéséért és a Kárpát-medencei óvodafejlesztési programért felelős miniszteri biztos is pozitívumnak tekinti az fentebb említett sajátosságot. „Úgy gondolom fantasztikus adottsága Kárpátajának a négy országgal való szomszédság, amelyre érdemes lenne több figyelmet fordítani, főleg a turizmusban tevékenykedő egyéneknek” (GREZSA I. 2020).

2. ábra

Kárpátalja domborzata

Forrás: Gönczy 2009; Szerk.: Berghauer S. 2010

Kárpátalja területének több mint 80 százaléka hegyvidék és egyötöde, azaz kevesebb mint 20 százaléka síkvidék (itt koncentrálódik a kisebbségben élő magyarság). A hegyvidéki rész három vonulattól épül fel: a Beszkyds és Gergánok vonulata (Vízválasztó-vonulat), a

velük párhuzamban lévő magashegyi völgyekről elnevezett Polonina/Havasi-vonulat és a harmadik a Vulkanikus-vonulat, azaz a Vihorlát-Gutini hegylánc (BOTLIK J.–DUPKA GY. 1991). A megye és egyben Ukrajna legmagasabb pontja a Hoverla (2061 m) (magyaros néven Hóvár), amely a Havasi-vonulatok Csornahorai-hegységében található. Ezen kívül kiemelhetők a megye kétezres csúcsai, amelyek az előzőleg említett hegységben lelhetők fel: Brebeneszkul (2035 m); Petrosz/Pietrosz (2022 m); Hutin-Temnatik (2018 m); Csornahorai Pip Iván/Pop Iván (2020 m) stb. (2. ábra) (BOTLIK J.–DUPKA GY. 1991; BERGHAUER S. 2010).

A terület erdősültsége magas, 56,8% (62,2% – lombhullató, 29,9% – tűlevelű), ami a hegyekben jóval magasabb mutatóval rendelkezik, mint a sík- és dombvidékeken. Itt található a kontinens magashegységi erdeinek jelentős része, amelyek foltokban őserdei jelleggel bírnak. A Kelet- és Közép-Európa hét országát érintő Kárpátok egyedülálló flórája és faunája rendkívül sokrétű, s számos, a Földön sehol máshol nem található fajnak is otthont ad (KOMÁROMI I. 2002; KÁRPÁTALJA 2011; TARPAL J. 2013).

Kárpátalja területén egy nagy és több kismedence (Perecsenyi-kismedence, Szolyvai-kismedence, Ilosvai-kismedence, Kőrösmezői-kismedence, Ökörmezői-kismedence) alakult ki annak következtében, hogy három hegyvidéki területét folyóvölgyek szabdalják fel. A megye egyetlen „teljes értékű” medencéjének számít az Aknaszlatinai- (vagy Máramarosi-) medence, amely a Tisza völgyében húzódik (GÖNCZY S. 2009, BERGHAUER S. 2012).

Geológiai szempontból egybeesik a Kárpátaljai-alföld a Kárpátaljai-süllyedéssel. A síkság mai felszínét a Tisza és mellékfolyóinak eróziós és akkumulációs munkája alakította, formálta ki 100-120 m magasan (POP. SZ. 2003).

Kárpátalja vízrajzáról a változatosság, a bőség és a sokszínűség mondható el. A vízkészleteit tekintve vidékünkön felszíni és felszín alatti vizekkel egyaránt jól ellátott terület. A megye folyóhálózata sűrű és a folyók a Tisza vízgyűjtő rendszeréhez tartoznak. 9277 folyó található a megyében, melynek a hossza éri el a 10 km-t, illetve 152 olyan folyóval rendelkezünk, melyeknek hossza 10 km-nél több és négy – a Tisza, a Borzsa, a Latorca és az Ung –, melyeknek hossza a 100 km-t meghaladja (BALEGA, SZ.SZ. ET AL. 1983).

Ismeretes, hogy megyénk síksági részén az átlagosnál magasabb a geotermikus gradiens értéke, a felszín alatt (kb. 1000 m-es mélységben) számottevő mennyiségű termálvíz készlet összpontosul. Hasznosításukra példákat is találunk, többek között Kárpátalja magyarlakta településein Beregszász, Mezőkaszony, Visk stb. A legnagyobb termálvíz tartalékokkal a Beregszászi járás bővelkedik. (FODOR GY. 2019).

Az állóvizekben korántsem olyan gazdag a megye, mint a folyóhálózatban. Kárpátalján a hivatalos közlések alapján 137 tavat tartanak számon. Legjelentősebb a Szinevéri-tó, amely

Máramarosi-havasokban a Talabor forrásvidékén 989 m magasságban hegyomlás által keletkezett, mélysége 24 m. Kárpátalja csornahorai részében festői szépségű, kis méretű tavaeskák lelhetők fel. Köztük található a Brebeneszkul-tó (1801 m), melyet Kárpátalja és egyben Ukrajna legmagasabban fekvő állóvizeként tartanak számon (BERGHAUER S. 2021). A felszíni vizek jelentős része mesterséges tó és víztározó, közel 60 db található Kárpátalja szerte, melyek úgy számában, mint nagyságában meghaladják a természetes tavak számát. A bányatavak közül a Dédai-tó magaslik ki, méretét (48 ha) és turisztikai vonzását tekintve, amely felszíni homokbányászás következtében keletkezett. Turisztikai szempontból jelentősek az aknaszlatinai sóstavak, amelyeknek környező területei napjainkban egyre veszélyesebbek a kiszámíthatatlan cellabeszakadások, talajcsuszamlások következtében. A legnagyobb méretű víztározók és halastavak a Munkácsi járás határán találhatóak. Az említett járás határán találjuk meg a megye legnagyobb vízfelületével rendelkező állóvizét, a Fornosí-víztározót is, melynek teljes felszíne feltöltöttség esetén 285 ha (BODNAR, V. et al. 1987).

A vízesések közül a Sípót-vízesést kell kiemelni, mivel Kárpátalja leglátogatottabb és legszebb vízesésének számít. A legmagasabbnak a Trufaneci-vízesést tartják, amely 36 méter magasból zúdul alá. Összeségében közel 20 vízeséssel rendelkezik a megye, közül némelyek csak időszakos jellegűek (BARANYI B. 2009)

Vidékünk szerves részét képezik az ásvány- és termálvízkészletek. Kárpátalja-szerte több mint 360 ásványvízforrást tartunk számon: túlnyomó többségük a megye hegyvidéki részein összpontosul, beleértve az összes kitermelés alatt álló forrást is. (PAP. SZ. 2009; BACSÓ R. et al. 2014).

Megyénk éghajlata a nedves kontinentális éghajlattípushoz tartozik. Jelentős különbségeket figyelhetünk meg, annak ellenére, hogy viszonylag kis területet foglal magába. Kiváltó oka a terület relatíve magas reliefenergiájában keresendő, amely az idegenforgalom szempontjából lényeges, kedvező éghajlati különbségeket teremt, így szinte minden évszakban hasznosítható a megye idegenforgalmi szempontból (nyáron a síkvidéken, télen a hegyvidéken) (TARPAI J. 2013). A hőmérséklet területi eloszlására a régió változatos morfológiai viszonyai nagy hatást gyakorolnak. Az évi középhőmérséklet a síkvidéki részen 9-10°C, a magasabb hegygerinceken, 1000 m felett 0 és 3°C között változik. A leghidegebb hónap a január, míg a legmelegebb a július. Kárpát-medence egyik legcsapadékosabb részének számít Kárpátalja, a síkvidéken 650–700 mm (Beregszász – 670 mm/év), a Havasi-vonulat tetőin eléri az 1500 mm éves csapadékmennyiséget is (MOLNÁR J. 2009B; BERGHAUER S. 2012).

Ennyi pozitív sajátosság mellett még ásványkincsek is fellelhetőek a térségben. Több, mint 60-at tartanak számon köztük: számottevő barnaszén és lignitbánya, a földgáz, vasérc. színesfém (ólom, cink, galenit, arany). A legjelentősebb ásványi nyersanyag Kárpátján a Máramarosi-havasok előterén felhalmozódott kősó, amely Aknaszlatinától Husztig húzódik. Komoly gazdasági értéket képviselnek az építőipari nyersanyagok: a mészkő, homokkő, perlit, agyag, andezit, riolit, bazalt, kaolin, márvány. Nagyszámban készletek vannak zeolitból, perlitből (EZÜST FÖLD - KÁRPÁTALJA/ СРІБНА ЗЕМЛЯ - ЗАКАРПАТТЯ 2006).

Kárpátalja különleges természeti értékekkel rendelkezik. Ebből fakadóan több államilag is védett természetvédelmi területet találhatunk a megyében, mint a Szinevéri (1989 óta), az Ungi (1999 óta) és az Elvarázsolt Táj Nemzeti Park (2009 óta) (KOLOZSVÁRI I. – HADNAGY I. et al. 2020). Továbbá egy bioszféra rezervátum – Kárpáti Bioszféra Rezervátum –, nyolc tájvédelmi körzet, több mint száz természeti emlék és 44 kultúrpark óvja fokozottan Kárpátalja természeti kincseit (IZSÁK T. 2009).

„Vannak közép- és alacsonymagasságú hegyeink, síkvidéki dombjaink, termál és ásványvizeink. Kárpátjának kitűnő erdőszűtsége van, a vízrajza is csodálatos alakult ki. Ásványkincsek is fellelhetőek a területen. A védett területeink értékeiről pedig nem is beszélve. Tehát minden természeti erőforrás megvan ahhoz, hogy egy jó működő turizmust létrehozzunk Kárpátján” (BUHAJLA J. 2020).

A természetföldrajzi adottságokat áttekintve egyetértek a fenti sorokkal, amelyek a főkonzul úrtól hangzottak el. Kárpátján (azon belül a régió magyarlakta részén) a turizmus fejlesztéséhez megvannak a kedvező feltételek. Elmondható, hogy a megye kitűnő adottságokkal rendelkezik a természeti erőforrások terén.

1.3. A megye humán és kulturális erőforrása

Kárpátalja területe a történelem során több állam tulajdonát képezte, utoljára a Szovjetunió uralma alá tartozott ma pedig Ukrajna része (KOVÁCS S. 1999). A szovjet éra alatt teljesen elszigetelt határmenti területté vált és több tekintetben megőrizte hagyományos kulturális és társadalmi vonásait, amely pozitív tényezőként jelentkezik az idegenforgalom egyes ágazatainál.

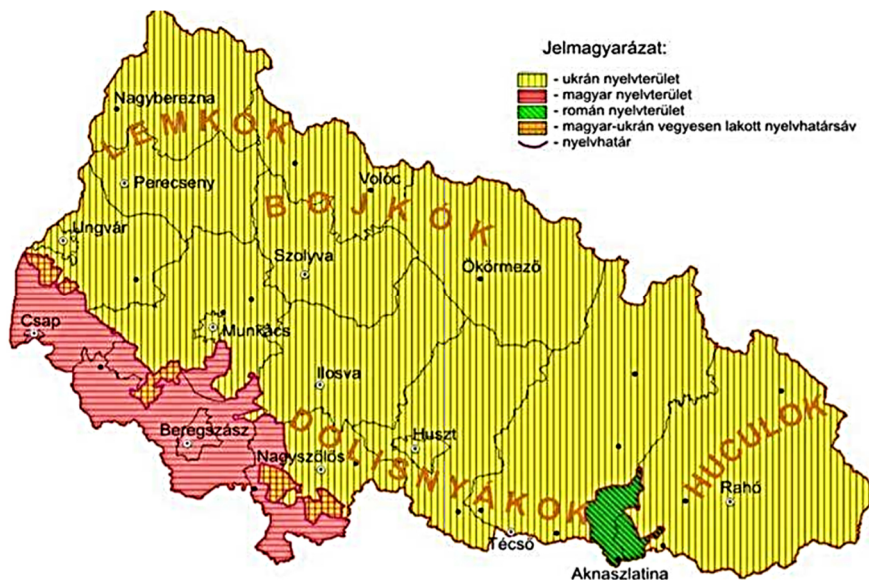
Legutóbbi népszámlálást 2001-ben tartották, annak ellenére, hogy 2022-es évet írunk. Az akkori adatokra támaszkodva elmondható, hogy a kárpátaljai lakosság 80,5%-át az ukránok, 12,1%-át (kb. 151 ezer fő) a magyarok, 2,6 %-át a románok, 2,5%-át pedig az oroszok teszik ki. A fennmaradó 2,3% nagyobb részét a romák, németek, szlovákok képezik (KÁRPÁTALJAI MEGYEI STATISZTIKAI HIVATAL 2003). Meg kell említeni, hogy Kárpátján szerinte több mint száz nemzetiség él, viszont közülük csak 8 kisebbség éri el az 0,1%-os

jelenlétet (fentebb megemlített nemzetiségek). Kárpátalja etnikai sokszínűségét tovább gazdagítja a Kárpátalján élő ruszin (vagy rutén) lakosság a megemlített nemzetiségeken kívül. Az ukránok egy etnikai csoportjának nyilvánítják őket, így hivatalosan Ukrajnában a ruszinok nem tekintik külön nemzetnek. A ruszin lakosságon belül elkülönülnek egymástól a síkvidéki ruszinok – dolisnyákok – és a verhovinai (hegyvidéki) ruszinok – lemkók, bojkók, huculok., Idegenforgalmi tekintetben nagy vonzerőt képeznek az egyedi kultúrájuk és sok esetben a még élő hagyományaik is, annak ellenére, hogy a hivatalos statisztika csak közel 10 ezer ruszint tart nyilván (BERGHAUER S. ET AL. 2020). A megyében a magyar ajkúak a Kárpátaljai-alföldön koncentrálnak (3. ábra).

Több, mint 20 éve nem került sor újabb népszámlálásra, ezáltal csak becslésekre tudunk támaszkodni népességszám alakulásával kapcsolatban. Ukrajna hivatalos statisztikai adatai alapján megállapítható, hogy a 2001-es adatokhoz mérten csökkent Kárpátalja lélekszáma (1 254 614 fő – 2001-es év; 1 247 810 fő – 2021-es év) ([HTTP://WWW.UKRSTAT.GOV.UA](http://www.ukrstat.gov.ua)), mivel jelen van a külföldre való kiköltözés vagy letelepedés, az ország kedvezőtlen gazdasági helyzetének következtében.

3. ábra

Kárpátalja nyelvterületei

Szerkesztette: Molnár D. I. 2009

A megye sok nemzetiségének kísérő eleme a vallási sokszínűség. Turisztikai szempontból kedvező tényező, mivel megfelelő célpont Kárpátalja egy vallási indíttatású szabadiós tevékenység eltöltésére is.

Ukrajnában a statisztikai adatok hiánya miatt, nem ismerjük a vallási megoszlással kapcsolatos pontos számokat. A rendelkezésünkre álló becslések alapján elmondható, hogy Kárpátalja legnagyobb vallási felekezete a pravoszláv (más néven görögkeleti vagy ortodox). Az ortodox hitet gyakorlók száma 700 ezerre tehető, idetartozik az ukránok kétharmada, az oroszok nagyobb része és a románok egy része is (MOLNÁR J. 2009 A).

Kárpátalján a rendszerváltást követően újrászervezték a görögkatolikus egyházat (mivel a szovjet időben, 1949-ben betiltották működését), melynek ma 220 ezer főnyi, elsősorban ukrán/ruszin híve van. A görögkatolikus egyház hívei között megtaláljuk magyarokat is vannak (a kárpátaljai magyarok 9%-a), valamint a románok körében is elterjedt e vallás (KOVÁCS S. 1999, MOLNÁR J. 2009 A).

Kárpátalján a református vallás a magyarok körében a legelterjedtebb, ezért „magyar vallásként” tartják számon és becslések szerint 70 ezren tartoznak soraiba. A magyarságon kívül, a megyében fellelhető nemzetiségek közül a cigányság egy része is a református vallást gyakorolja (KOVÁCS E. 2021).

A római katolikus vallás híveinek a száma hozzávetőleg 40 ezer fő a megyénkben. Nagyobb része magyar, azaz a kárpátaljai magyar ajkúak 21%-a római katolikus. A vallás hívei közzé sorolhatók a szlovákok, románok és az ukránok egy része. A történelmi egyházak mellett több „új”, kisebb egyház is jelen van a megyében (Jehova tanúi, baptisták, szombatisták, adventisták stb.), de híveik számáról nem találunk pontos információt. Vallási szempontból tekintve pozitívnak könyvelhető el, hogy kevés az ateista (4–5%), de a felekezet nélküliek aránya is alacsony 10–20% (CSERNICSKÓ I. – SOÓS K. 2002).

A vallási felekezeteknek köszönhetően számos egyedi szépséggel rendelkező szakrális épület lelhető fel a megyében. Idegenforgalmi szempontból több mint 70 jelentősebb vallási vonatkozású épülettel rendelkezik Kárpátalja, köztük kimagaslanak egyediségükkel a fatemplomaink (kb. 60 db). Két ruszin fatemplom az UNESCO Világörökség részét képezi az Uzsoki- és a Kőrösmezői (Sztrukivszka) – fatemplom (DESCHMANN A. 1990; BERGHAUER S.– FODOR GY. 2014).

A középkori időszakból fennmaradt templomok zömében Kárpátalja alföldi részén helyezkednek el és ezek eredetileg katolikus templomokként funkcionáltak. Románkori templomok közül a legértékesebb a gerényi rotunda. A gótikus református templomok sorából a festett kazettás mennyezetű és erőd templomok egyéni színfoltot képeznek: csetfalvai, técsői, huszti erődtemplom stb. (BERGHAUER S.– FODOR GY. 2014).

A II. világháború előtt jelentős számú zsidó közösség élt a vidéken. Ennek köszönhetően számos zsidó tárgyi emlékhely (családi házak, kastélyok, zsinagógák, fürdők, temetők) található

Kárpátalja szerte (BERGHAUER S. – SASS E 2019), legtöbbet közülük Munkács, Ungvár és Beregszász városa őrzi.

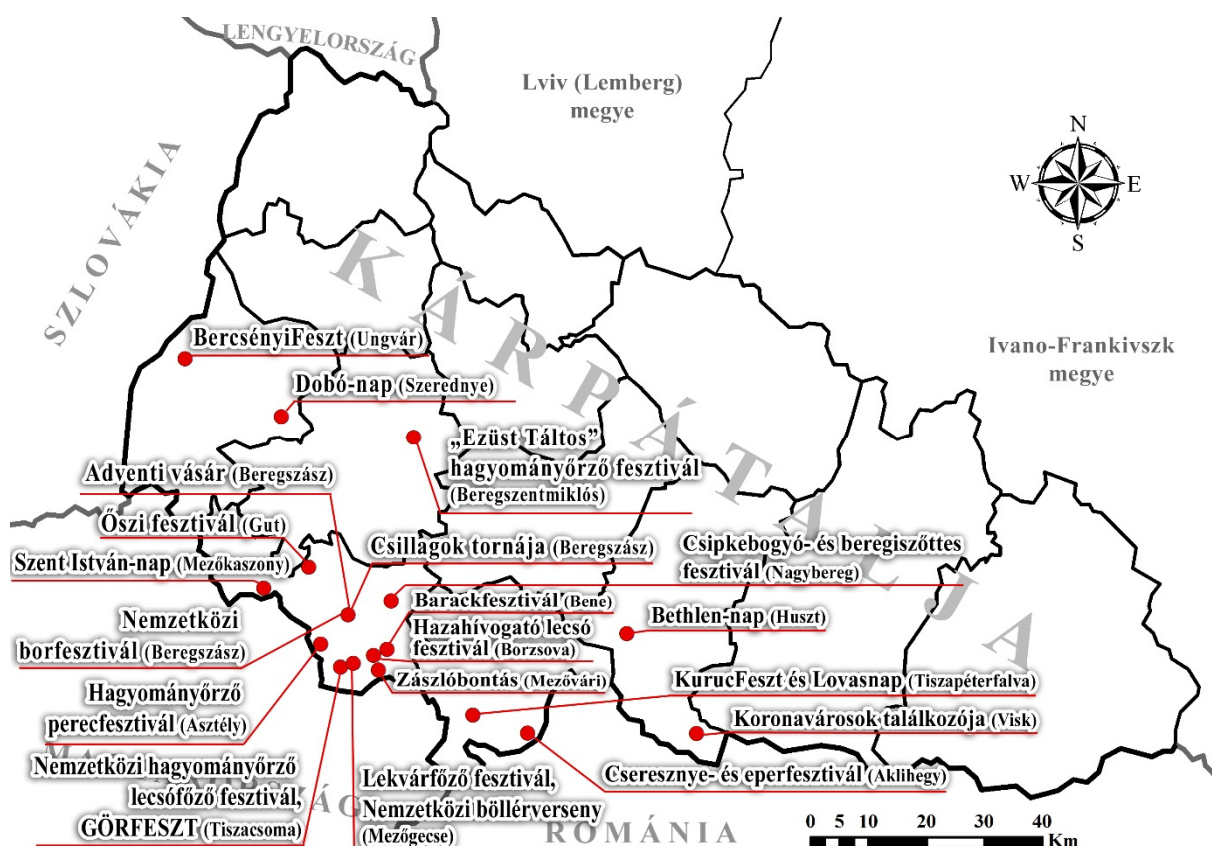
Kárpátalja színes történelmi múltjának és földrajzi elhelyezkedésének köszönhetően több várral rendelkezik, amelyek stratégiai szempontból fontos funkciót töltött be a vidéken. Ezek közül kettő maradt meg épp állapotban (ungvári-, munkácsi vár), a legtöbbjükből viszont csak a romok maradtak (Kankó vára, királyházi-, kovászói-, nevickei-, szerednyei vár). Több kastéllyal, kúriával is bővelkedik a megye, amely az örökségturizmus szempontjából szintén kitűnő célterület: beregszentmiklósi várkastély és a beregvári Schönborn-kastély, beregszászi Bethlen-Rákóczi kastély, dolhai várkastély stb.

Kárpátalja kulturális, ember alkotta erőforrásokban gazdag, a fentebb felsoroltokon kívül turisztikai vonzerővel rendelkeznek egyes emlékparkok (pl. Szolyvai-, Tiszacsomai-emlékpark); díszparkok (Schönborn-park), hadászati helyszínek (Árpád-vonal bunkerei), illetve sajátossággal bírnak a helyi kultúrát, helytörténetet bemutató múzeumok, tájházak (nagyberegai, viski, tiszahát, alsókalocsi stb.). A vidék színességét kitűnően szemlélteti Kárpátalja legnagyobb múzeuma az ungvári várban működő Lehoczky Tivadar Kárpátaljai Megyei Helytörténeti Múzeum, mely történeti, régészeti, természettudományi, ásvány- és földtani, képzőművészeti egyben néprajzi gyűjteményeket rejt magában (KOVÁCS E. 2021).

A legfontosabb kárpátaljai ember alkotta erőforrások közül nem hagyható ki a mára már egyre bővülő fesztivál kínálat. Jellemző, hogy a kínálati elemek túlnyomó része megjelenik szinte minden rendezvényen. Viszont egyre jobban, évről-évre próbálják a fesztiválokat kategorizálni és annak megfelelően megszervezni. A magyarok területen megrendezett fesztiválokra is a sokszínűség a jellemző. A 2018-ban végzett kutatás a Kárpátaljai Turisztikai Tanács által 21 fesztivált vizsgált meg. Tematikájuk alapján a fesztiválok a kulturális (7), a gasztronómiai (6) és a hagyományőrző (4) kategóriába sorolhatóak, valamint 1-1 fesztivál a bor, a sport, a vallási és az egyéb kategóriába is került. (Sass E. – Berghauer S. 2019). A fontosabb magyar vonatkozású fesztiválokat a 4. ábra szemlélteti. Az ábrán feltüntetett rendezvényeken kívül számos ismert rendezvény van Kárpátalján, melyet a helyi ruszinok (Csereva Ruzsa), ukránok (Bruszturia kedrovica), szlovákok (Szlovészka Ruzsa Folklórfesztivál) rendeznek. Ezeken a fesztiválokon fontos értéknek jelennek meg az itt élő nemzetiségek hagyománya és kultúrája. Emellett a megyében megünneplik a zsidó-, a német-, az orosz kultúra, illetve a roma népművészet napját is (SASS E. 2016).

4. ábra

Kárpátalja magyarok által szervezett fontosabb fesztiváljai

Forrás: Kárpátalja magyarok lakta területeinek turisztikai helyzetfelmérése 2019

Szerkesztette: Nagy T. – Simon D. 2020

„Az ukrán belföldi turistát érdeklí egy kárpátaljai fesztivál, mert náluk nincs hasonló gasztronómiára, kultúrára épülő rendezvény, amely nálunk van. Ezért ide eljönnek vagy egy saját fesztiválra, böllér versenyre, akár egy bor fesztiválra. Nálunk szinte bármiből fesztivált lehet csinálni, csak tudni kell az értéket felfedezni és köré egy kultuszt varázsolni” (TÓTH M. 2020).

Összeségében elmondható, hogy Kárpátalja kulturális, ember alkotta erőforrásokban gazdag, nemzetiségileg sokszínű, ami a megye múltjának, történelmi eseményeinek és különleges helyszíneinek köszönhető. Idegenforgalmi szempontból kitűnő környezetet kínál a turistáknak.

„Saját meglátásom szerint Kárpátalja elsőszámú vonzerője a soknemzetiség és az ebből fakadó színes kultúra” (Tarpai J. 2021).

1.4. Kárpátalja kiemelt turisztikai termékei

Gyakran nehezen definiáljuk a turisztikai termék fogalmát. Legszűkebb megfogalmazásban egy adott szolgáltatás, amit a turista igénybe vesz. Napjaink turizmusában viszont ettől sokkal tágabb a turisztikai termék fogalma és funkciója, egy olyan komplex szolgáltatáscsomag, amelyet a turista az utazása során és az adott desztinációban történő tartózkodása alatt igénybe vesz. Azaz, a turista igényeit kielégítő *szolgáltatások halmazát* értjük. Egy speciális termék, melynek sajátossága, hogy sem időtől, sem tértől nem vonatkoztatható el (GONDA T. 2016).

Kárpátalja esetében elmondható, hogy a vonzerők (természeti és kulturális) rendelkezésre állnak. A problémát a turisztikai termék más összetevőinek a hiányosságai jelentik – az infrastruktúra, az emberi tényezők (pl. nyelvtudás) illetve a megfelelő biztonságfaktor.

A megyében a turisztikai komplex szolgáltatások között általában egyetlen teljes értékű turisztikai terméket neveznek meg – az *egészség- vagy gyógyturizmust* (BERGHAUER S. 2010). Mindez annak is köszönhető, hogy a vidék ásvány-, gyógy- és termálvizekben gazdag, melyek gyógyhatásáról már az 1463-as írásos források is beszámolnak (PAPP F. 1939). Ezenkívül a vidékkel foglalkozó szerzők Kárpátalján három vagy négy működő turisztikai terméket tartanak számon (SZILÁGYI ZS. ET AL. 2006; HANUSZ Á. 2008; TARPAI J. 2013; BERGHAUER S. – NAGY O. 2013; SASS E. ET AL. 2017).

A Regionális Államigazgatás Gazdaságfejlesztési és Kereskedelmi Főosztályának Turisztikai és Üdülöhelyi Osztálya információi alapján a régióban egészségügyi, rekreációs valamint turisztikai létesítmények száma 511, ebből egészségügyiintézmény- 23, rekreációs létesítmény – 126 és turisztikai üdülöhely – 362 ([HTTPS://ZAKARPAT-RADA.GOV.UA/](https://zakarpatturizmusa.gov.ua/)). Az utóbbi évtizedben látványosan gyarapodott a számuk. Természeti erőforrásaink adottak a megnevezett turisztikai termék kínálásához, legkoncentráltabban a Munkácsi és Rahói járások területén találunk gyógyüdülési intézményeket. Az egészségturizmus fontos jellemzője Kárpátalján is az alacsony szezonális ingadozás és a hosszú tartózkodási idő (BERGHAUER S. 2012). Abból adódóan, hogy egész évben alkalmazható az egészségmegőrző tevékenység, nagy a belföldi kereslet. A javasolt kúrák 12–24 napig tartanak. A csodálatos Kárpátokban elhelyezkedő intézmények jótékony hatását a békés környezet és a tiszta levegő tovább fokozza. Tehát a megyében a gyógyturizmus kezelési és a gyógyító funkciói főként a balneoterápián, klímaterápián, iszapkezelésen és az egészséges táplálkozáson alapszanak (GOLOVKO, O. M. ET AL. 2017). Jelenleg Ukrajna különböző megyéiből érkezik a legtöbb vendég, sajnos az intézmények nemzetközi ismertsége még elég alacsony. A pandémiás és a háborús helyzet bizonytalan és kiszámíthatatlan jellegéből adódóan a külföldi forgalom

növekedése nemigen várható az elkövetkezendő időszakban. Kárpátalján napjainkban a wellness-turizmus kialakulóban van, és új vonzerővé kezd válni. Az elmúlt évtized során kiépült kereskedelmi szálláshelyek hálózatában – felismerve az igényt, hogy az emberek nemcsak gyógyulni, hanem felüdülni, rekreálódni, betegséget megelőzni is szeretnék – egyre nagyobb gyakorisággal kínálnak SPA és egyéb wellness-szolgáltatásokat a látogatók részére (BERGHAUER S. – SASS E. 2019).

A megyében fontos idegenforgalmi lehetőségnek tartják az aktív-turizmus altípusát a *síturizmust* (TARPAI J. 2013.) Elsősorban a belföldi turisták körében van nagy jelentősége, hiszen a megye rendelkezik Ukrajna legváltozatosabb morfológiai adottságaival és az ország legmagasabb pontja is Kárpátalján található. Napjainkban a régióban 56 működő sífelvonó található, köztük 38 rendelkezik felszerelés kölcsönző ponttal. A sípályák hossza általában nem haladja meg az egy kilométert. A megye és egyben az Ukrán-Kárpátok legmagasabban fekvő sípályája a Drahoibrát, Kárpátalja keleti részén, nem messze Kőrösmezőtől helyezkedik el ([HTTPS://ZAKARPAT-RADA.GOV.UA/](https://zakarpatturizm.gov.ua/)).

„Az egyik legnagyobb potenciájú fejleszthető turisztikai terméknek a síturizmust vélem.” (PETRUSKA I. 2021).

Harmadik turisztikai termék, melynek alapját Kárpátalja egyedi domborzati adottságai és érintetlen tája képezi a *természetjárás és bakancsos turizmus*. Jellemző, hogy alacsony befektetési igénye van, így ilyen szempontból is érdemes lenne tovább fejleszteni. Az említett turizmustípus szempontjából a legismertebb gyalogtúra-útvonal a Csornohora vonulatban található ([WWW.TOURCLUB.COM.UA](http://www.tourclub.com.ua)), amely hat 2000 m-t meghaladó csúcsot érint, közülük Ukrajna legmagasabb pontját a Hoverlát/Hóvárát is (2061 m). A természetjárók előszeretettel felkeresik még a természeti szépségekben, látnivalókban bővelkedő Turkult (1932 m), Breszkult (1910 m), Bliznicát/Iker-Havasokat (1881 m), Spicit (1883 m), és a Pikujt/Pokolbércet (1408 m) is. A természetjárás és bakancsos turizmus szempontjából kiváló kikapcsolódási lehetőséget biztosítanak Kárpátalja hegycsúcsai tavasztól egészen az őszi hónapokig, melyeknek meghódítása nem igényel legtöbb esetben nagyobb fizikai felkészülést és speciális felszerelést (KÁRPÁTALJA TURISZTIKAI ÚTVONALAI 2010). A hegycsúcsokon kívül e turizmustípus útitervei Kárpátalja történelmi jelentőségű hágóinak meglátogatására is irányulnak. Sajnálatos, hogy a természetjárásról és a bakancsosturizmusról sem közölnek hivatalos adatokat (mint egyéb más turizmusfajtáról – kivételt képez az egészségturizmus), így nehéz teljes, átfogó képet kapni az említett turisztikai termék idegenforgalomban betöltött jelentőségéről. A „Kárpátaljára vonatkozó turisztikai és üdülöhely-fejlesztési program” végrehajtásáról szóló tervezetet 2015. december 22-én fogadta el a Megyei Tanács. Melynek

megvalósítási ideje 2019 évre tehető. Az adatok és leírt eredmények alapján elmondható, hogy a turista útvonalak kiépítésével és megjelölésével is sikeresen foglalkozott a megye ([HTTPS://ZAKARPAT-RADA.GOV.UA](https://zakarp.at-rada.gov.ua)). Újabban elfogadásra került 2021 - 2023-mas évre is az említett szegmens fejlesztése (ПРО ПРОГРАМУ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ І КУРОРТІВ У ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ НА 2021 – 2023 РОКИ). Bíró András, a Kárpátaljai Hazajáró Egylet vezetője elmondása alapján valóban egyre jobbak a hegyvidéki turista útvonalak is, amelyek elérhetőbbé teszik az addig meg nem közelíthető helyeket.

Kiemelt turisztikai termékként említhető meg vidékünkön a *falusi turizmus*, amely Kárpátalja turizmusában érdekes színfoltot képez. Kisebb-nagyobb arányban Kárpátalján minden járásában megtalálhatóak a turisztikai szolgáltatást kínáló falusi vendégházak. Jellemükben eltérnek a hegyvidéki vendégházak és szolgáltatásaik a síkvidékiektől. Az ukrán hivatalos statisztikai adatok közlése alapján az Ukrajnában lévő 377 falusi vendégház közül csupán 8 található Kárpátalján (ДЕРЖАВНА СЛУЖБА СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ 2019). A kérdéssel foglalkozó szerzők többsége viszont sokkal több falusi vendégházat szoktak megemlíteni. Ennek egyik oka, hogy a falusi vendégházakat törvény nem szabályozza és sok esetben nem jegyeztetik be azokat hivatalos vállalkozásként. Egyes szerzők a megyében 300–350-re (GÖNCZY S. ET AL. 2011; SASS E. 2012), míg mások 3000-re becsülik a falusi vendégházak számát (SANDOR, F. 2010). Kárpátalja magyarlakta területeinek turisztikai helyzetfelmérésében 99 falusi vendégfogadót vizsgáltak, ahol arra a következtetésre jutottak, hogy a legtöbben a megyénkben a „falusi turizmus” - alatt szállásadást és étkeztetést értenek az adott községben, kevés vendéglátó kínál plusz programot az alap szolgáltatások mellett, ezáltal sokszor nem teljes turisztikai termékként funkcionál. A Kárpátaljai Magyar Turisztikai Tanács 2018 végén a szálláshelyek kategorizálása és a szolgáltatások minőségének javítása céljából bevezette a „Kárpátaljai falusi vendégház” és a „Kárpátaljai vendégház” minősítő védjegyet a kárpátaljai magyarok által lakott vidéken. Első körben összesen 82 vendégház lett leminősítve, ebből a számból a 14 tagú Bizottság 69 vendégháznak ítélte meg a védjegyet. Beregvidéken 13 településről összesen 40 vendégház szerzett minősítést A Felső Tisza-vidéken Viskről 27, Ugocsából pedig 2 vendégház kapta meg a védjegyet ([HTTPS://EGANEDE.COM](https://egane.de.com)). Azóta ez a szám jelentősen növekedett és már több, mint 400 minősített vendégházat tartanak számon.

Elmondható, hogy négy turisztikai termék emelhető ki a megyében, melyet az 5.ábra is szemléltet hierarchikus módon. Azonban megtalálható Kárpátalján még az egyre nagyobb érdeklődési körrel rendelkező kulturális azon belül az örökség- és a fesztiválturizmus. Továbbá az aktív turizmus ágazatai közül a lovas- (leginkább hegyvidéken), a vízi- (főként a

vadvízi evezés/rafting, a vízparti üdülés és a horgászat adja az alapját), és a kerékpáros turizmus. Megemlítést érdemel a folyamatosan minőségben javuló bor- és gasztroturizmus (SASS E. 2019), melynek növekedéséhez nagyban hozzájárul a magyarlakta területeken a Kárpátaljai Magyar Turisztikai Tanács által kezdeményezett különböző programok, mint például a Magyar Konyha Hete (WWW.KMTT.ORG.UA).

Magyarország Kormánya több szempontból is próbálja segíteni Kárpátalja turizmusát, példának okán ilyen a Határtalanul! program, amely nem csak a vidékünk magyarlakta területeit, hanem más külföldi magyar régiót is pozitívan érint. A Rákóczi Szövetség (másik projektje) – együttműködve a Miniszterelnökség Kárpátaljáért Felelős Kormánybiztosával – 2016 óta hirdeti a Kárpátaljai Utazási Programját, amelyet kifejezetten a régióink idegenforgalmának és a magyar–magyar emberi kapcsolatok megerősítése céljából dolgoztak ki. A program magyarországi családszervezetek, egyesületek, nyugdíjas klubok, tantestületek és egyházi közösségek csoportjainak Kárpátaljára való látogatásához járul hozzá anyagi támogatással, ezzel elősegítve a magyarországi turisták visszatérését Kárpátaljára. Több falusi vendéglátó véleménye szerint szemmel láthatólag nőtt a Kárpátaljára érkező magyarországi vendégek száma. Azonban azzal már kevesebben értenek egyet, hogy ez közvetlenül milyen mértékben érinti a vidéki vendégfogadást (KARMACSI Z. – SASS E. 2019). A programok a vírus kitörésétől szünetelnek és a háborús helyzet következtében ([HTTPS://HATARTALANUL.NET](https://HATARTALANUL.NET)).

1.4.1. Szálláshelyek Kárpátalján

Kárpátalja egyes turisztikai termékei nehezen működhetnének a megye elszállásolási lehetőségeinek megléte nélkül, így gyűjtöttem néhány információt a szálláshelyek összességéről a régióban. Az utóbbi években nagymértékű fejlődés tapasztalható a megye *kereskedelmi szálláshelyeinek* kapacitásában, mivel a 2000-es évtől 2017-ig 36-ról 208-ra emelkedett a regisztrált kereskedelmi szálláshelyek száma. A 2017-es év statisztikai adatai alapján Kárpátalján 147 szálloda, 44 ifjúsági és turistaszálló, 12 motel, 4 hostel és 2 vendégház működött (ÁLLAMI STATISZTIKAI HIVATAL 2018). A szobák száma a legfrissebb adatok alapján elérte a 4 663-at, a férőhelyek száma pedig a 10 169-et. A szanatóriumok tekintetében 2017-es adat alapján 19-et tartanak számon, melyek összességében 3900 férőhelyet biztosítanak ([HTTP://WWW.UKRSTAT.GOV.UA](http://WWW.UKRSTAT.GOV.UA)). 2018-ban a Kárpátaljai Magyar Turisztikai Tanács által a magyarlakta területek kereskedelmi szálláshelyein végzett felmérései alapján a kereskedelmi szállások vendégeinek 70%-át Ukrajnából más területeiről érkező, 30%-át pedig a külföldi turisták alkották. Két fő szezon különíthetünk el az említett szálláshelyeknél: egy nyárit és egy télit. Míg a téli főszezon döntően decembert és januárt

jelenti, addig a nyárit (június, július, augusztus) egy rövid elő- (május) és utószezon (szeptember) övezi (HERZAVICS V. M. – STROBLYA J. J 2009).

1.5. Kárpátalja turizmusát érintő fejlesztési tervezetek

Kárpátalja tekintetében a legfrissebb fejlesztési tervezet, mely az idegenforgalmat is érinti a Kárpátaljai Megyei Állami Közigazgatási Hivatal által 2020.10.01. elfogadott Kárpátalja Regionális Stratégia a 2021-2027-es évekre (РЕГІОНАЛЬНА СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА ПЕРІОД 2021 – 2027 РОКІВ). A stratégia 5 fő operatív cél jelölt ki, melyben kettő nagymértékben foglalkozik a megye turizmusának 1-1 típusával: *a falusi és hegyvidéki területek fenntartható fejlődésének biztosítása rendszerszintű reformok keretében; a regionális gazdaság versenyképességének és innovációs képességének felgyorsítása.* Az utóbbi operatív cél feladatai közt szerepel a turisztikai és egészségmegőrző szféra fejlesztése.

Továbbá a 2021-23-mas *Kárpátaljára vonatkozó turisztikai és üdülõhely-fejlesztési program* megvalósítására a 15,5 millió hrvnya összeget jelölt ki a megyei költségvetés (ПРО ПРОГРАМУ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ І КУРОРТІВ У ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТІ НА 2021 – 2023 РОКИ). Nem tudhatjuk biztosra, hogy teljes értékű lesz-e a megnevezett finanszírozás, hiszen 2018-ban a tervezett 6 millió hrvnya helyett ténylegesen kevesebb, mint 2 millió hrvnyát fordítottak a megvalósítására (TARPAI J. 2019). Továbbá figyelembe kell venni a jelenlegi ukrán-orosz háborút, mely vis maior helyzetet teremtett és a költségvetés nagymértékű átalakulása várható.

A szomszédos Magyarország kormánya igyekszik segíteni minden oldalról a Kárpátalján élő magyarokat, ezáltal hozzájárul a megyében élők életszínvonalához is. A számos gazdasági, egészségügyi, kulturális támogatási programok, kezdeményezések közül több közvetve vagy közvetlenül is kapcsolódik a turizmushoz. Hasonló forrási lehetőséget nyújt az Egán Ede Kárpátaljai Gazdaságfejlesztési Központ által kihirdetett a megye idegenforgalmát érintő pályázat. Az első kiírásában az egyéni vállalkozók kapacitás-bővítési és innovációs támogatásra nyújthatták be a tendereiket, a mikro- és kisvállalkozások pedig turisztikai fejlesztések megvalósítására pályázhattak. Előbbiek eszközbeszerzésének támogatása során 41 nyertes pályázat, míg a turisztikai beruházások támogatása kapcsán 109 nyertes pályázat került finanszírozásra ([HTTPS://WWW.EGANEDE.COM](https://www.egane.de.com)).

Kárpátalja turizmusfejlesztésének fontos részét képezik a határon átnyúló kapcsolatok és társulások. Jelenleg is életben vannak hasonló együttműködések (pl. Magyarország–Szlovákia–Románia–Ukrajna ENI Határon Átnyúló Együttműködési program vagy Szabolcs-Szatmár-Bereg megye és Kárpátalja fejlesztési támogatások stb.) ([HTTPS://HUSKROUA-](https://huskroua-)

CBC.EU/; [HTTPS://BGAZRT.HU/SZABOLCS-SZATMAR-BEREG-MEGYE-ES-KARPATALJA-FEJLESZTESI-TAMOGATASOK/](https://BGAZRT.HU/SZABOLCS-SZATMAR-BEREG-MEGYE-ES-KARPATALJA-FEJLESZTESI-TAMOGATASOK/)) . Ukrajna orientációja az Európai Unió felé remélhetőleg még több fejlesztési forrási lehetőségeket hoz magával, melyből tud majd az idegenforgalom is gazdálkodni.

A kárpátaljai magyalakta területek turizmusfejlesztésére is készült egy stratégia. A Kárpátaljai Magyar Turisztikai Tanács megbízásából kidolgozásra került A kárpátaljai magyarság turizmusfejlesztési stratégiája, mely szintén foglalkozik a megye idegenforgalmi fejlesztésével, konkrét gyakorlati fejlesztési lehetőséget ajánlva. A kutatás a COVID-19 járvány előtti időszakban készült, így nem számol a vírus következményeivel.

2. FEJEZET

Kárpátalja turizmusfejlesztési lehetőségeinek feltárása céljából végzett kutatási eredmények bemutatása

Az első fejezetből kiderült, hogy a megye magasszintű turisztikai potenciállal rendelkezik. A fejlesztési lehetőségek kidolgozásakor figyelembe vettem a kialakult járványügyi helyzet okozta következményeket továbbá az újabb váratlan vis major helyzetet, az ukrán-orosz háború lehetséges hatásait. Ennek megfelelően alakítottam a kutatás menetét is. Első körben kitértem a COVID-19 és a turizmus helyzetére, majd az ukrán-orosz háború várható következményeire.

2.1. A COVID-19 hatása napjaink turizmusára

2019-es évvégén Kínában azonosították a mára már szinte mindenki által közismert betegséget a COVID-19 koronavírus. 2020 elején elindult Ázsiából, amely csakhamar Európát, így Ukrainát is elérte. Természeténél fogva olyan vírustörzs, amelyet emberekben a –világjárvány kitöréséig – még nem mutattak ki. A megbetegedés cseppfertőzés által terjed. Feltételezett lappangási ideje 2-14 nap ([HTTPS://WWW.NNK.GOV.HU/](https://www.nnk.gov.hu/)).

Az idegenforgalom a világgazdaság pótolhatatlan szegmense, amely dinamikus fejlődést produkál. A szabadidő-eltöltésének meghatározó eleme, mely iránt egyre nagyobb igény mutatkozik. A WTTC adatai alapján 2019-ben a turizmus a globális világgazdaság GDP-jéhez 10,3%-kal járult hozzá ([HTTPS://WTTC.ORG/](https://wttc.org/)).

2020-elején kibontakozó COVID-19 vírus felbecsülhetetlen gazdasági károkat okozott globális szinten. A turizmus felfelől ívelő mutatóit is pillanatokon belül megtörte. A koronavírus-fertőzés hónapok alatt olyan világjárvánnyá vált, amely több aspektusból rendkívüli az emberiség történelmében. Az elmúlt évtizedekben egyre nagyobb gyakorisággal járványok sokasága támadta az embereket, ugyanakkor a COVID-19 hatásai páratlanok. A spanyolnátha-járványt tartják az utolsó igazi világméretű megbetegedésnek, amely idején utazni, csak kiváltságos emberek tudtak. Igazából akkoriban még hiányoztak azok a feltételek, amelyek ma lehetővé teszik a tömegturizmus elemeit, így a turizmusra való hatása csekélynek bizonyult (Raffay Z. 2020). A járvány következtében hatalmas mélyrepülést ért meg a szektor. Becslések alapján több mint 4 billió USD a világ GDP vesztesége, amelyből a 2,4 billió USD (60%) az idegenforgalom óriási visszaeséséből fakad. A nemzetközi turistaérkezések száma 2021-ben január és június között 2019 hasonló időszakához képest az Ázsia és Csendes-Óceánia régióban 95%-kal, Európában 85%-kal, a Közel-Keleten 83%-kal, Afrikában 81%-kal, Amerikában 72%-kal csökkent ([WWW.UNWTO.ORG](http://www.unwto.org)). Ezzel szemben a

legjellemzőbb, hogy szinte az összes régióban egyidejűleg megnövekedett a belföldi turizmus: az embereket biztonságosabb desztinációk után néztek, így a motivációk között a VFR (rokonlátogatás) és a nyugodtabb helyeken való üdülés, aktív turizmus dominált. Jelenleg megfigyelhető, hogy az utazási távolság csökken és erősödik a természet-közelség igénye, a tematikus kirándulások kereslete (JANDALA CS. – GÁL P. Z. – BÖRÖNCZ L. – DARÁZS F. 2021).

Az idegenforgalmi szektorban működő vállalkozások számára is rendhagyó volt ez az időszak. A vállalkozások egy része sajnos nem élte túl a kiszámíthatatlan helyzetét. Az egyes országok különböző formában és mértékben igyekeztek segíteni a helyzeten annak érdekében, hogy a szakképzett munkaerőt meg lehessen tartani a nyitás utáni időkre. Több nemzetközi szervezet is próbál és próbált együttműködni az országok kormányaival és turisztikai szervezeteivel annak érdekében, hogy újraindítsák az idegenforgalmat. ([HTTPS://EC.EUROPA.EU/](https://ec.europa.eu/)). Az UNWTO és a WTTC világszervezetek kidolgoztak több akciótervet, amelyek a turizmus újraélesztését célozták meg. Az URBACT Program sem állt le a tevékenységével a járványügyi helyzet következtében, hanem azon munkálkodik, hogy jelenleg még inkább bővítse az európai városok hálózatát és akciótervekkel áll elő a turizmus életben tartása érdekében ([HTTPS://URBACT.EU/](https://urbact.eu/)).

Ez a törekvés nem járt mindenhol sikerrel, mivel a munkavállalók egy része teljesen és – úgy tűnik – végleg elhagyta a szektort és más, számára biztonságosabb területeken (építőipar, kereskedelem) találtak munkát. A járvány enyhülésével a nyitást követően számos vendéglátó területen jelentett/jelent gondot a munkaerő-hiány (JANDALA CS. – GÁL P. Z. – BÖRÖNCZ L. – DARÁZS F. 2021).

A WTTC adatai alapján elmondható, hogy 2019-es évben az utazás és turizmus volt az egyik legmeghatározóbb ágazat világszerte: minden 10. munkahely, 2015 és 2019 között pedig minden 4. új munkahely ebben a szektorban jött létre. A világszervezet 2021-es őszi gazdasági elemzése szerint az ágazatban a foglalkoztatottság 2021-ben 0,7 százalékkal nőtt, ami 2 millió új álláshelyet jelent. Az előrejelzések alapján idén 2022-ben 18 százalékos növekedést várnak, vagyis az ágazat újra 324 millió főt foglalkoztathat, ami mindössze 10 millióval lesz a 2019-es szint alatt ([HTTPS://WTTC.ORG/PORTALS/0/DOCUMENTS/REPORTS/2021/WTTC-STAFF-SHORTAGES.PDF](https://wtcc.org/portals/0/documents/reports/2021/wtcc-staff-shortages.pdf)). Ennek eléréséhez azonban megfelelő számú elérhető munkaerőre lesz szükség, mivel a járvány alatt sokan elhagyták a szektort.

Ukrajnában az idegenforgalom 2018-ban a GDP 5,3%-át tett ki, ami az elmúlt évekhez képest nőtt, viszont világviszonylatban még mindig alacsony, főleg úgy, hogy az ország rendelkezik a megfelelő erőforrásokkal. A 2020-as állami költségvetés mintegy 240 millió

hrivnyát különített el az idegenforgalom fejlesztésére, amelyet végül a járvány megjelenése következtében átcsoportosítottak más szektorokba. Viszont a 2021-es év sikeresnek vélhető a pandémia csillapodásával növekedett a turizusból származó bevétel. Ugyanebben az évben az állam 100 millió UAH-t szánt az állami költségvetésből Ukrajna turisztikai potenciáljának feltárása céljára. Az infrastruktúra mellett 4,4 milliárd hrivnyát különítettek el a repülőtéri infrastruktúra fejlesztésére, ebből 1 milliárd hrivnyát az Ukrainian Airlines kapott. Továbbá 4,3 milliárd hrivnyát fordítottak a vasúthálózat korszerűsítésre és villamosításra ([HTTP://W1.C1.RADA.GOV.UA/](http://w1.c1.rada.gov.ua/)).

Ukrajna vezetése kezdi felismeri a turizmusban rejlő potenciált és pozitívumokat. Ennek példája a 2019. december 4-én Ukrajna Miniszteri Kabinete által létrehozott Állami turisztikai fejlesztési ügynökség (Державне агентство розвитку туризму - ДАРТ). Központi végrehajtó szerv, amely beteljesíti Ukrajna politikáját az idegenforgalomban. Jelenleg is Ukrajna brandjének megteremtésén dolgozik, hogy a járvány befejeztével kiváló célpont váljon az országból ([HTTPS://WWW.TOURISM.GOV.UA/](https://www.tourism.gov.ua/)).

Kárpátalja idegenforgalmára is rányomta a bélyegét a pandémia, a turizusból érkező bevételi mutatói hatalmas zuhanást éltek meg a vírus kitörését követően és a karantén ideje alatt. Számos turisztikai vállalkozó munkája szünetelt vagy teljesen véget ért a szektorban. Az állam és egyben a megyei vezetőség a vírus következő hullámaikor a biztonsági eljárások szigorú betartását, oltási-igazolás vagy folyamatos negatív PCR-teszt ellenőrzését szorgalmazta úgy vendégek, mint az alkalmazottak tekintetében. Az említett feltételek biztosították a vendéglátó egységek és egyéb turisztikai vállalkozások folyamatos, zavartalan üzemeltetését. Ennek eredményeként a Kárpátaljai Regionális Állami Közigazgatás Idegenforgalmi és Üdülöhelyek Osztályának jelentése alapján. 2021-ben (januártól decemberig) 11 748 500 UAH turisztikai adó bővítette a megye költségvetését, amely 82,5 százalékkal haladja meg az előző év azonos időszakát. A legjobban Polena, Baranya és Mezőkaszony települései teljesítettek, a városok közül Ungvár majd Munkács ([HTTPS://ZAK.TAX.GOV.UA/](https://zak.tax.gov.ua/)).

2.2. Az ukrán-orosz háború és a turizmus

A COVID-19 vírus okozta negatív hatásaiból épp kifelé lábaló ukrajnai turizmus újabb akadállyal került szembe, méghozzá egy váratlan háború sújtotta az országot. A tragikus esemény 2022. február 24-én vette kezdetét, amikor Oroszország hadműveletet indított Ukrajna ellen ([WWW.UKRINFORM.UA](http://www.ukrinform.ua)). 2021. decemberében Ukrajnában elfogadásra került a 2022-es állami költségvetés, – mintsem sejtve a vis maior helyzetről – amelyben magasszintű összeget szántak a turizmusfejlesztésre: 100 millió hrivnyát különítettek el Ukrajna turisztikai

erőforrásainak feltárására; 900 millió hrvnyát nemzeti parkok és a természetvédelmi területek turisztikai infrastruktúrájának fejlesztésére; és 38 millió hrvnya lett kijelölve turizmusfejlesztés vezetésre és menedzsmentre (TÖRVÉNY A 2022-ES ÉV ÁLLAMI KÖLTSÉGVETÉSÉNEK PROJEKTJÉRE). A háborús helyzet következtében az elfogadott költségvetés átalakult, jelenleg az állam legnagyobb feladatai között szerepel az ország szuverenitásának a megvédése és az ukrán gazdaság életben tartása. Az ország számos helyszínét érték támadások, viszont Kárpátalja egyenlőre nem tartozik a harci övezet közé (5.ábra), így több tízezer menekült érkezett és folyamatosan érkezik Ukrajna háborús övezeteiből (HU.EURONEWS.COM).

5. ábra

Térkép az Ukrajnában zajló háborúról (2022.március vége)

Forrás: <https://novekedes.hu/elemzesek/tobb-fronton-is-sikeres-volt-az-ukran-ellentamadas-terkepen-az-ukran-haboru>

Ennek okán Kárpátalja vendéglátó egységei és kereskedelmi szálláshelyei le vannak terhelve, számos közintézmény és a helyi lakosság is menekülteket fogad és lát el. A régióban egyenlőre működik a gazdaság, viszont számos kárpátaljai lakos elhagyta az országot és különböző külföldi országba keresett biztonságosabb menedéket (leginkább

Magyarország, Csehország, Németország, Lengyelország stb.)
([HTTPS://MAGYARNEMZET.HU/BELFOLD](https://magyarnemzet.hu/belfold) 2022).

A háború egy teljesen más ér váratlan helyzetet teremtett, melyhez nekünk kárpátaljaiaknak is alkalmazkodnunk kell. Ezért éreztem fontosnak a régióba érkezők és ideiglenesen letelepedő személyek elérését és megkérdezését. Ahogyan *a kutatás módszerében* említettem kérdőíves kutatással próbáltam információt gyűjteni a háborús menekültek körében, mivel új szituációt kerekedett és nagyban befolyásolja a lehetséges turizmusfejlesztési irányvonalakat.

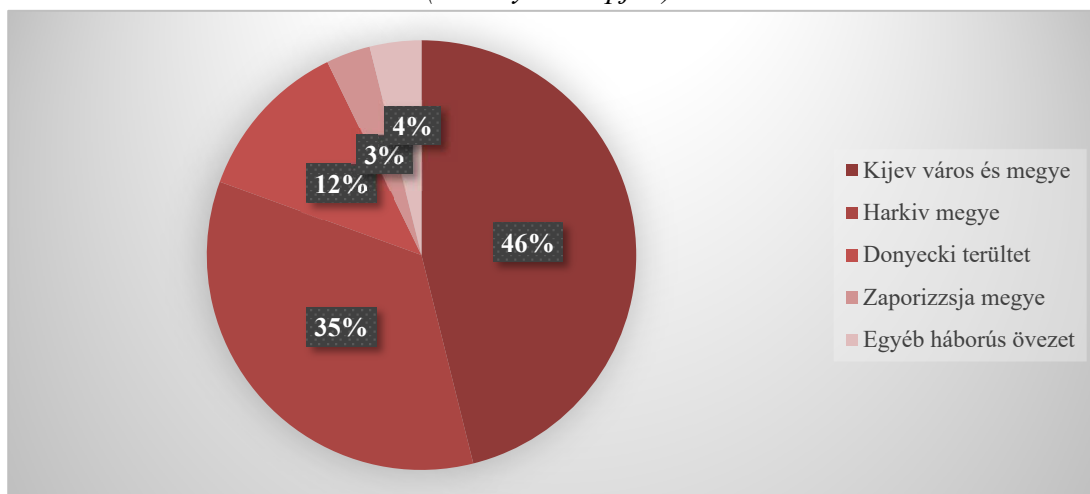
2.3. A kérdőíves kutatás eredményei

A kérdőíves kutatás lebonyolítása online platformon (Google Űrlap) valósult meg. A kérdőívek az 1. számú mellékletben tekinthetők meg, QR-kód segítségével próbáltuk eljuttatni több kárpátaljai kereskedelmi szálláshelyre, vendéglátó egységbe vagy olyan családi háztartásba, akik menekülteteket fogadtak stb. A kérdőívet 180-an töltötték ki, 70-30%-ban női válaszadók többségében. A legtöbb válasz a Munkácsi (66) és Beregszászi (62) járásokból érkezett, majd a Huszti (29), az Ungvári (11), a Técsői (6) és a Rahói (6) járások következtek. A válaszadók közel 85 %-a családdal vagy családtaggal érkezett, döntő többségük édesanya – gyerekek párosításban.

A válaszadók nagyobb része Kijevből és környékéről, valamint Harkiv megyéből érkezett (6. ábra) Kárpátaljára. Közel 60%-uk kereskedelmi szálláshelyen szállt meg, míg 40%-uk vendégházakban vagy ismerősöknél, illetve a kistérségek menekültszállóin talált menedéket.

6. ábra

*Ukrajna háborús övezeteiből Kárpátaljára menekülő válaszadók területi eloszlása
(lakhelyük alapján)*

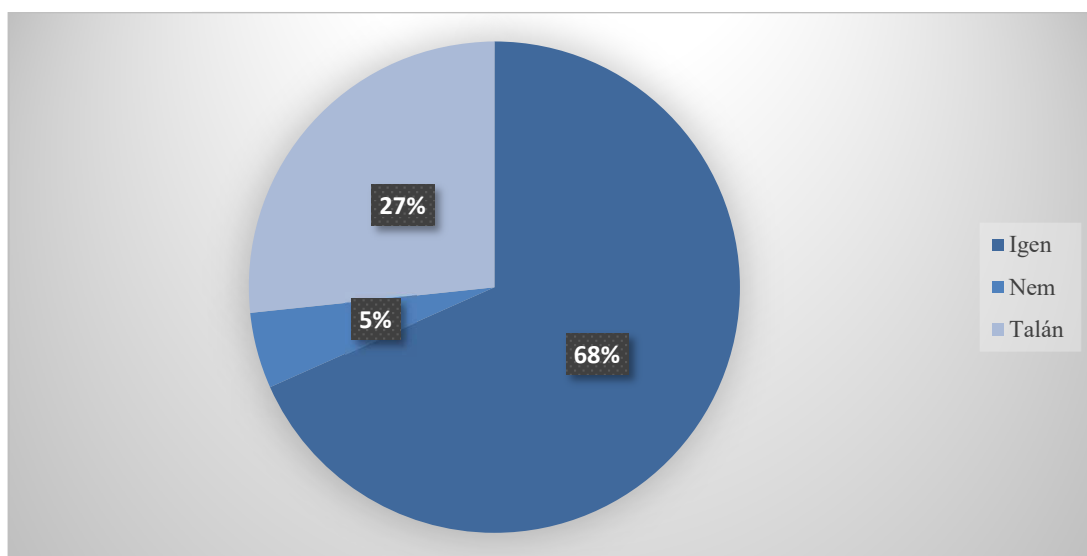
Saját szerk. 2022

A kérdések között hely kapott, hogy a kitöltők miért Kárpátalját választották menedékhelyként? A 30 %-a csak útnak indult és nem volt más választása, míg 35%-uk azért a megyébe érkezett, mert itt élnek ismerősei, rokonai, akik befogadták őket. További 35% az egyik legbiztonságosabb területnek érezte a régiót és ezért tette le voksát Kárpátalja mellett.

Arra a kérdésre, hogy a háború befejeztével szándékszik vagy szeretne visszatérni otthonába, nemleges válasz alig érkezett (7.ábra). Döntő többségük szeretne visszatérni vagy bizonytalan álláspontot foglalt.

7. ábra

A válaszadók hazatérési szándéka a háború befejeztével

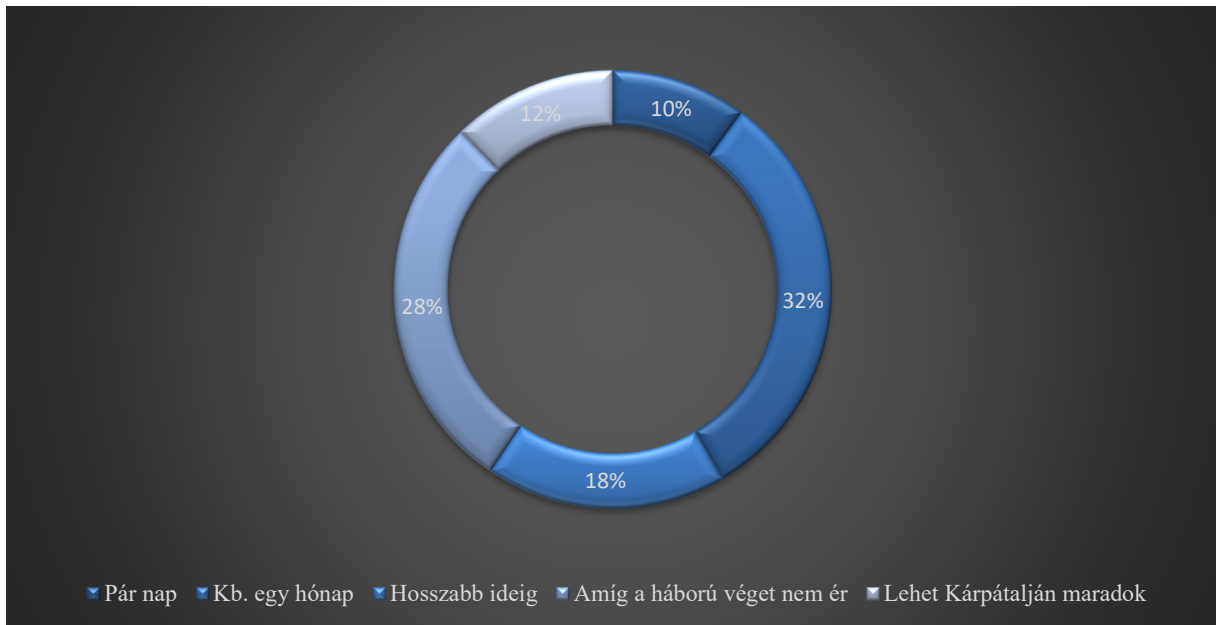

Saját szerk. 2022.

A hazatérés szándéka magas, viszont itt az a kérdés, hogy Kárpátalján mennyi időt szeretnének tölteni. Az eredmények azt mutatják, hogy közel 12%-uk úgy gondolja lehetséges, hogy Kárpátalján marad. Míg a többség addig szeretne a megyében tartózkodni, míg a háború véget nem ér (8. ábra), 10% pedig csak átutazóban van Kárpátalján. Számolnunk kell az adatok alapján azzal, hogy a menekültek egy része a megyében szándékszik maradni, akik a humán erőforrások átalakulását fogják előidézni a megyében, mint potenciális munkaerők. A megélhetés szempontjából számukra is fontos, hogy legyenek munkahelyek, *így úgy kell kialakítani a turizmusfejlesztési stratégiát, hogy az minél több munkahelyet teremtsen a megyében.*

8. ábra

A válaszadók Kárpátalján való tartózkodásának szándéka

Saját szerk. 2022

A szakirodalmak többször beszámolnak Kárpátalja csodálatos természeti és kulturális erőforrásairól. Ukrajna egyedülálló térségének számít. A kutatásban résztvevő alanyok (akik az eddigi potenciális turistái voltak / és még lehetnek Kárpátaljának) vajon milyen véleménnyel vannak a megyéről? Nos, a kérdőíves felmérés is alátámasztja a prominens kutatás azon eredményeit, ahol arról volt szó, hogy Kárpátalját mégis hogyan látják az Ukrajna más régióiból érkező személyek? A válaszadók pozitív véleménnyel vannak a megyéről. Döntő többségük békés, nyugodt helyszínek véli csodálatos környezeti értékekkel. A 9. ábra összesíti azokat a vonzó tényezőket Kárpátalján, melyeket az ide érkező belföldi személyek fontosnak és kiemelkedőnek tartanak a régióban.

Arról is megkérdeztem a válaszolókat, hogy abban az esetben, ha helyre áll országszerte a béke és hazatérhetnek, szívesen meglátogatnák-e újból Kárpátalját? Az eredmények azt szemléltetik, hogy a negatív válaszok száma 0, a válaszadók 35 %-a igennel válaszolt, 30%-a talán lehetőséget választotta, míg a másik 35% akkor is szívesen visszatérne a régióba, hogyha azokat a negatív tényezők (bővebben: 2.4.2. alfejezet) melyek fennállnak Kárpátalján és gátolják egyben az idegenforgalmat, továbbra is jelen lennének.

9. ábra

Kárpátalja fontosabb vonzerői a belföldi turisták véleménye alapján

Saját szerk. 2022

A vonzerők közül a válaszadók a természetet és az erdők közelségét tekintette a legkiválóbb tényezőnek.

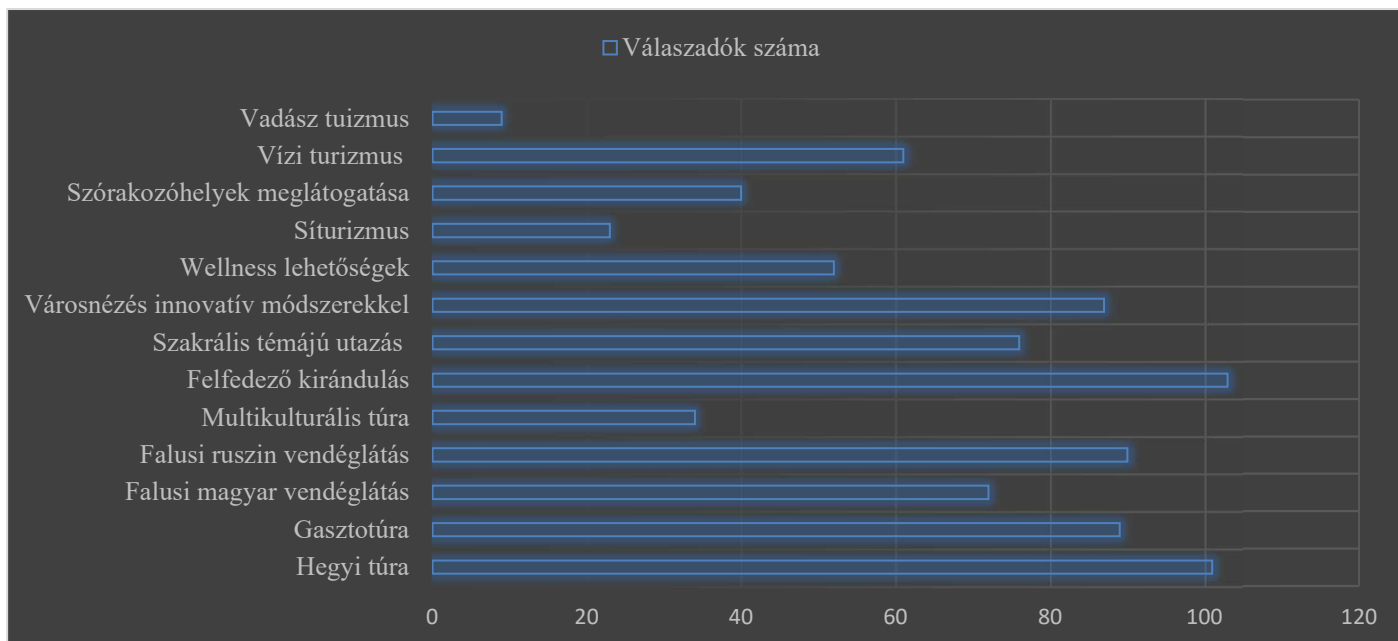
A Kárpátaljára érkezők közel 40%-a még nem járt a megyében, továbbá 35%-a csak átutazóban. Ebből kifolyólag 75% számára szinte felfedezetlen térségnek számít a régió, tele számos érdekességgel.

Megkérdezésre került, hogy milyen programokban vennének részt a legszívesebben, egy kárpátaljai kirándulás során, a kérdőívben több opciót is választhattak egyszerre. Az eredmények tükrében megállapítható, hogy elsősorban a *hegyi túrák, majd a felfedező utazások* (pl. Kárpátalja várainak megismerése), és a *kárpátaljai városok megismerése* modern/innovatív módszerekkel keltette fel az érdeklődésüket leginkább. Szívesen kipróbálnák a *falusi elsősorban ruszin, majd magyar vendéglátást*, továbbá érdemes lenne tematikus gasztorúákat is kialakítani, amely kárpátaljai ízek világába nyújt betekintést a turista számára. Illetve a megye gazdag *vízi erőforrása idegenforgalmi hasznosra is javasolt* (10. ábra).

A válaszadók nyitottak a régióban élő különböző nemzetiség kultúrájának megismerésére, de elsősorban a ruszin és a magyar hagyomány és történelmi múlt kelti fel az érdeklődésüket.

10. ábra

A válaszadók érdeklődésének szintje a különböző idegenforgalmi programok tekintetben Kárpátalján.

Saját szerk. 2022

A kérdőívben megkértem az alanyokat, hogy tárják fel a saját szemszögükből a megye hiányosságait, amit összesítettem a prominens személyek véleményével a következő alfejezetben.

Összeségében elmondható, hogy Kárpátalja idegenforgalmára is kihatással van a jelenlegi háborús helyzet. *Globális viszonylatban Ukrajna a figyelem központjában áll és Magyarország is fő prioritásának kezeli a kárpátaljai magyarok és ukránok megsegítését.* A negatív tényezők mellett ki kell használni a figyelmet és az adódó lehetőséget. A válaszadók is szimpatikus, nyugodt környezetnek találják Kárpátalját és érdeklődésüket mutatják a vidék multikulturalizmusa, gasztronómiája, természete iránt.

2.4. A prominens személyekkel végzett mélyinterjúk kutatás eredményei

A prominens személyek megegyező kérdéssorozatot kaptak, viszont szerteágazó válaszok születtek, melyeket igyekeztem csokorba foglalni és valamilyen szinten számszerűsíteni.

Kárpátalja idegenforgalmi helyzetét szeretném bemutatni a megye prominens személyeinek nézőpontjából.

A COVID-19 járványt figyelmen kívül hagyva a válaszadók pozitív véleménnyel rendelkeznek a megye turizmusát tekintve. A nehéz gazdasági helyzet egyik kiútjának is

tekintik, amely nem oldja meg a kialakult problémás helyzetet, de hozzájárulhat annak javulásához. Ahogyan a 2.1 alfejezetben olvasható: egyes országokban az idegenforgalom a jólétet biztosítja, úgy Kárpátalján is betölthetné ezt a pozitív szerepet.

„Kárpátalja fontos kincseket rejt magában, magyar történelmi emlékeinket a helyi lakosok őrzik, melyek Magyarország számára nagyon értékesek” (POTÁPI J. Á. 2021).

„Én azt gondolom, hogy feltétlenül első körben le kell szögezni, hogy ez egy fantasztikus adottságokkal rendelkező vidék. Tehát ez nem lehet kérdés, hogy pozitív képet látok szemeim előtt, mivel a turizmus szempontjából is zseniális adottságai vannak. Figyelembe véve a hegyeket, nézve azokat a turisztikai pontokat, ami gyakorlatilag viszonylag jól megközelíthető lenne” (BUHAJLA J. 2021).

„Kárpátalját kincsként lehet kezelni, amelynek erőforrásai tökéletesek az idegenforgalom számára, nem azzal kell foglalkozni, ami nincs, hanem azzal ami lehetőségeink alapján adott. A megye turizmusát értékelve úgy látom, hogy jó irányba tart. Az útvonalat, amelyen halad pedig nekünk, itt élő kárpátaljaiaknak kell megteremtteni” (ÖTVÖS S. 2022).

„Az elmúlt évtizedet, ha nézzük, akkor hullámzó volt, de mégis fejlődő. Ugyanis hiába volt nekünk egy háborús incidens, igaz hogy nem terjedt ki Kárpátaljára, de gazdaságilag mégis éreztük. Amit az azelőtti években felépítettük az összeomlott, de amikor már nyugodni látszott a helyzet, ismét egy picit felfelé indult, most megint van egy hullámvölgy, de ahogy látom, hogy olyan alapokon nyugszik Kárpátalján a turizmus, hogy amikor engedik és lehetőség van rá, pillanatok alatt fel tud emelkedni” (BÍRÓ A. 2021).

„Közép-Európa bár hegyekben, tavakban és természeti erőforrásokban gazdag, de Kárpátalját jelen esetben a felfedezetlensége, érintetlensége varázsolja értékessé. Egészen biztos vagyok benne, hogy a legtöbb magyarországi turisták tudatában Kárpátalja a messzeséget jelenti, pedig nagy előnye, hogy viszonylag közeli desztináció” (BÖSSZÖRMÉNY-NAGY G. 2022).

A prominens személyek felsorakoztatták Kárpátalja természeti és kulturális/ ember alkotta vonzerőinek tárházát (bővebben: 2.4.1. alfejezet) A válaszadók többsége egyetért abban, hogy számos erőforrás felülírja a megyében fennálló negatív tényezőket, amelyek a turizmusunkat fékezik. Viszont elmondható, hogy míg a zavaró faktorok nem oldódnak meg, addig a turizmus nemzetközi szintre emeléséről nem eshet szó.

2.4.1. Fejlesztési lehetőségek feltárása az járványügyi helyzetben a helyi szakértők véleménye alapján

„A Kárpátalján élők többször bebizonyították, hogy a jég hátán is megtudnak élni, mindig feltalálják magukat. Így a nehéz helyzet ellenére is a lehetőségekhez mértén fejlődni kell” (ÖTVÖS I. 2020).

A mélyinterjúk során főkérdésnek számított, hogy mit javasolnak a prominens személyek a turizmusban tevékenykedő vállalkozóknak, dolgozóknak, vendéglátó egységeknek a kialakult helyzetben. Esetleg szó lehet tovább fejlődésről? Szerteágazó válaszok halmazát gyűjtöttem egybe.

A pandémiás helyzet előtt lefolytatott interjúalanyok véleményei a turizmusfejlesztési kérdésnél kettéváltak. Mivel Kárpátalját két aspektusból lehet vizsgálni. Egyrészt, Ukrajna turizmusához viszonyítva, másrészt, tőlünk nyugatabbra eső országok turizmusának szintjéhez mérve. Ilyenkor el kell döntenünk melyik irányból szeretnénk megközelíteni a megye idegenforgalmát, mivel teljesen más igényekre kell orientálódni. Míg a belföldi ukrán turistákról van szó, addig rendben találjuk a megyénk turizmusát viszont, ha a külföldről érkező vendég szemszögéből nézzük a tényeket, máris felmerülnek a problémák az idegenforgalmunkat illetőleg (pl.: infrastruktúra hiányosságai, határhelyzet stb.). Jelen esetben a külföldi turisták beutazása teljesen leállt – előbb a járványhelyzet következtében, most pedig a háborús helyzet miatt. Így a jelenben legbeljebb belföldi turizmus az, amire most leginkább építhet Kárpátalja turizmusa.

Buhajla József főkonzul úr meglátása szerint számolni kell azzal a valósággal, hogy sok vendéglátóegység, turisztikai iroda csődöt mond világszerte. Viszont a legjobban alkalmazkodók életben tudnak maradni. És akik megmaradnak, nekik további fejlődést, a nemzetközi trendek követését ajánlja: kínálatot az egyre jobban elkülönülő generációk igényei alapján kialakítani, több figyelmet szentelni a bio, cukormentes készítésű ételekre és italokra stb.

Popovics Béla kárpátaljai helytörténész véleménye által, ezt az időt a szakmai fejlődésre kell kihasználnia az idegenvezetőknek, az utazási iroda munkatársainak. Mivel Kárpátalja minden időszakban kihasználható. Máskor nincs ideje a turizmusban tevékenykedőknek új útvonalakat kitalálni, Kárpátalját jobban megismerni. Most erre kell a legnagyobb hangsúlyt fektetni. Jelenleg el kell mélyedni a szakmában, kapcsolatokat építeni, fejleszteni azokat a tényezőket, amelyek a helyi közönségen múlik a turizmusban. Még az idegennyelvek tanulására is tökéletes időszaknak mondható.

„Talán arra jó ez az időszak, hogy az emberek egy kicsit visszatérjenek a természethez, legyen idejük arra, hogy szakmailag fejlődjenek és eszmecserét folytassanak a szakmabeliekkel” (POPOVICS B. 2021).

Több prominens személy egyetértett abban, hogy a járvány lecsengését követően az emberekben nagyobb lesz az utazási vágy, mint azelőtt. Mivel ezt a lehetőséget a járvány elvette tőlük, így nagyobb turistaforgalomra kell számolni, mint korábban. Viszont olyan kínálatot kell kialakítani úgy szolgáltatásokban, mint teljes értékű termékekben, hogy a járvány következtében megváltozott igényeknek/elvárásoknak megfeleljenek.

Feldolgozásra kerültek azok a fontosabb tényezők, amelyek a koronavírus fertőzés prominens személyek véleménye alapján alatt felértékelődtek (11. ábra). Olyan új üzeneteket kell közvetíteni a célközönség irányába amelyen belül a hangsúly az alábbi négy tényezőre van helyezve: egészség, család, biztonság és természet.

11. ábra

A COVID-19 járvány alatt felértékelődött tényezők együttese

Saját szerk. 2021.

Ezek a tényezők mindig is fontosak voltak az emberek számára, viszont a járvány ideje alatt jobban előtérbe kerültek. Kárpátalja teljes értékű turisztikai terméke az egészség- és

gyógyturizmus, számos csodálatos természeti erőforrással rendelkezik a megye, így ezekre kell most nagy fókuszot helyezni a turizmusban. Innovatív szolgáltatásokat kínálni, vagy a digitális valóságot megteremteni a természetben, hogy minél inspirálóbb legyen egy adott desztinációra ellátogatni. Érdeemes a zöld-, ökoturizmusra erőteljesebben alapozni. A biztonságfaktora az országnak alacsony főleg a háborús helyzetben, így a turizmusban tevékenykedő személyeknek kell nagyobb hangsúly fektetni a biztonságérzetre és Kárpátalját a biztonság-szigetévé varázsolni az belföldi turisták körében. Családoknak szóló kínálatok biztosítására kell törekedni az idegenforgalom több színterén. Érdeemes lenne meghirdetni családok számára, egyéni kérést teljesítő túrákat, amelyet egy szakember vezényel le, ezáltal több idegenvezető számára biztosítana munkalehetőséget.

A prominens személyek megnevezték a magyar vonatkozású főbb természeti, és kulturális vonzerőket. Mindez értéket jelenthetnek a Kárpátaljára látogató személyek számára és szempont lehet a további fejlesztéseknél (nem hierarchikus a sorrend):

- ✓ Beregszász, a magyarság kulturális központja, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola;
- ✓ Csetfalva középkori református temploma;
- ✓ Dédai-tó és a körülötte kiépült szolgáltatások;
- ✓ Feszty-körkép panoráma – Munkács melletti kendereskei kilátó
- ✓ Mezőkaszonyi termálfürdő;
- ✓ Munkácsi vár és központja;
- ✓ Schönborn-kastély és parkja – az asztrológiának megfelelő építészet.
- ✓ Tisza és mellékfolyói. Kárpátalja magyarlakta településeit érintő Tisza vízrendszere és annak az összetevői;
- ✓ Turul-emlékmű, Tiszaújlak;
- ✓ Ungvári vár és a város központja;
- ✓ Vereckei-hágó és szoros, a honfoglalás helyszíne;
- ✓ Visk, a falusi turizmus egyik fő fellelvára;

„Folyók, patakok, vízesések, erdők, magasa csúcsok, gyógyvizek, színes kultúra, kedves emberek, jó gasztronómia, szóval minden lehetőség adott a kárpátaljai számára” (TARPAI J. 2022).

„Kárpátalja turizmusában akkor lesz igazi előrelépés, ha a helyi turizmusban dolgozó személyek felismerik , hogy együtt többre képesek mint külön-külön” (HANUSZ Á. 2022) .

„Itt egy második Svájcot lehetne kiépíteni. Itt annyi nemzet él egymást megbecsülve, békességben. Ezek a gasztronómiai fesztiválok, amelyeket megyénkben rendeznek nagyon

szépek, értékesek. Semmi nem hiányzik, ide csak kellene egy jó gazda, egy jó csapat, de nem Kijevből ide küldött gazda, hanem aki itt van helyben, akit megválasztunk. Olyan emberekre van szükség, akik itt képzelik el a jövőjüket.” (Tóth M. 2021).

„Kárpátalján értékességét egy jó idegenvezető még értékesebbé tudja varázsolni, így az idegenforgalomban tevékenykedő fiataloknak arra kell törekedni, hogy ne csak bemutassák a vidéket felületesen, hanem a turistába olyan érzetet keltsen hogy egyedülálló helyen jár” (KASZINECZ O. 2022).

Kárpátalja turisztikai szervezeteinek, vállalkozóinak *célszerű lenne követni a nemzetközi turisztikai szervezetek újonnan kiadott akcióterveit*, amelyek a turizmus újraindítását célozzák meg. Számos kis apróság segítséget nyújthat ebben a helyzetben.

A prominens személyek arra hívták fel a figyelmet, hogy érdemes a nemzetközi turisztikai szervezetek által közzétett információkat figyelemmel követni. Példának okán az UNWTO Globális Turisztikai Adatközpontot hozott létre, amely naprakész adatokkal tájékoztatja az embereket az adott ország helyzetéről és turizmust érintő intézkedésről. Az említett nemzetközi szervezet létrehozta a Globális Turisztikai Válságbizottságot, amely magába foglalja az ENSZ testvérszervezeteit és a turizmusban érdekelt állami, illetve piaci szereplőket egyaránt (WHO, ICAO, WTTC stb). A bizottság naprakész elemzéseket készít, amelyek segítenek a járvány hatásainak felmérésében és ajánlások megfogalmazásában ([HTTPS://WWW.UNWTO.ORG/](https://www.unwto.org/)).

Továbbá, ahogyan már említettem egyre fontosabb a digitalizáció, az UNWTO ezzel kapcsolatban nemrég fejezte be a Global Healing Solutions Challenge programot. Ez a kihívás azzal a céllal azonosította a leginkább érintett vállalatokat, vállalkozókat és start-upokat, hogy olyan megoldásokat hozzanak létre, amelyek csökkentik a COVID-19 turizmusra gyakorolt hatásait. A kárpátaljai turizmusban tevékenykedő egyéneknek ajánlom figyelmébe: <https://www.unwto.org/healing-solutions-tourism-challenge> .

Az erőforrások sokszínűségéből adódóan számos természetben való programot lehetne megvalósítani. A sűrű és magas csúcsokon *menedékházakra lenne szükség*, hogy az emberek magabiztosabban neki tudjanak vágni egy hosszabb túrának.

„Egyértelműen szükségét érzem a jól ismert hegyi útvonalak mentén kiépített menedékházaknak, nagyon sok hasonló ház volt régen, de ezek már tönkre mentek. Erdészetek, turizmussal foglalkozó szövetségek vannak, akikkel lehetne együttműködni ennek fejlesztése érdekében” (BÍRÓ A. 2021).

Továbbá sűrű vízhálózattal rendelkezünk, így érdemes lenne a *vízhez köthető turisztikai szolgáltatásokat fejleszteni*, mivel a fiatalok, középkorúak és idősek körében is lenne kereslet, pl.: sárkányhajózás, vízi túrázás, a tavakon való gondolázás szolgáltatásokra.

Egyre inkább érdemes azokra a turisztikai ágazatokra építeni, amelyek már adottak. A falusi turizmust is tovább lehetne fejleszteni úgy, hogy a szállásadáson kívül helyi programokat nyújtunk a látogatóknak. Mivel már megalakultak a kistérségek, egyre inkább a programok lehetnének az adott térségre jellemzők és helyspecifikusak. Pl. a Nagydobronyi kistérség Nagydobrony faluja a pirospaprikáról híres, így ehhez fűződő tevékenységet kell kínálni, hogy a turisták saját maguk részesei legyenek. Vidéken célszerű a falusi szokásokat felkarolni: dísznóvágás, hímzés, helyi térségre jellemző néptánc tanulás, szekéren való közlekedés, szőlőtaposás, lekvárfőzés stb. A turisták, főleg a nagyvársoban élők, egyre jobban igénylik az autentikusság jelenlétét.

A megkérdezett prominens személyek véleménye kikérésre került az Egán Ede Kárpátaljai Gazdaságfejlesztési Központ által kihirdetett a megye idegenforgalmát érintő pályázatról. Leginkább a turizmusfejlesztés kategória pályázati kiírásának aktualitásáról esett szó. Egyetértés született abban, hogy ez pozitív lehetőség a kárpátaljai magyar turizmusban dolgozók számára. Ami a kiírást illeti, megfelelőnek tartják, hogy a turizmus kategória leginkább a falusi turizmus fejlesztésére fókuszál. Abból adódóan, hogy eddig Kárpátalja kitörési pontjaként lehetett kezelni a vidéki turizmust. Viszont napjainkban, a rohamosan fejlődő idegenforgalom világában, szüksége van innovációra a falusi turizmusnak is, mert különben elveszíti vezető jellegét a turisztikai termékek között. A véleményezők továbbra is támogatnák a falusi idegenforgalmat, viszont jelen esetben a COVID-19 által okozott károk térítésére, illetve a digitalizációhoz szükséges felszerelésekre fordítanak a forrást. Illetve a továbbképzési lehetőséget is biztosítanának a pályázatok által, mivel Kárpátalján kevés személy rendelkezik bármilyen szintű turisztikai végzettséggel. A vírus végeztével pedig több vélemény is arra éleződött ki, hogy az 5-csillagos szállodák hiányát kellene betölteni a megyében.

2.4.2. Kárpátalja turizmusának problémás területei

Az UNWTO is, mint ahogy számos a kutatásba bevont prominens személy bizakodóan tekint a 2022-es évre. Ahogyan Kínában lezárult a vírushelyzet a közölt információk alapján, úgy mi is megküzdhetünk vele a közeljövőben ([HTTPS://AJTK.HU/](https://ajtk.hu/)). Reméljük mihamarabb véget ér a háború, majd fokozatosan újból visszakapjuk a külföldi turistáinkat. Így sorra kell venni azokat a problémákat, amelyek a megye turizmusát visszafogják. A prominens személyektől két alkalommal is kikértem a véleményüket a megye idegenforgalmát

visszahúzó negatív tényezőkkel kapcsolatban. A 2020-as évben 9 központi problémát jelöltek meg, viszont kibővült a tárház mivel a kérdőíves felmérésben kapott eredményeket is hozzáadtam, amelyet a 12. ábra szemléltet.

A problémák kifejtését a prominens személyek véleménye alapján tettem:

1. Az első és leglényegesebb az **infrastruktúra hiánya**, ahol legtöbb esetben még az alapinfrastruktúra sem adott. Mindez alapfeltétele egy jól működő turizmusnak.

„Van úgy, hogy megvan a vonzerő, de a megközelítése az adott objektumnak szinte lehetetlen” (FODOR GY. 2020)

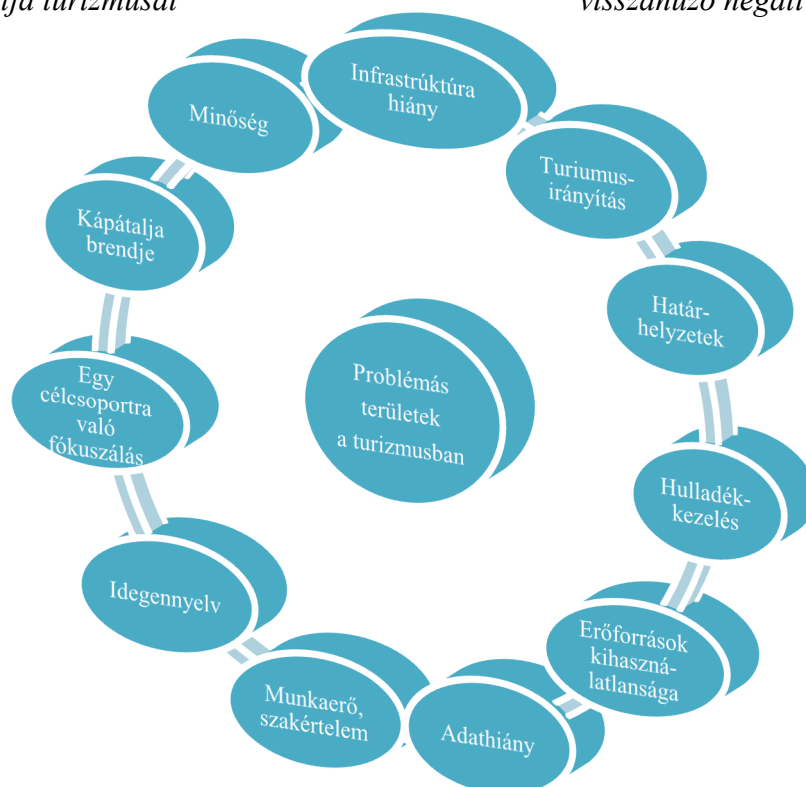
„Az elmúlt 30 év alatt nagyobb infrastrukturális fejlesztés nem történt a kárpátaljai régióban. Nem bővítették a határátkelőhelyeket, nem fejleszteték az utakat, vasutakat a légi közlekedést, amivel vagy amelyen a turistákat ide lehetne hozni.” (BUHAJLA J. 2020).

Pozitívumként elmondható, hogy az elmúlt 2 év leforgása alatt út került „javításra”, mint az elmúlt 30 év távlatában. Viszont ez nem jelenti azt, hogy Kárpátalja teljes területe jóminőségű utakkal van ellátva, hanem csak egyes útszakaszok rendbetétele történt meg. Munkács-Ungvár összekötő szakasz szépen elkészült, és Petruska István elmondása alapján a megyei tanács a 2021-es évben is nagy összegeket szánt az utak helyrehozására. A kedvezőtlen gazdasági helyzet kihat az egész országra, ez megmutatkozik az infrastruktúra állapotán is. A turizmust, pedig az attrakciók és a hozzá kapcsolódó felszereltségek biztosítják, a szabadidő és a diszkrécionális jövedelem mellett.

12. ábra

Kárpátalja turizmusát

visszahúzó negatív tényezők

2. Második problematika a **nem megfelelő turizmusirányítás**. Több éven keresztül az ország politikája nem ismerte vagy nem akarta felismerni a turizmusban rejlő potenciált, így nem teremtették meg az idegenforgalomhoz szükséges tényezőket. Vannak olyan dolgok, amelyet a helyi lakosok egyszerűen nem tudnak befolyásolni állami irányítás nélkül. Több kárpátaljai magyar község köztük Nagydobrony, Csongor, Bátyú stb. önerőből elkezdtek a mellékútjaik megjavítását, ebből látszik a helyiek tenni akarása is. Viszont sok esetben nem elég.

„Több magyarországi kezdeményezés lenne, csak nem sikerül a másik oldalról való teljes szintű együttműködés” (BUHAJLA J. 2021).

3. A nem kívánatos körülményeket biztosító **határátkelőhelyek helyzete**, amelyek a külföldről érkező turisták számát nagyban korlátozzák. A Kárpátalja 4 európai uniós tagállammal határos, melyek állampolgárai szabadon utazhatnak egyik országból a másikba, nincsenek hozzászokva a több órás várakozáshoz. Továbbá kellemetlenséget okoz, ahogyan a határátkelőhelyeken teljes átvizsgáláson esnek át. Egyszer eljön a turista, viszont még egyszer nem szeretne épp az említett tényező miatt visszatérni.

„A legtöbben nem fognak több órát várakozni, vagy ha egyszer mégis, még egyszer nem szeretne visszajönni, de nem azért, mert nem jó élménnyel tért haza Kárpátaljáról.” (K. DEBRECENI M. 2020).

4. A **hulladék kezelésének megoldatlansága** is problémát jelent a megyében, amely nagymértékben a csodálatos természeti és kulturális erőforrásainkat elcsúfítják. Nem tudják az emberek hová tenni a szemetet. Több vélemény alapján összesítve elmondható, hogy a folyó- vagy a tópartjaink vagy akár a nemzeti parkjainknak külső, kevésbé védett zónái sok esetben szemetesek, illetve a megfelelő hulladék elszállítás nincs az adott helyekről megoldva. A tömeges turizmusra nincs felkészülve a megye, nincsenek kihelyezve kukák, ebből adódóan a turista egy ideig nyilván cipeli a szemetét, de amikor nem néz oda senki előbb utóbb csak lerakja valami kevésbé látványos helyen. Szervezettség hiányát érezhetjük, és ez ahhoz vezet, hogy a külföldi

turistában is az a kép alakul ki Kárpátaljáról, még a magyar lakta vidékről is, hogy nem túlzottan adnak sokat itt a természeti értékek megőrzésére. Továbbá több tízezer tonna szemetet exportál Kárpátalja a Tiszán, ami szégyen és Magyarországnak ez egy óriási gondot jelent; ezt nem csak mi látjuk, akik itt élnek, hanem a turisták is. Szemétlerakó helyeink vannak, amelyek nem alkalmasak arra, hogy korszerűen tárolni vagy feldolgozni tudjuk a hulladékot, de még szelektíven sem tudjuk gyűjteni őket. Kárpátalján egyetlen egy szemét feldolgozó üzem sincs, tehát szemét feldolgozó üzemekre van szükség.

„Az egész országban nincs egy szemét szelektálásra vagy szemét feldolgozásra irányuló politika. Törvény, nincs, ami szabályozná a szemét kezelést. Jánosiba megnyertek egy pályázatot, de ők is csak egy poligont fognak építeni, tehát ez nem feldolgozó.” (TÓTH M. 2021).

5. Kárpátalja számos természeti és kulturális kincssel rendelkezik, de az tapasztalható, hogy rengeteg **erőforrás nincs** értékéhez mértén, vagy egyáltalán **kihasználva**. Míg más ország sokkal értéktelesebb forrásból hatalmas attrakciót durrantanak, addig a megye leginkább **forráshiány** miatt érintetlenül hagyja a potenciális vonzerőket.
6. Megyei és országos szinten is elég gyengén állunk a statisztikák terén, a turizmus szektor **adathiányban** szenved. Nem rendelkezünk olyan kidolgozott adatgyűjtő módszerrel, ami érdemben hozzájárulna ahhoz, hogy szolgáltatást nyújtók pontosan előre tudjanak tervezni, így a befektetők helyzete sok esetben kilátástalanná. A hivatalos statisztikai adatok sajnos nem a valóságot tükrözik.
7. Az ország nehéz gazdasági helyzete folytán, **alacsony munkaerővel** rendelkezik a megye, de nem a humán erőforrása végett, hanem a folyamatos külföldi munkavállalás következtében. A jó szakemberek sorát látjuk a nyugatabbra lévő országokba elvándorolni. A fiatalság, a középkorú korosztály hiánya figyelhető meg, ami rendkívül fontos az idegenforgalmunk fejlődése érdekében. Már több éve vannak megfelelő turisztikai szakképesítést nyújtó intézetek Kárpátalján is (pl. II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola), amelyek próbálják orvosolni a kialakult helyzetet.
8. **Az idegennyelvet beszélők hiánya** gyakran még mindig problémát jelent. Akadnak olyan idegenforgalmi vállalkozók, vendéglátók, akik az államnyelvet sem beszélik jól a megyében. Viszont leginkább azzal akad probléma, hogy alacsony Kárpátalján a világnyelvet beszélők aránya. Több vendéglátó

egységben megfigyelhető, hogy az étlapokon sincs idegennyelvű menüsor. Ez a hiányosságot az kérdőíveimet kitöltők is megjegyezték.

9. A megyében az figyelhető meg, hogy **vendéglátó egységek a tehetősebb vendékkörre fókuszálnak**. Kárpátalján találunk sok nagypénzen felépített szállodát, gazdag látogatói körrel, de az átlag kárpátaljai számára elérhető turisztikai attrakció alig van, tehát nem a többségre, hanem a tehetősebb kisebbségre utaznak a leginkább. Épp ezért is alacsony a megyén belül a kárpátaljaiak turizmusa.
10. **Nem sikerült még kialakítani Kárpátalja arculatát/barndjét**, ami egyedivé teszi a kárpátaljai turizmust. Vannak próbálkozások, de gyakran az figyelhető meg, hogy inkább a szláv divatokat követik vagy pedig a Szovjetunióból itt maradt posztkommunista maradványt, aminek semmi köze nincs a magyar akár építészeti- akár tájépítészeti hagyományokhoz.
11. A **kárpátaljai minőség** kezd kialakulni az egyéni manufaktúráknál, vagy a házi készítésű termékeknél (sajt, bor, lekvár stb.), viszont a turizmusban nyújtott szolgáltatások színvonala még jóval eltér a megszokott európaiótól.

A leírt problémák nem azt hivatottak tükrözni, hogy Kárpátalja turizmusa nem jó, hanem támpontot biztosít abban, hogy egyes tényezők javításával a megye idegenforgalma sokkal vonzóbbá válhat. Vannak olyan tényezők, melyek megoldása magasabb, pl. kormányzati szinten múlik, de akadnak olyan szegmensek is, amelyekhez mi Kárpátalján élő lakosok is hozzá tudunk járulni.

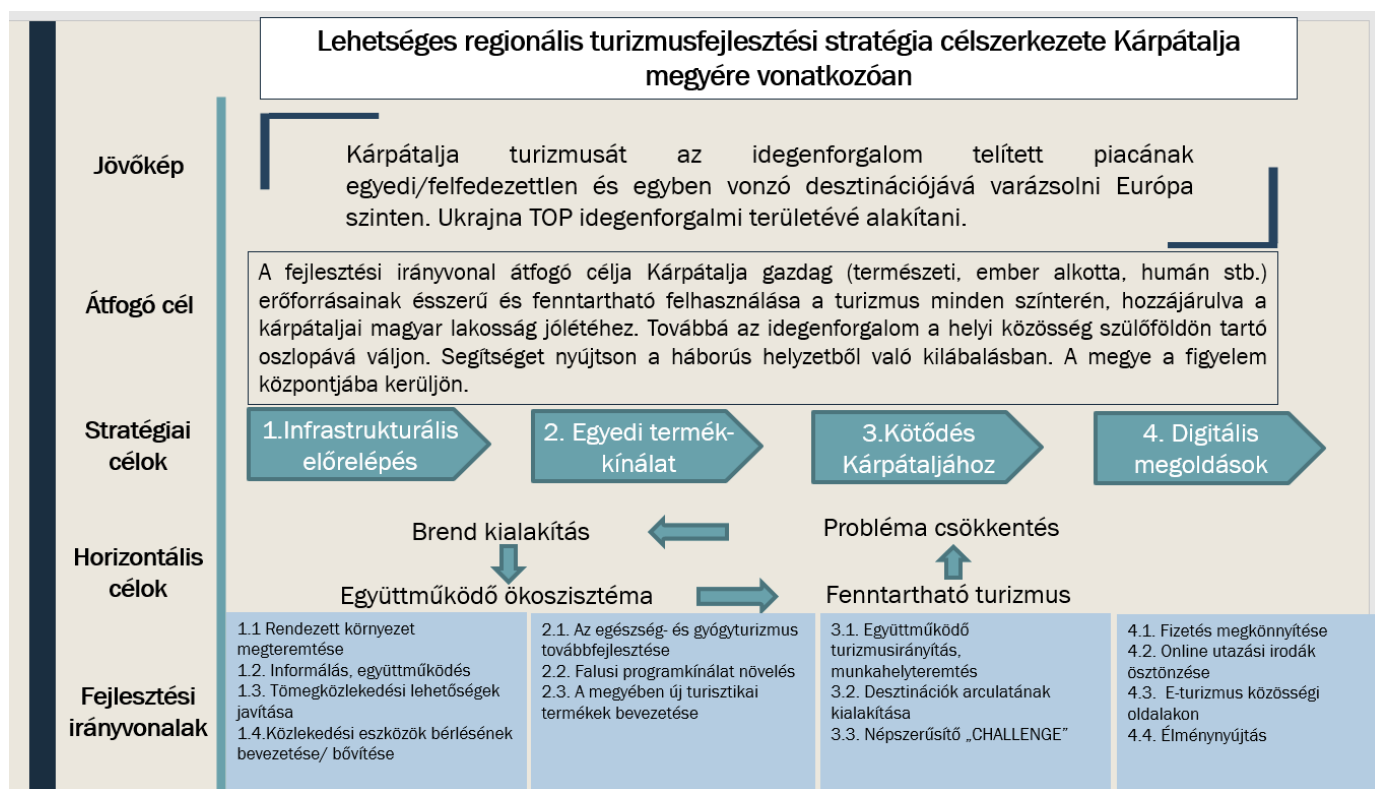
3. FEJEZET

Kárpátaljai turizmusfejlesztésének lehetséges irányvonalai

3.1. Lehetséges stratégia ismertetése

Az elvégzett kutatási módszerek rávilágítottak Kárpátalja turizmusának erősségeire és hiányosságaira is egyaránt. A hosszas elemzés és kutatás eredményekét szerkesztettem egy lehetséges stratégia célszerkezet (13 ábra). Az általam elképzelt fejlesztési stratégia figyelembe veszi *Ukrajna Állami Területfejlesztési Stratégiáját a 2021-2027-es évekre nézve* (ДЕРЖАВНА СТРАТЕГІЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ НА 2021-2027 РОКИ), továbbá a ráépülő *Kárpátalja Regionális területfejlesztési stratégiát* (РЕГІОНАЛЬНІЙ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА ПЕРІОД 2021 – 2027 РОКІВ), melyet a Megyei Tanács fogadott el, és a Kárpátaljai Turisztikai Tanács által kidolgozott tervet *A kárpátaljai magyarság turizmusfejlesztési stratégiáját*. Szem előtt tartottam Magyarország Nemzeti Turizmusfejlesztési Stratégia 2030 – Turizmus 2.0 című fejlesztési programját. A legfőbb irányvonalat pedig az általam elvégzett mélyinterjú és kisebb mértékben a kérdőíves eredmények adták.

13. ábra

A kutatási eredmények és a világszervezetek információi alapján is érdemes továbbra a turizmusfejlesztéssel foglalkozni. A WTCC előrejelzése alapján, amennyiben a globális vakcina-ellátottság és oltakozás továbbra is ütemesen halad, és ennek fejében az utazási korlátozások a nyári szezon előtt feloldódnak, a 2020-ban globálisan elveszített 62 millió állás 2022-ig visszanyerhető az utazási és turizmus szektor egészében ([HTTPS://WTCC.ORG/RESEARCH/ECONOMIC-IMPACT](https://wtcc.org/research/economic-impact)). Ahogyan a turizmus számos válságot megélt és talpra állt, úgy remények szerint jelen esetben is így lesz.

Egy turizmusfejlesztési stratégia feladata, hogy megfogalmazza azt a jövőbeni állapotot, amilyennek szeretnék látni a kárpátjai turizmus, így a célrendszer legmagasabb szintjét a jövőkép megfogalmazása jelenti.

A turisztikai fejlesztési irányvonalak által érhetjük el a stratégiában foglalt célokat, amelyek hozzásegítik a célterületet a jövőképben megfogalmazott állapot kialakulásához. A megye potenciális turisztikai értékei ismertek, ezeket részleteiben az 1. fejezet mutatja be. A turisztikai stratégia értelmében a fejlesztendő terület hosszabb távon olyan sikeres desztinációvá kíván válni, amely nemzetközi szinten is jól ismert, nyugodt, élhető teret biztosít a helyieknek tudatosan és ésszerűen használja a meglévő erőforrásokat, vonzerőket.

Jövőképi célnak (vízióknak) a következőt határoztam meg: *„Kárpátalja turizmusát az idegenforgalom telített piacának egyedi/felfedezettlen és egyben vonzó desztinációjává varázsolni Európa szinten. Ukrajna TOP idegenforgalmi területévé alakítani”*.

A háború következtében az ország, ahogyan már említettem a figyelem központjába került. Viszont a rengeteg kár, melyet elszenvedett az ország, illetve Ukrajna biztonsági faktora nagy hátrányt jelent az idegenforgalom számára. Abba bízva, hogy Kárpátalja a „nyugalom szigete” marad, elég nagy potenciálra tehet szert a turizmus terén is. A nagy figyelmet kell megragadni és kialakítani Kárpátalja brandjét.

3.2. A horizontális célok

Négy horizontális cél került kijelölésre, melyek kölcsönhatásban állnak egymással és az élet több színterével, nemcsak a turizmust érintve.

1. *Kárpátalja brendjének kialakítása.* Itt a cél a megye kifinomult arculatának létrehozása. Az egyik legfontosabb alappillér a desztináció ismeretségének tekintetében. A XXI. században az emberek többsége az autentikusságra vágyik, szükség van egy keretre, mely megszabja a megye egységes brandjét. Bár a régió a sokszínűségéről híres, így a keretszabás ennek fejében kell történnjen. Az arculat

kialakításnál nagy szerepet játszanak a helyi kis- és közép vállalkozók. Előre lépésnek számít a Kárpátaljai Magyar Vállalkozók Szövetsége által létrehozott Kárpátaljai márkacsalád, mely bejegyzett védjeggyel rendelkezik. Legfontosabb célja, hogy egymással együttműködő vállalkozók megmutassák mindazt az értéket, kincset, amit a kárpátaljai termelők és szolgáltatók előállítanak, képviselnek ([HTTPS://WWW.KARPATINFO.NET/](https://www.karpatinfo.net/)). Továbbá a turizmus tekintetében fontos, hogy a kereskedelmi szálláshelyek, vendéglátó egységek egyöntetű és megfelelő minőségű kiszolgálással és ellátással rendelkezzenek a saját minősítési rendszerükön. A Kárpátaljai Turisztikai Tanácsnak köszönhetően a vidéken jó úton halad a minősítés. A magyarlakta régiót követően a hegyvidéki területekre is érdemes lenne kiterjeszteni a fent említetteket, amelyben leginkább a Megyei Tanács tudna hatást gyakorolni. A brand kialakításánál fontos tényezőnek vélem a nagyobb kisebbségek örökségének egy csokorba fonását (magyar, ruszin, szlovák, sváb stb.), illetve az egységes többnyelvű információ közlést.

2. *Problémák csökkentése.* A második fejezben a kutatásom alapján összegyűjtésre kerültek azok a negatív tényezők (12. ábra), melyek a megye idegenforgalmát gátolják. Törekedni kell központi szinten a problémák folyamatos leredukálására. Az egyik legnagyobb probléma külföldi turistaforgalom szempontjából a határátkelő helyek lassú és körülményes forgalma, melyet csak szomszédos országokkal kötött egyezmények orvosolnának vagy az ország csatlakozása az Európai Unióhoz. Ukrajna már több éve az európai integráció felé hajlik, jelen háborús esetben pedig még inkább. Továbbá a biztonságfaktor felerősítése érdekében is előrelépésre van szükség a potenciális külföldi turisták tekintetében, míg a belföldi utazók a megyét eléggé stabil desztinációnak érzik.
3. *Együttműködő ökoszisztéma.* Annak érdekében, hogy az első horizontális célt elérjünk, azaz egy brand-et elengedhetetlen az együttműködés, amely regionális szinten sajnos nincs jelen. A cél, hogy az idegenforgalmi szektor szereplői, leginkább a kis- és középvállalkozások, a munkavállalók, a szakmai és irányító szervek és szervezetek, nem utolsósorban a régió lakossága egy együttműködő ökoszisztémaként, a fenntarthatóság elvével éljenek együtt. Ahol mind a turisták, mind pedig a helyiek életminőségének javulása, valamint a természeti és kulturális erőforrások megőrzése várható el.
4. *Fenntartható turizmus.* Kárpátalja számos természeti erőforrással rendelkezik, humán és kulturális értékeiben egyaránt gazdag térség. A cél a problémák megoldása

következtében a jövő generációjának egy élhető régiót biztosítása, megkísérelve a jelenlegi helyzettől való jobb és szervezettebb környezet hatra hagyását. Jól kiépített ökoturisztikai útvonalakkal, rendezett környezettel, szervezett vezetéssel.

3.3. Stratégiai célok megvalósításának lehetőségei

A horizontális célokhoz hasonlóan 4 stratégia célt határoztam meg, amelyek 15 fejlesztési irányvonal mentén épülnek fel. Egyrészt a helyzetelemzésben felfedett igények kielégítésére és hiányosságok pótlására szolgálnak, másrészt a kutatásomban feltárt és prioritásként kezelt irányokból építkeznek.

Vegyünk sorra a stratégiai célokat:

1. *Infrastrukturális előrelépések.* Jelen stratégiai cél nem feltétlen a turizmusfejlesztésre irányul, viszont megléte nélkül nem igazán várható előrelépés az idegenforgalomban sem. Ahogyan a megyei költségvetésben is szerepel, továbbra szükség van az infrastruktúra magas szintű investíciójára. „A rend a lelke mindennek”, tartja közmondás, így rendet kell először teremteni, hogy *fejlődésnek induljon a turizmus*. Az utak, a tömegközlekedések és a közterek nemzetközi színvonalúvá tétele és a hulladékkezelés kérdése élvez még mindig prioritást.

1. Infrastrukturális előrelépés	
A stratégiai cél fejlesztési prioritásai:	
1.1 Rendezett környezet megteremtése	
1.2. Informálás, együttműködés	
1.3. Tömegközlekedési lehetőségek javítása.	
1.4.Közlekedési eszközök bérlésének bevezetése/ bővítése	
Megvalósításához szükséges időtartam	kb. 3 év
1.1.Rendezett környezet megteremtése	
A projekt célja	Kárpátalja arculatának és keresettségének érdekében elsősorban a természeti környezet rendbetétele a cél. Hulladékkezelés megoldása. Kistértégi szinten való környezetvédelemi ellenőrzés.
A tevékenység célcsoportja: résztvevő/érintett emberek,	Társadalmi, gazdasági, politikai szereplők. Ukrán Állam, Magyarország Kormánya, Európai Unió,

együttműködő partnerek	helyi lakosság, önkormányzatok, civil- és politikai szervezetek, vállalkozások és vállaltok.
Indoklás	A rendezett környezet stabilitást hoz magával. Kárpátalja gazdag erőforrásokban, de legtöbbjük csak potenciális vonzerőként van jelen, melynek fő oka az elhanyagolt környezet, járhatatlan út.
A projekt rövid bemutatása, megvalósítható intézkedések felsorakoztatása	<p>Az infrastrukturális fejlesztések finanszírozásában nagyrészt az állam, illetve a megyei hivatal végrehajtó szervei tudnak kézzelfogható lépéseket tenni.</p> <p>A legfőbb feladat a legkisebb közigazgatási egységekben (Ukrajnában a települések) való tiszta környezet biztosítása, a „szimpatikus” települési hangulat megteremtése.</p> <p>Ukrajna háborús helyzetének következtében nagymértékű külföldi segítségre számíthat az ország „újraépítés” céljának megvalósítása érdekében.</p> <p>Az újraépítést tudatosan és fenntarthatóan kell megszervezni.</p> <p>Kárpátalján a Megyei Tanácsnak a következő területfejlesztési ciklusának (2024-2027) középpontjába fontos szerepet kell játszson a rend megteremtése.</p> <p>Rendteremtés lépései:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Hulladékkezelés megoldása akár EU-s pályázatok által. Legalább minden járásban egy hulladéktároló és feldolgozó telepet kialakítani. <p>A szelektív hulladékgyűjtést kötelezni. A kötelezést megelőzően Kárpátalja 64 kistérségét információ továbbadással megbízni, mely tájékoztatja a lakosságot a gyűjtés helyességéről. Továbbá kistérségi kötelezettségnek bevezetni a falvak és összekötő utak környezetének rendbetartását. Megyei és helyi ellenőröket kinevezni.</p>

	<ul style="list-style-type: none"> - A mellékutak rendbetétele. - A falvak bezöldítése, bevirágosítása. Azaz kötelezővé tenni, az önkormányzatok finanszírozása által, hogy egy háztartáson belül X db virágot vagy dísznövényt kell elültetni a háza környékén. A közterületeket pedig közösen gondozni. Minden kistérségnek érdemes lenne 1-2 növényt kiválasztania, amely egységessé válna. - Minden településen (nagyságától függően) vagy kistérségenként egy zöld övezet (parkot) kialakításra lenne szükség, ahol a helyi lakosság feltölthető. - Nyílt WI-FI biztosítása településeként
1.2. Informálás, együttműködés	
A projekt célja	A potenciális turisták, illetve a kárpátaljai lakosság megfelelő informálása, eligazítása megyei szinten.
A tevékenység célcsoportja: résztvevő/érintett emberek, együttműködő partnerek	Megyei Tanács, önkormányzatok, helyi lakosság.
Indoklás	Kárpátalján nem igazán jellemző az utcanevek feltüntetése és nem jelent meglepetést, ha nincs egy házszám egy épület falán. A közúti táblák informálása is hiányos.
A projekt rövid bemutatása, megvalósítható intézkedések felsorakoztatása	Egy olyan régió, mely négy EU-s országgal határos az információs tábláknak legalább két nyelven: ukránul és angolul kell, hogy jelen legyenek. Színesítené a régiót, hogy az adott településeken kisebbségi nyelvnek is megfelelően elérhetőek lennének az információk, melyek részben jelen voltak viszont 2019-es nyelvtörvény ezt a lehetőséget megakadályozza (ПРО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ

	<p>МОВИ ЯК ДЕРЖАВНОЇ).</p> <p>A projekt lényege, hogy minden település összes útján vagy utcáján az utca nevet jelző tábla jelen legyen. A település üdvözlőtáblája mellett szerepeljen egy rövid ismertető tábla mely felsorakoztatja a község látnivalóit, esetleg rövid történetét minimum két nyelven.</p> <p>Minden járásatárnál egy rövid ismertető a közigazgatási egységről és főbb látnivalóiról (minimum két nyelven).</p> <p>Az ismertető táblák kidolgozását szakértő emberek végzik (történész és/ vagy turisztikai szakember).</p>
1.3. Tömegközlekedési lehetőségek javítása	
A projekt célja	Az A pontból a B pontba való út idejének minimalizálása. Jobb utazási körülmények megteremtése.
A tevékenység célcsoportja: résztvevő/érintett emberek, együttműködő partnerek	Állam, Megyei Hivatal szervei, civil / politikai szervezetek, Európai Unió szervei, magánvállalkozók, helyi lakosság.
Indoklás	A megyében a tömegközlekedési lehetőségek színvonala és térsége nagyon alacsony. Esetenként egy rövid távú út megtételekor is több órás utazásra van szükség a menetrend rendszertelensége miatt.
A projekt rövid bemutatása, megvalósítható intézkedések felsorakoztatása	<p>A projekt megvalósítása állami finanszírozással, pályázatokkal esetleg magánvállalkozók összefogásával kivitelezhető.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Szükség van a jelenlegi tömegközlekedési eszközök lecserélésére (vonat, autóbusz), mivel többségük nem felel meg az elvárt európai követelményeknek. Villamos-buszt egyelőre Ungvár városában lenne érdemes kiépíteni. - Minden város infrastruktúrájába be kellene építeni a településen belüli autó-busz járatokat (jelen van Munkácson, Ungváron). Kisebb

	<p>városokban kisebb buszokkal megoldani a közlekedést.</p> <ul style="list-style-type: none"> - A menetrendek gyakoriságát esetleg külön járatokkal magánvállalkozók által lehetne megvalósítani. A kivitelezőket pályázati vagy egyéb ösztönző eszközzel támogatni, hogy elfogadható áron tudják az embereket szállítani. - Támogatni pályázati eszközökkel az elektromos autók taxis szolgáltatásait.
<i>1.4.Közlekedési eszközök bérlésének bevezetése/ bővítése</i>	
A projekt célja	Hatékonyabb közlekedési megoldások, vállalkozók ösztönzése Kárpátalján. A potenciális turisták közlekedési lehetőségeinek a bővítése.
A tevékenység célcsoportja: résztvevő/érintett emberek, együttműködő partnerek	Vállalkozók, helyi lakosság, civil szervezetek.
Indoklás	Kárpátalját nem a nagyvárosok jellemzik, így a közlekedési eszközök tárháza sem gazdag.
A projekt rövid bemutatása, megvalósítható intézkedések felsorakoztatása	<p>A fenntarthatóság elvére alapozva magánvállalkozókat ösztönözni kellene arra, hogy fektessenek elektromos autókba vagy rollerekbe, amelyet a helyi lakosság, illetve a régióba érkezők ki tudnak kölcsönözni. Az utak minősége nem engedi meg legtöbb esetben a település szinten a rollerek bevezetését, de legalább minden városban működnie kellene egy kölcsönzőnek.</p> <p>Az elektromosság fontossága még abban rejlik, hogy a jelenlegi helyzetben egyre jobban emelkednek az árak a benzini és gázolaj tekintetében egyaránt, melynek kérdéses a stabilizálódása egy ideig.</p> <p>Az új vállalkozásokat vagy civil szervezeteknek kellene megpályázni vagy önkormányzatoknak ösztönözni.</p>

A projektek teljesítésének várható eredményei	Elégedett és kiegyensúlyozottabb helyi lakosság. A rendezett környezet kecsegtető a turisták számára is, amely a rekreálódás alapfeltétele egyben.
Dokumentálásának módja	Fotók, videók, beszámolók, elemzések, adatbázisok.

2. *Egyedi termék kínálat.* A megnevezett stratégiai cél teljesítése turizmusfejlesztés szempontjából elengedhetetlen. Kárpátalja erőforrásait csak akkor tudják igazán értékelni az országban élők és a külföldiek egyaránt, ha a ráépülő szolgáltatások megmutatják értékét és autentikusságát. Az „egyediség” jelzővel Kárpátalja Ukrajna többi megyéihez képest már rendelkezik, viszont ezt az információt különböző kommunikációs csatornákon keresztül el kell juttatni a potenciális látogatók felé.

2. Egyedi termékkínálat	
A stratégiai cél fejlesztési prioritásai:	
2.1. Az egészség- és gyógyturizmus továbbfejlesztése	
2.2. Falusi programkínálat növelés	
2.3. A megyében új turisztikai termékek bevezetése	
Megvalósításához szükséges időtartam	kb. 1 év
2.1. Egészség- és gyógyturizmus továbbfejlesztése	
A projekt célja	A háborús helyzet következtében átélt trauma gyógyulási helyszínének megteremtése/kialakítása Kárpátalján a nők és gyerekek számára.
A tevékenység célcsoportja: résztvevő/érintett emberek, együttműködő partnerek	Akár az állam, akár Magyarország Kormánya, helyi lakosság, civil- és politikai szervezetek, vállalkozások és vállaltok, az ukrán-orosz háborús traumát elszenvedő hölgyek és gyerekek, orvosok, pszichológusok, pszichiáterek.
Indoklás	A 2022 február 24-én kitört orosz-ukrán háború következtében több százezren fordultak meg és jelenleg is tartózkodnak Kárpátalján főleg nők és gyerekek. Judith Lewis Herman pszichiáter Trauma és gyógyulás

	<p>c. munkájában olvashatunk arról (illetve számos irodalomban egyaránt), hogy egy gyermeket ért trauma az egész életére kihat a mentális egészségi állapota függvényében. Illetve az erőszakot megélt nők több generáción keresztül továbbadják lelki sérüléseiket.</p>
<p>A projekt rövid bemutatása, megvalósítható intézkedések felsorakoztatása</p>	<p>Az háborús szörnyűségek következtében szembe kell nézni azzal a ténnyel, hogy több ezer nő és gyermek mély traumát élt át. Nagy figyelmet kell, hogy kapjon jelen probléma regionális és országos szinten.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Az állami költségvetésből vagy külföldi pályázatokból/segítségnyújtásból Kárpátalaján meg kell szervezni a rekreációs központot/kat , mivel megvan hozzá mind a humán- úgy a természeti- és környezeti erőforrás. Vagy a szanatóriumokba külön részlegeket kialakítani vagy teljesen a természet lágy ölén felépíteni egy központot, mely a hasonló trauma minden típusát próbálja gyógyítani/leküzdeni. - A kialakított központok látogatása szervezett keretek között történne, a páciensek ingyen kezelésben kell, hogy részesüljenek - A desztinációkon töltött idő minimum 14 nap <p>Figyelemfelkeltő akciót érdemes indítani szakemberek által, mivel rettenetesen fontos milyen felnőtt emberek fogják alkotni a jövő generációját.</p>
<p>2.2. Falusi programkínálat növelése</p>	
<p>A projekt célja</p>	<p>Kárpátalaján a falusi/vidéki turizmust teljes értékű turisztikai terméké alakítani.</p>
<p>A tevékenység célcsoportja: résztvevő/érintett emberek, együttműködő partnerek</p>	<p>Megyei Tanács, önkormányzatok, helyi lakosság.</p>
<p>Indoklás</p>	<p>Legtöbb esetben a megyében a falusi turizmus alatt csak</p>

	<p>falusi vendéglátást, elszállásolást értünk. Hiányoznak a vidéki programkínálatok.</p>
<p>A projekt rövid bemutatása, megvalósítható intézkedések felsorakoztatása</p>	<p>A mélyinterjú kutatás is rávilágít azokra a lehetőségekre, amelyek alkalmazhatóak lehetnének programkínálatként.</p> <p>A 21-ik század embere autentikus dolgokra vágyik, így érdemes a vendéget a régi falusi élet világába bevonni, ahogy saját maga részese legyen az élménynek. A magyarlakta területeken érdemes a következőket alkalmazni:</p> <ul style="list-style-type: none"> - disznóvágás szervezése és benne való részvétel - szekértúra - hímzés, kötés, horgolás tanulása - élő zene, tánccház - növények ültetése <p>Minőségi különbség figyelhető meg a hegyvidéki és síkvidéki falusi turizmus között. A hegyvidéki vendéglátás felzárkóztatására van szükség, ajánlott lenne kötelezővé tenni megyei szinten a Kárpátaljai Turisztikai Tanács által létrehozott „Napralforgós” minősítést.</p> <p>Ezeket a területeket érdemes lenne az ukrán és ruszin népi hagyományokra koncentrálni és azokat bemutatni:</p> <ul style="list-style-type: none"> - gyógynövények gyűjtése - ukrán gasztronómiába való betekintés - kendő hímzés - ukrán népi hangszerekkel való megismerkedés <p>stb.</p>
<p>2.3. A megyében új turisztikai termékek bevezetése</p>	
<p>A projekt célja</p>	<p>Kárpátalja turisztikai termékkínálatának bővítése.</p>
<p>A tevékenység célcsoportja: résztvevő/érintett emberek, együttműködő partnerek</p>	<p>Megyei Hivatal szervei, civil / politikai szervezetek, magánvállalkozók, helyi lakosság.</p>

Indoklás	A megye erőforrásokból bővelkedik mégis számos csak potenciális vonzerőként létezik így nincs turistacsalogató hatása.
A projekt rövid bemutatása, megvalósítható intézkedések felsorakoztatása	<p>A projektnek elsősorban a természeti erőforrásokra kell fókuszálnia, mivel a COVID-19 járvány következtében még jobban felértékelődött a természetben töltött idő.</p> <p>A megvalósítást egyéni vállalkozótól kezdve civil szervezet is le tudja bonyolítani, viszont itt fontos a szakértelem.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Kárpátalja gazdag vízhálózatban így érdemes lenne kialakítani elsősorban a Tiszán a sárkányhajózási és vízitúrás lehetőségeket kárpátaljai történetmeséléssel fűszerezve. Vadvízi evezés is megvalósítható, mivel számos magas lejtésű folyója van a régiónak (pl. Talabor, Borzsa) - Siklók, felvonók turisztikai célú kiépítése leginkább a vulkáni-vonulat tájékán. - Különböző szintű túraútvonalak kidolgozása és reklámozása - Gasztrotúrák kialakítása fókuszálva a kárpátaljai boros pincékre - Vadász turizmus bevezetése - Kárpátalja kosár (melynek a megvalósítási terve 3. mellékletben található). <p>A természeti értékek mellett a bevásárlói turizmus erősítése is kecsegtető lenne, amelyben közösen több kárpátaljai vállalkozó vehetne részt és közös reklámmal jelennének meg a külföldi piacon.</p>
A projektek teljesítésének várható eredményei	Termékkínálat bővülésével nagyobb a turistafogalom elérése. Új munkahelyek teremtése. Természeti erőforrások ésszerű felhasználása.

Dokumentálásának módja	Fotók, videók, beszámolók, elemzések, adatbázisok.
-------------------------------	--

3. *Kötődés Kárpátaljához.* A turizmusban foglalkoztatottaknak el kell érniük, hogy Kárpátalját a szenvedélyüknek érezzék, mivel ezzel a munkájuk egyben a kedvenc időtöltésükké válhat. A humánerőforrás fejlesztésével foglalkozó célok kulcsfontosságúak valamennyi stratégiai cél sikeressége szempontjából, hiszen az idegenforgalom fókuszában továbbra is az emberi és személyes kapcsolatok, interakciók állnak. Célnak kell érezni, hogy a turizmusban való elhelyezkedés tisztességes megélhetést biztosítson először hazai aztán nemzetközi viszonylatban is versenyképes jövedelmet, kínáljon szakmai karrierlehetőséget azok számára, akik nemcsak felkészültek, hanem elhivatottak is munkájuk iránt. Fontos cél a család és munkahely összeegyeztethetőségének megteremtése egyaránt.

3. Kötődés Kárpátaljához	
A stratégiai cél fejlesztési prioritásai:	
3.1. Együttműködő turizmusirányítás, munkahelyteremtés	
3.2. Desztinációk arculatának kialakítása	
3.3. Népszerűsítő „CHALLENGE”	
Megvalósításához szükséges időtartam	kb. 1-3 év
<i>3.1. Együttműködő turizmusirányítás, munkahelyteremtés</i>	
A projekt célja	Kárpátalja egységes turizmusirányítása, mely kész kidolgozni, megvalósítani és ellenőrizni az idegenforgalmi szektort és fejlődését, ezáltal új munkahelyeket is biztosítva
A tevékenység célcsoportja: résztvevő/érintett emberek, együttműködő partnerek	Társadalmi, gazdasági, politikai szereplők. Megyei Tanács, helyi lakosság, önkormányzatok, civil- és politikai szervezetek, vállalkozások és vállaltok, felsőoktatási intézmények.
Indoklás	Kárpátalján nincs megfelelő turizmusirányítás. A prominens személyek véleménye alapján a figyelem inkább egyéb/fontosabb gazdasági szektorokra irányul. Kézelfogható kezdeményezések a Kárpátaljai Magyar

	Turisztikai Tanács (KMTT) által érhető tette. A Megyei Tanács fejlesztési terve nem volt összeegyeztetve a KMTT fejlesztési stratégiájával.
A projekt rövid bemutatása, megvalósítható intézkedések felsorakoztatása	<p>Az indoklásból kiderült, hogy Kárpátalján az ukrán és magyar oldalról gyakran nincs meg az egyeztetés. Együttműködéssel egységes turizmusirányítás is létrehozható, és ebben az esetben a feladatok leosztása is sokkal egyszerűbb.</p> <p>Az ellenőrzés kistérségi szinten kellene működjön, ahol egy vagy két ember feladata lenne a turizmusirányítás, ellenőrzés. Fizetésüket a kistérség költségvetése állná, amely a sikeres munkájuk fejében többszörösen megtérülne. Ezért fontos, hogy a munkára kijelölt személyek szakértők legyenek.</p> <p>A turizmusirányítás feltétele a megfelelő, szakképzett humán erőforrás, így az oktatást és folyamatos továbbképzést is biztosítani kellene, melynek a funkcióját a KMTT és/vagy a kárpátaljai felsőoktatási intézmények tudnák biztosítani szervezett, kidolgozott kereteken belül.</p>
<i>3.2.Desztinációk arculatának kialakítása</i>	
A projekt célja	A megye sokszínűségének bemutatása, arculatának formálása desztináció-menedzsment segítségével.
A tevékenység célcsoportja: résztvevő/érintett emberek, együttműködő partnerek	Megyei Tanács, önkormányzatok, helyi lakosság, idegenforgalmi szakemberek, vállalkozók, kézművesek
Indoklás	Kárpátalja a soknemzetiségű lakossága miatt egyedi. Kis régió belül is számos eltérés és különbség tetten érhető.
A projekt rövid bemutatása, megvalósítható intézkedések felsorakoztatása	A projekt feladata a régió változatosságának bemutatása lenne, mégpedig úgy, hogy a nagyobb városok önkormányzata (első körben Beregszász, Munkács, Ungvár) azt a célt tűzné ki, hogy kialakítsa a település

	<p>egyéni arculatát. Mivel mind három város jellegében és nemzetiségi összetételben is eltérő. A jelentkező különbséget kellene kihasználni és vonzerővé alakítani. Az ott élő nemzetiségre és a városban található nevezetességre fókuszálva érdemes kialakítani egy saját brandet.</p> <p>Az arculat felállítása során felvenni a kapcsolatot a város meghatározó vállalkozóival, manufaktúra tulajdonosokkal, egyedi kézművesekkel annak érdekében, hogy részesei legyenek a brandnek, ők is csatlakozzanak és bővítsék ötleteikkel a megszabott keretet.</p> <p>Minden három hónapban ülést kellene tartani az arculat alakulásával és helyzetével kapcsolatban. Ösztönöznék a vállalkozókat, lakosokat az egységességre való törekvésre. Az arculat kialakítással sikeresebb és látogatottabbá tennék a desztinációt.</p>
3.3. Népszerűsítő CHALLENGE	
A projekt célja	Kihasználni, hogy az ország a figyelem központjában áll, népszerűsíteni a térséget a közösségi média területén.
A tevékenység célcsoportja: résztvevő/érintett emberek, együttműködő partnerek	Civil / politikai szervezetek, Ukrajna lakossága, Európai országok potenciális turistái, politikusok magánvállalkozók, helyi lakosság, közösségi média felületek.
Indoklás	A háborús helyzet következtében az országra nagy figyelem irányul. Egyelőre Kárpátalja nem tartozik a harci területek közzé, így rengeteg háborús menekült érkezett a megyébe. Ezt a szituációt kellene megragadni, hogy megismerjék jobban az emberek Kárpátalját.
A projekt rövid bemutatása, megvalósítható intézkedések felsorakoztatása	A projekt megvalósítását feltételelesen egy szervezet (akár a KMTT) bonyolítaná le, aki felveszi a kapcsolatot a szomszédos országok turizmusirányító szerveivel (pl.

	<p>Magyarországon a Magyar Turisztikai Ügynökséggel) és Ukrajna oktatási intézményeivel, azzal a céllal, hogy segítsék Kárpátalja népszerűsítését, az itt élő vállalkozók túlélését, ösztönözzék az itthonmaradást azzal, hogy részt vesznek a kidolgozott programban.</p> <ul style="list-style-type: none"> - A projekt arról szólna, hogy a kárpátaljai szervezet kijelöl 10 látnivalót és 3 konkrét túra útvonalat (1 kulturális-, 1 gasztro-, 1 ökotúra) , amelyet KIHIVÁSKÉNT/ CHALLENGE-ként kellene teljesíteni. A kihívottak folyamatosan dokumentálnák az adott desztinációt/látnivalók, ahol épp járnak a közösségi média felületein (#TranscarpathianChallenge). - A célszerű lenne, ha politikusok vagy közszereplők is csatlakoznának az ügyhöz, és ők lennének az első kihívottak. - A programot teljesítők kitüntetést kapnának a helyi szervezettől, ha külföldi turisták, akkor az adott országuktól is. - A programot turisztikai szakemberek dolgoznák ki, a különleges, de nem igazán ismert helyszíneket/látnivalókat iktatnának be a listába. - Fontos, hogy minden objektumról a program kidolgozók érdekes leírást adjanak, amely elérhető minimum ukránul, magyarul és angolul. - Internetes közösségi felületek, melyekből két helyen kötelező a publikálás: Facebook, Instagram, TikTok, Snapchat. - Különböző oktatási intézmények hallgatóinak bevonása is fontos, akik a résztvevői lesznek a programnak. Fontos, hogy a fiatalok „menőnek” találják Kárpátalját.
--	---

A projektek teljesítésének várható eredményei	A helyi lakosság jobban megismeri Kárpátalját egyben a külföldi potenciális turistákhoz is eljut a régió híre. Segíti a helyi vállalkozók boldogulását.
Dokumentálásának módja	Fotók, selfiek, TikTok videók, live-ok, leírások, elemzések.

4. *Digitális megoldások.* Annak ellenére, hogy az idegenforgalomban a személyes kapcsolatok jelentősége a jövőben is elsődleges szerepet tölt majd be, az adat „egy olyan új erőforrássá vált, ami ma már mindenütt jelen van”, és a versenyképesség alapfeltételévé vált (NEMZETI TURIZMUSFEJLESZTÉSI STRATÉGIA 2030 101. OLD.). A járvány időszakában már Kárpátalján is megfigyelhetők voltak az online idegenvezetés próbálkozásai, vagy egyéb digitális prezentálás egy-egy objektumról. Hasznos lehet abból a szempontból, hogy a korunk turistái szeretnek tájékozottak lenni a meglátogatni kívánt desztinációt illetően. A digitalizáció bevezetése az turisztikai vállalkozások életében is fontos, néha az alapvető szolgáltatások is hiányoznak pl. kártyával való fizetés lehetősége.

4. Digitális megoldások	
A stratégiai cél fejlesztési prioritásai:	
4.1. Fizetés megkönnyítése	
4.2. Online utazási irodák ösztönzése	
4.3. E-turizmus közösségi oldalakon	
4.4. Élménynyújtás	
Megvalósításához szükséges időtartam	kb. 1 év
4.1. Fizetés megkönnyítése	
A projekt célja	Az elszámolás megkönnyítése a vendégek, vásárlók érdekében.
A tevékenység célcsoportja: résztvevő/érintett emberek, együttműködő partnerek	Társadalmi, gazdasági szereplők. Megyei Tanács. helyi lakosság, civil-szervezetek, vállalkozások és vállaltok, a régió turistái.
Indoklás	Míg a világon és Ukrajna számos régióiban természetes a kártyával, telefonnal való fizetés, úgy Kárpátalján

	számottevő helyen csak kézpénzzel bonyolítható le a fizetés. A háború kitörése óta. még jobban megnőtt a kártyával való fizetési szándék.
A projekt rövid bemutatása, megvalósítható intézkedések felsorakoztatása	<p>A kis- és középvállalkozók szektora digitális képességeinek javítása és szemlélet alakítás folyamatosan visszatérő témája az EU-s támogatási programoknak. A 2014-20-as költségvetési ciklusban számos központi támogatási forrás vagy kedvezményes hitel (pl. Digitális Jólét Hitelprogram) állt rendelkezésre a KKV szektor digitalizációjára és ehhez kapcsolódó beruházások finanszírozására. Az eddig ismertté vált tervek alapján a 2021-27-es EU-s költségvetési ciklusban is várható erre a célra elkülönített támogatási forrás (NEMZETI TURIZMUSFEJLESZTÉSI STRATÉGIA 2030 112. OLD.).</p> <p>Megyei szinten ösztönözni a vállalkozókat, vendéglátó egységeket a kártyával való fizetés lehetőségére.</p> <p>Létrehozni egy weboldalt, amely szamon tartja azokat az üzleteket, éttermeket, szolgáltatókat (pl. taxiskok) stb., ahol lehetséges az említett fizetési mód. Ezáltal reklámozásra kerülnének az oldalon egyaránt.</p>
4.2. Online utazási irodák ösztönzése	
A projekt célja	Kárpátaljára utazni vágyók útvonaltervének megszervezésének megkönnyítése és a helyi lakosság külföldi-belföldi utazási kívánságainak gyorsabb/hatékonyabb teljesítése.
A tevékenység célcsoportja: résztvevő/érintett emberek, együttműködő partnerek	Megyei Tanács, potenciális turisták/ látogatók, helyi lakosság, idegenforgalmi vállalkozók.
Indoklás	Kárpátalján számos hagyományos utazási iroda működik, jellemzően a városokban, viszont a hibrid működés nem igazán elterjedt, bár jelen vannak közösségi oldalakon.

<p>A projekt rövid bemutatása, megvalósítható intézkedések felsorakoztatása</p>	<p>A COVID -19 járvány következtében egyre inkább átrendeződött a világ és a gazdasági piac is. Az emberek többsége akarva akaratlanul számos feladatát online téren intézte. Az interneten történő gyors kommunikációhoz szinte már hozzászokott a társadalom nagy része. Bár a turizmus megköveteli a személyes érintkezést és vannak kliensek, akiknek fontos, hogy egy utazási irodában foglaljon le egy utazást, de már egyre többen szeretnék a választási lehetőséget otthonról intézni. A nagyobb forgalom érdekében a régiós szinten ösztönözni kellene a vállalkozókat, hogy a hagyományos utazási iroda mellett online is elérhetőek legyenek a nap 24 órájában (legalább is szezonban). Az ösztönzés adókedvezmény által történhetne, legalább fél éven keresztül. A fejlettebb országokban már legtöbb iroda így működik.</p> <p>Az online utazási iroda weboldal működtetésével ajánlatokat tenne az utazni vágyóknak. A kliensekkel azonnal felvehetik a kapcsolatot és rögzítenék a kéréseiket. Kitétele lenne, hogy minimum Kárpátalján belül is kínáljon néhány ajánlatot, a térség népszerűsítése érdekében, Mivel a legtöbb iroda, külföldi utazásokat értékesít.</p>
<p>4.3. E-turizmus a közösségi oldalakon.</p> <p>4.4. Élményszerzés</p>	
<p>A projekt célja</p>	<p>Kárpátalja népszerűsítése a közösségi oldalakon. A megye megismerésének nagyobb lehetősége. Turisztikai jellegű oktatás online téren keresztül.</p>
<p>A tevékenység célcsoportja: résztvevő/érintett emberek, együttműködő partnerek</p>	<p>Megyei Hivatal szervei, civil-szervezetek, oktatási intézmények, idegenforgalmi vállalkozók, helyi lakosság.</p>
<p>Indoklás</p>	<p>A látnivalók megtekintése mellett egyre nagyobb hangsúlyt kap az élmény megszerzése, így a digitális</p>

	<p>anyagok élményeket nyújtó digitális eszközök egészítik ki. Kárpátalján vannak már kezdeményezések, de nem kidolgozott módszer.</p>
<p>A projekt rövid bemutatása, megvalósítható intézkedések felsorakoztatása</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Az e-turizmus vagy digitális turizmus idővel kiegészült az idegenforgalom speciális tevékenységeivel is. Ilyenek az utazásszervezők, utazási irodák és idegenforgalmi szakterületek virtuális térben való megjelenései. - Nagyon fontos, hogy minél kreatívabban mutassa be egy turisztikai vállalkozó a térséget és a benne rejlő látnivalót. Így feladatuknak kell tekinteni, hogy megjelenjenek több közösségi oldalon és bekapcsolódjanak a digitális marketing körforgásába. - Kárpátalja látnivalóit Facebook, TikTok és Instagram odalakon és YouTube csatornán érdemes és szükséges bemutatni. Annak érdekében, hogy elérjen nagyon sok helyre és emberhez az információ. - A megyének szorgalmaznia, illetve támogatnia kellene a virtuális valóság megteremtését egyes történelmi desztinációkon (pl. Huszit- várrom, Vereckei-hágó: a magyarok bejövetele a Kárpát-medencébe, ruszinok régi élete stb.) - Be kellene vezetni a Big Data oktatását megfizethető áron. Melynek leegyszerűsített jelentése a nagy mennyiségű, nagy sebességgel változó és nagyon változatos adatok feldolgozásáról szól (HTTPS://WWW.ORACLE.COM/BIG-DATA/WHAT-IS-BIG-DATA/). - Egy szervezet által (akár a KTTM) meghatározni azokat minimális élménynyújtási, információ

	<p>átadási feltételeket, melyet egy kárpátaljai idegenvezetőnek nyújtani kell munkája során.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Idegenvezetői leírást készíteni számukra, online felületen. - A digitális eszközökkel való élménynyújtás lehetőségeit EU-s pályázati úton is meg lehetne szerezni.
A projektek teljesítésének várható eredményei	<p>Elégedettebb turistacsoport, Kárpátaljáról való pozitív kép festése. Felzárkózás lehetősége. Alkalmazkodás a változó kihívásokkal szemben.</p>

A kifejtett célok megvalósítása nagy előrelépést jelentene Kárpátaljának mind turisztikai mind teljes gazdasági szempontból. Érdemes lenne a cselekvési programokat politikai vezetőknek megfontolni, és megvalósítani.

Következtetések

A munkában a teljesség érdekében kvalitatív (primer és szekunder) és kvantitatív(primer) módszereket alkalmaztam együttesen.

A szekunder vizsgálati eredményei alapján az alábbi következtetéseket vontam le:

- Ukrajnában 2015-től kezdetét vette a decentralizáció folyamata és a közigazgatási reform, melynek következtében Kárpátalja közigazgatása is megváltozott: 6 járás és 64 kistérség (hromáda).
- Kárpátalja kimagasló természeti és ember alkotta erőforrásokkal rendelkezik, amelyek többsége az állam negatív gazdasági helyzete miatt potenciális vonzerőként van jelen.
- Kárpátalján több, mint 100 nemzetiség él, melyek közül a magyarság a második legnagyobb aránnyal képviselteti magát. Ezáltal (is) színes és egyedi kultúrával rendelkezik a régió.
- A turisztikai termékek közül az egészség- és a gyógyturizmus, amely teljes értékű terméként funkcionál Kárpátalján, de ezenkívül a vidékkel foglalkozó szerzők három / négy működő turisztikai terméket tartanak számon: jelentős a síturizmus, a bakancsos turizmus és a falusi turizmus szerepe is. Kiemelendő még a megyében és egyre nagyobb érdeklődési körrel rendelkezik a kulturálisturizmus – azon belül az örökség- és a fesztiválturizmus –, valamint az aktív termékei további termékei – a lovas-, a vízi- és a kerékpáros turizmus.
- Kárpátalja turizmusát érintő tervezetek jelen vannak ukrán és magyar oldalról egyaránt. A legfrissebb fejlesztési terv a 2021-23-mas Kárpátaljára vonatkozó turisztikai és üdülöhely-fejlesztési program, melynek megvalósítására a 15,5 millió hrivnya összeget jelölt ki a megyei költségvetés. A Kárpátaljai Magyar Turisztikai Tanács megbízásából kidolgozásra került A kárpátaljai magyarság turizmusfejlesztési stratégiája, mely szintén foglalkozik a megye idegenforgalmi fejlesztésével, viszont még a COVID-19 járvány előtti időszakban készült, így nem számol a vírus következményeivel.
- 2020-eleji kibontakozó COVID-19 vírus felbecsülhetetlen gazdasági károkat okozott globális szinten, hatására mélyrepülést élt meg a turizmus. Napjainkban a javulás és a forgalomnövekedés helyreállása észlelhető.

- 2021-es év sikeresnek vélhető a pandémia csillapodásával növekedett a turizmusból származó bevétel. Ugyanebben az évben az állam 100 millió UAH-t szánt az állami költségvetésből Ukrajna turisztikai potenciáljának feltárása céljára.
- A COVID-19 vírus okozta negatív hatásaiból épp kifelé lábaló ukrain turizmus újabb akadállyal került szembe, még hozzá egy váratlan háború sújtotta az országot. A tragikus esemény 2022. február 24-én vette kezdetét.
- 2021. decemberében Ukrajnában elfogadásra került a 2022-es állami költségvetés, – mintsem sejtve a vis maior helyzetről – amelyben magasszintű összeget szántak a turizmusfejlesztésre.

A primer kutatás által a prominens személyek véleménye alapján kapott eredmények:

- Eltekintve a jelenlegi járványhelyzettől Kárpátalja turizmusát pozitívan értékelték a prominens személyek.
- A megkérdezettek a megyét természeti- és kulturális erőforrással gazdag régióknak tekintik.
- Átrendeződés folyamata várható a koronavírus véget értével: digitális kapcsolattartás egy része megmarad, átszerveződés lesz az egészségügyben, valamint a gazdaság más ágazatában is, továbbá az utazási szokások megváltozására számíthatunk stb.
- Kárpátalja turizmusa két aspektusból közelíthető meg: Ukrajna megyéihez viszonyítva, illetve az EU-s országok turizmusának szintjéhez mérve. Ebből kifolyólag a fejlesztési lehetőségek irányát sem mindegy milyen nézőpont alapján állapítjuk meg.
- A COVID-19 vírus következtében egy ideig csak belföldi turistákra számíthat a megye idegenforgalma
- A belföldi turisták számára a prominens személyek véleménye alapján Kárpátalján a következők jelentik a vonzerőt: útlevél nélküli „Európa”, vendégszeretet, multikulturalizmus, gasztronómia, erdők, vizek és gyógyvizek.
- A járványhelyzet alatt az alábbi tényezők értékelték fel: család, biztonság, egészség, természet. A turizmusban tevékenykedőknek ezekre az összetevőre kell nagyobb figyelmet fordítani.
- A helyi turizmussal foglalkozó szervezeteknek célszerű lenne a megye vonzerőire alapozva Kárpátalja brandjét kialakítani.
- Az idegenforgalomban tevékenykedőknek a kialakult helyzetből adódó szabadidőt a szakmai fejlődésre, a kapcsolatépítésre, új útvonalak kidolgozására érdemes szentelni.

- Célszerű szemmel tartani a nemzetközi turisztika szervezetek naprakész adatait a turizmus újraindításával kapcsolatosan.
- A falusi turizmus a pandémiás időben is végezhető a megfelelő szabályok betartásával. Érdeemes lenne teljes értékű turisztikai terméké fejleszteni és helyi, autentikus programlehetőséget kínálni a turistáknak: hímzés, lekvárfőzés, szekérral való túrázás, helyi néptánc stb.
- Tizenegy központi problémát sorolhatunk fel, melyek negatívan hatnak a helyi turizmus fejlődésére: az infrastruktúra hiányosságai, a nem megfelelő turizmusirányítás, a határátkelő helyek lassú forgalma, a hulladék kezelés megoldatlansága, a munkaerő és szakképzettség hiánya, az idegennyelvtudás hiánya, nincs a megyének egységes turisztikai brandje, az adathiány, a minőségi problémák, illetve a vendéglátó egységek egy bizonyos célközönségre való fókuszálása. Ezek helyrehozása legtöbb esetben az állam kezében van.
- A globális politikai és biztonságpolitikai helyzet változására, a technológiai kihívásokra, a digitalizált életmód hatásaira, illetve az élménykeresésre, az érzelmek, az autentikus elemek felértékelődésére kell nagyobb figyelmet fordítani Kárpátalja turizmusának a változó nemzetközi trendek közül.

A kérdőíves felmérés eredményei:

- A válaszadók többsége a Kijev és környékéről és Harkov megyéből érkezett Kárpátaljára, döntően családtagokkal, leginkább nők és gyerekek.
- Az eredmények azt mutatják, hogy közel 12%-uk úgy gondolja lehetséges, hogy Kárpátalján marad. Míg a többség addig szeretne a megyében tartózkodni, míg a háború véget nem ér (8. ábra), 10% pedig csak átutazóban van.
- A válaszadók pozitív véleménnyel vannak a megyéről. Döntő többségük békés, nyugodt helyszínek véli csodálatos környezeti értékekkel párosulva: kilenc vonzerő került összegyűjtésre. Sokak számára ismeretlen térség.
- Az eredmények tükrében megállapítható, hogy elsősorban a hegyi túrák, majd a felfedező utazások (pl. Kárpátalja várainak megismerése), és a kárpátaljai városok megismerése modern/innovatív módszerekkel keltette fel az érdeklődésüket leginkább. Szívesen kipróbálnák a falusi elsősorban ruszin, majd magyar vendéglátást. Továbbá érdemes lenne tematikus gasztorúakat is kialakítani, amely kárpátaljai ízek világába nyújt betekintést a turista számára. Illetve a megye gazdag vízi erőforrása idegenforgalmi hasznosra is javasolt.

Az elvégzett kutatások alapján kidolgoztam egy elképzelt célszerkezetet Kárpátalja turizmusfejlesztésének tekintetében, melynek megvalósításával pozitív változást idézhetnének elő a megyében.

Jövőbeli célnak a következő került meghatározásra: *„Kárpátalja turizmusát az idegenforgalom telített piacának egyedi/felfedezettlen és egyben vonzó desztinációjává varázsolni Európa szinten. Ukrajna TOP idegenforgalmi területévé alakítani*”. Megvalósítása a célszerkezet alapján 4 horizontális (Kárpátalja brendjének megteremtése, problémák csökkentése, együttműködő-ökoszisztéma elérése, fenntartható turizmus) és 4 stratégiai célon múlik (infrastrukturális előrelépések, egyedi termékkínálat, kötődés Kárpátaljához, digitális megoldások). Továbbá 14 fejlesztési prioritás kijelölésével érhető el, melyek közül az egyik legfontosabbnak és innovatívabbnak a megye szempontjából az egészség- és gyógyturizmus továbbfejlesztését jelöltem meg, mely a háborús traumát megélt nőknek és gyerekeknek nyújtana rekreálódást. A másik pedig a népszerűsítő, „CHELLENGE”, amely a közösségi oldalakon Kárpátalját reklámozná és egyben segítené a helyi vállalkozókat.

Az eredmények azt bizonyítják, hogy Kárpátalja lehetőségekben gazdag terület, amelyet érdemes lenne a turizmusnak is kihasználnia. Szükség van a kitartásra, de elmondható, hogy a prominens személyek még ebben a helyzetben is a turizmusában látják Kárpátalja fejlődési lehetőségét.

Köszönetnyilvánítás

A szakdolgozatom során alatt több személy segítette előrehaladásomat, lehetőéget, szakmai alapot teremtve munkásságomnak. Elsősorban köszönettel tartozom a támogatásért és bizalomért a témavezető tanáromnak dr. Berghauer Sándornak a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Földtudományi és Turizmus Tanszék docensének. Köszönöm a több éven keresztül rám áldozott időt, mellyel dolgozatom sikerességét, szakmai tudásom bővítését segítette, nem utolsó sorban a türelmet és az értéses tanácsokat.

A tudományos tevékenységem elősegítést köszönöm a mélyinterjú prominens személyeknek, akik idejüket nem sajnálva osztották meg velem gondolataikat, ötleteiket, hasznos tapasztalataikat.

Köszönettel tartozom a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Földtudományi és Turizmus Tanszék munkatársainak, tanárainknak a szakmai tanácsokért, baráti segítségért.

A szakdolgozatom megírásakor fő támaszpontom a szüleim voltak, akik idejüket nem sajnálva segítették és támogatták munkám sikerességét, így hatalmas köszönettel tartozom nekik. Illetve köszönöm Kolozsvári Gabriella barátnőmnek, aki a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola hallgatója, az áldozatos fordítói munkáját.

Összefoglaló

A szakdolgozatomban Kárpátalja turizmusfejlesztésének lehetőségeivel foglalkoztam, melyet az ágazatban dolgozó és azt meghatározó személyekkel készített mélyinterjúk segítségével is igyekeztem megvizsgálni és alternatív kiutat keresni .

A munka két szempontból is aktuális. Egyrészt, az idegenforgalom népszerűsége és a benne rejlő hatalmas lehetőségek indokolják, hiszen a turizmust már számos regionális vagy világméretű válság érte, ellenben hosszabb-rövidebb intervallum után mindig talpra állt. Ugyanilyen válság a 2019-ben Kínából induló COVID-19 világjárvány is, mely megjelenésével nemcsak a világgazdaságot sújtja, hanem ismét kihívás elé állítja az idegenforgalom szereplőit is. Ennek a váratlan helyzetnek a következményeként jól megfigyelhető már rövidtávon is a globális idegenforgalom addig felfelé ívelő mutatóinak a mélyrepülése, továbbá az egész ágazat sebezhetősége. Így jutunk el Kárpátalja turizmusához is, amely jelenleg a 2022. februárjában kitört ukrán-orosz háború miatt újabb válságot él át, a dolgozatom tükrében külön aktualitást nyert.

A feltárt eredményeket primer (kvalitatív és kvantitatív) és szekunder kutatási módszerrel értem el. Elsőként a megye meglévő erőforrásait és turisztikai vonzerőit mértem fel szakirodalmi források alapján, majd egészítettem ki azokat a prominens személyek véleményével. A mennyiségi kutatás kérdőív formájában, online platformon valósult meg, mely felmérő kérdésekkel fordult a kialakult háborús helyzet következtében a Kárpátaljára érkezett személyek felé, mivel számolnunk kell a megye potenciális idegenforgalmi résztvevőinek gyökeres változásával és a jelentkező új igényekkel.

Nagy teret kapott mélyinterjúk készítése során a COVID-19 járvány és annak hatása. Ennek alapján a primer kutatás eredményei, olyan szakvélemények széles tárházát sorakoztatják fel, amelyek a pandémia jelenlétében a turizmus helyzetével és fejlesztésével kapcsolatosak Kárpátalja megyére nézve.

Több aspektusból vizsgáltam a régió turizmusát és azokat a nehézségeket, amelyekhez alkalmazkodnia kell. Felsorakoztattam azokat a pozitív és negatív tényezőket, amelyek a megye idegenforgalmára hatást gyakorolnak. A kutatási eredmények arról tanúskodnak, hogy Kárpátalján továbbra is érdemes a turizmusfejlesztéssel foglalkozni.

A dolgozatomban céljai közt szerepelt a Kárpátalja turizmusfejlesztési lehetőségeinek kidolgozása. Megszólaltattam azokat a meghatározó személyeket, akik hatással és rálátással

bírnak Kárpátalja turizmusára, továbbá összegyűjtöttem az általuk tett ajánlásokat és javaslatokat, amelyek a kialakult helyzetben segítséget tudnak nyújtani az idegenforgalomban tevékenykedők számára.

Felállítottam egy elképzelt célszerkezetet, mely az kutatási eredmények alapján Kárpátalja megfelelő turizmusfejlesztési stratégiája lehetne. Meghatároztam 4-4 horizontális és stratégiai cél, hozzájuk pedig 14 cselekvési prioritást jelöltem meg, melyek közül az egyik legfontosabbnak a megye szempontjából az egészség- és gyógyturizmus továbbfejlesztését jelöltem meg, mely a háborús traumát megélt nőknek és gyerekeknek nyújtana rekreálódást. A másik pedig a népszerűsítő „CHELLENGE”, amely a közösségi oldalakon Kárpátalját reklámozná és egyben segítené a helyi vállalkozókat.

Összeségében elmondható, hogy Kárpátalja kitűnő természeti és kulturális erőforrásokkal rendelkezik. A kialakult helyzetben sem célszerű az említett pozitív tulajdonságokat és a bennük rejlő kiaknázatlan potenciált szem elől téveszteni, mivel a turizmus hosszabb távon továbbra is hozzájárulhat a megyében fennálló nehéz gazdasági helyzet javulásához és nem utolsósorban a magyar fiatalok szülőföldön való maradásához. Úgy gondolom meg kell mutatni az itt élő fiataloknak milyen erőforrásokkal rendelkezik Kárpátalja, mielőtt elhagynák az országot.

Резюме

В бакалаврській роботі досліджено можливості розвитку туризму на Закарпатті на основі експертного опитування людей, які працюють в даній сфері спробували знайти альтернативні виходи.

Актуальність теми зумовлена з одного боку популярністю туризму та його величезним потенціалом, оскільки туризм вже неодноразово страждав від низки регіональних чи глобальних криз, але завжди відновлювався через довгий або короткий проміжок часу. Такою кризою є пандемія COVID-19, яка розпочалася в Китаї в 2019 році, і її поява вразила не лише світову економіку, але й поставила у важке становище і людей, які працюють у сфері туризму. Як наслідок цієї несподіваної ситуації, вже можна за такий короткий термін спостерігати як зростання дотепер показників світового туризму різко пішла вниз, а також наскільки вразливий тепер цей сектор. Так ми дістаємось до туризму Закарпаття, який зараз переживає чергову кризу через українсько-російську війну, що почалася в лютому 2022 року, і отримав особливу роль в актуалізації теми.

Отримані результати були досягнуті первинними (якісними) та вторинними методами дослідження. Спочатку оцінено наявні ресурси та туристичні визначні пам'ятки регіону на основі літературних джерел, а потім доповнено їх думками експертів. Дослідження проводилося у формі анкети на онлайн-платформі, яка зверталася до людей, які приїхали на Закарпаття внаслідок воєнної ситуації, оскільки доводиться рахуватися з радикальними змінами потенційних учасників туризму і їх новими потребами.

Під час проведення інтерв'ю великий акцент був зроблений на епідемію COVID-19 та її наслідки. Виходячи з цього, результати первинних досліджень перелічують широкий спектр думок експертів, пов'язаних із ситуацією та розвитком туризму територій Закарпаття під час пандемії.

Дослідження туризму Закарпаття відбулося в різних аспектах, також досліджувалися труднощі, до яких мали адаптуватися. В роботі перелічено позитивні й негативні фактори, які впливають на туризм регіону. Результати досліджень довели, що займатися розвитком туризму на Закарпатті все ж варто.

Мета бакалаврської роботи: розробити можливості розвитку туризму Закарпаття. Проведено бесіди з відповідними особами, які беруть активну участь та впливають на

туризм Закарпаття, зібрано їх рекомендації та пропозиції, що допоможуть в даній ситуації тим, хто працює в цій сфері.

Створено цільову структуру, яка, за результатами дослідження, могла б стати відповідною стратегією розвитку туризму для Закарпаття. Поставлено 4-4 горизонтальні та стратегічні цілі та визначено 14 пріоритетів дій до них, одним із найважливіших з яких є подальший розвиток оздоровчого та лікувального туризму для регіону, який забезпечить відпочинок жінкам та дітям, які зазнали воєнні травми. Інший – промоційний «CHALLENGE», який би рекламував Закарпаття в соцмережах та допомагав місцевим підприємцям.

Зроблено висновки, що Закарпаття має чудові природні та культурні ресурси. В даній ситуації недоцільно випускати з уваги згадані позитивні риси та їх невикористаний потенціал, оскільки туризм може продовжувати сприяти покращенню економічної ситуації регіону, а також дає причину для молоді залишитись на своїй батьківщині. Я вважаю дуже важливим те, щоб наша молодь впізнала та усвідомила туристичні ресурси та можливості Закарпаття ще до того, як покине наш регіон.

Irodalom

1. BACSÓ R. – BERGHAUER S. – FODOR GY. – GÁL I. – HIDI L. – KÉSZ G. – MOLNÁR J. – PATAKI G. – VIRÁG L.: *Egán Ede-terv – A kárpátaljai magyarság stratégiai gazdaságfejlesztési terve*, Beregszász, 2014.
2. BALEGA SZ. SZ. ET AL. (Балогоб С. С. и друг.) 1983: Szovjet Kárpátontúl.: Советское Закарпатье.) Kárpáti, Uzsgorod, 284 o.
3. BARANYI B. (SZERK.) (2009): *Kárpátalja*. Pécs-Budapest, MTA RKK.
4. BEREGHAUER S. – NAGY O (2013): *Ökoturisztikai lehetőségek Kárpátalján*. In. Acta Beregsasiensis 2013/2. Ungvár-Beregszász, PoliPrint Kiadó. 199-207 o.
5. BERGHAUER S. – FODOR GY. (2018): *Az örökségturizmus helye és jelentősége Kárpátalja idegenforgalmában*. In. Kárpátalja Kollégium – Bereg, Máramaros, Ugocsa és Ung Kollégium. Szerk. Molnár E. – Espán M. Antalógia Kiadó, Lakitelek 2018. pp. 291-298.
6. BERGHAUER S. – SASS E. (SZERK.) (2019): *A kárpátaljai magyarság turizmusfejlesztési stratégiája*. Kárpátaljai Magyar Turisztikai Tanács. Gáborprint, Beregszász.
7. BERGHAUER S. – SASS E. – TARPAL J. – TÓTH A. (2020): *A helyi termékekben rejlő turisztikai erőforrások Kárpátalján*. Turisztikai és Vidékfejlesztési Tanulmányok. 2020. V. évfolyam 3. szám. DOI: 10.15170/TVT.2020.05.03.04.
8. BERGHAUER S. 2010: Turizmus Kárpátalján. In: Modern Geográfia, 2010. 2. szám, 23p. http://www.moderngeografia.eu/wp-content/uploads/2012/02/berghauer_sandor_2010_2.pdf
9. BERGHAUER S.– FODOR GY. (2014): Touristic Heritage in Little-Europe. Preliminary Research of Heritage Tourism in Transcarpathia. By support of the Hungary–Slovakia–Romania–Ukraine ENPI Cross-border Cooperation Programme 2007-2013, within the confines of the project with identification number HUSKROUA/1101/067 “Touristic heritage in Little-Europe”, 2014. – 52 c
10. BODNAR, V., (SZERK.) (БОДНАР, В., (РЕД.)) 1987: *Природні багатства Закарпаття (Kárpátalja természeti kincsei)*, Ужгород, Карпати.
11. BOTLIK J.–DUPKA GY. 1991: *Ez hát a hon...* Mandátum–Universum, Budapest–Ungvár pp. 13-21.
12. CSERNICKÓ I. – HIRES-LÁSZLÓ K. – KARMACSI Z. –, MÁRKU A. – MÁTÉ R. – TÓTH-OROSZ E (2021): *A magyarok és a magyar nyelv Kárpátalján*. Törökbálint: Termini Egyesület. pp. 112–143.

13. CSERNICKÓ I. – SOÓS K. 2002: *Kárpátalja*. In: Szabó A. – Bauer B. – Laki L. – Nemeskerti I. (szerk.): *Mozaik 2001. Gyorsjelentés. Magyar fiatalok a Kárpát-medencében*. Budapest, Nemzeti Ifjúságkutató Intézet. pp. 91–110.
14. DESCHMANN A. 1990: *Kárpátalja műemlékei*. Tájak-Korok-Múzeumok Egyesület, Budapest, 230 o.
15. EZÜST FÖLD - KÁRPÁTALJA/ СРІБНА ЗЕМЛЯ - ЗАКАРПАТТЯ 2006: Тематичний випуск. – Краєзнавство/ Tematikus kiadás – Országismeret. Географія./Földrajz Туризм/Turizmus . № 39-40.
16. FODOR Gy. 2019: Kárpátalja általános jellemzése. In: Berghauer S. – Sass E. (szerk.) 2019: *A kárpátaljai magyarság turizmusfejlesztési stratégia*. Kárpátaljai Magyar Turisztikai Tanács, Beregszász pp. 8-10.
17. GONDA T. 2016: *A turisztikai termékfejlesztés alapjai*. Felelős kiadó: PTE KPVK, Copyright.
18. HANUSZ Á. (2008): *Határon átnyúló turisztikai kapcsolatok a Felső-Tisza mentén*. Magyar Földrajzi Konferencia, Debrecen pp. 509–513.
19. IZSÁK T. 2009A: *Természetvédelmi területek*. In: Baranyi B. (szerk.): *Kárpátalja*. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs–Budapest, pp. 154–158.
20. JUDITH L. HERMAN 2019: *Trauma és gyógyulás*. Háttér Kiadó kft.
21. KARMACSI Z. – SASS E. 2019A: *Kárpátalja falusi turizmusa civil szervezetek vezetői, falusi turizmussal foglalkozó szervezők szemszögéből*. In SASS E. – BERGHAUER S. (szerk.): *Kárpátalja magyarlakta területeinek turisztikai helyzetfelmérése*. Kutatási beszámoló. Beregszász, pp. 41–46. (kézirat).
22. KOLOZSVÁRI I. – HADNAGY I. – CSOMA Z. – KOHUT E. (2020): *Módszertani kézikönyv a kárpátaljai környezettudományi terepgyakorlathoz*. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Fodor István Kutatóközpontjának, valamint a Biológia és Kémia Tanszékének a tudományos-módszertani kiadványa
23. Kovács E. 2021: *Nemzetiségek, felekezetek*. IN. TARPAL J. (SZERK.): *Kárpátalja magyar szemmel*. Beregszász – Ungvár, Shark Kft.
24. Kovács J. 1990: *Fatemplomok Kárpátalján*. Építésügyi Tájékoztatási Központ, Budapest.
25. KOVÁCS S. 1999: *Kárpátaljai útravaló*. Püski Kiadó, Budapest, 180 p.
26. MOLNÁR D. I. 2018: *Perifériáról perifériára. Kárpátalja népessége 1869-től napjainkig*. Kalligram, Budapest, 182 o.

27. MOLNÁR J. – MOLNÁR D. I. 2002: *A kárpátaljai magyarság népességföldrajzi viszonyai*. Internetes publikáció In: <http://www.hhrf.org/kmtf/index1.htm> (letöltés ideje 2021).
28. MOLNÁR J. 2009 A: *Vallási megoszlás*. In: Baranyi B. (szerk.): Kárpátalja. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs–Budapest, pp. 207–209.
29. MOLNÁR J. 2009 B: *Éghajlati viszonyok. Vízrajzi adottságok*. In: Baranyi B. (szerk.): Kárpátalja. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs–Budapest, pp. 123–140.
30. PAPP F. (1939): *A hazatért Felvidék és Kárpátalja gyógyforrásai és gyógyfürdői*. Földtani Értesítő 3. sz., Magyarhoni Földtani Társulat, Budapest, pp. 87–96.
31. POP, SZ. (ПОП, С.) (2003): *Природні ресурси Закарпаття (Kárpátalja természeti erőforrásai)*, Ужгород, ТОВ «Спектраль».
32. RADVÁNSZKY B. – SASS E. 2009: *Kárpátalja idegenforgalmának természeti alapjai*. In: TÓTH J. – AUBERT A. (szerk.): A Kárpát-medence és etnikumai. Tanulmánykötet Pozsár Vilmos tiszteletére. Publikon Kiadó, Pécs. pp. 51–65.
33. RAFFAY Z. 2020: *A COVID-19 járvány hatása a turisták fogyasztói magatartásának változására*, Pécs. Internetes publikáció: https://ktk.pte.hu/sites/ktk.pte.hu/files/images/008_A%20COVID-19%20jarvany%20hatasa%20a%20turistak%20fogyasztoi%20magatartasanak%20valtozasara.pdf
34. SANDOR, F. (2010): Turizmus. in: FEDINEC CS. – VEHES M. (SZERK.): *Kárpátalja 1919-2009 történelem, politika, kultúra*. Argumentum, MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató intézete, Budapest-Ungvár, pp. 401-404.
35. SASS E. – BÁRTFAI E. GY. – ANGLER K. 2017: *A kárpátaljai borturizmus helyzete és fejlesztésének lehetősége*. In: Borászati Füzetek XXVII: (1) pp. 30-34.
36. SASS E. – BERGHAUER S. (szerk.) 2019: *Kárpátalja magyarlakta területeinek turisztikai helyzetfelmérése*. Kutatási beszámoló. Kárpátaljai Magyar Turisztikai Tanács. Beregszász, Gaborprint.
37. SASS E. 2012: *A falusi turizmus helyzetének bemutatása a Beregszászi járás vendéglátói körében végzett kérdőíves felmérés alapján*. Elhangzott a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Öregdiák Szövetsége I. Tudományos Konferenciáján, „Főiskolai végzősök és a tudományos utánpótlás”. Beregszász, 2012. november 21. Előadás, (pdf formátum) 27 o.

38. SASS E. 2016: *Kárpátalja fesztiváljainak elemzése internetes megjelenésük alapján*. In Jászberényi M. – Zátori A.– Ásványi K. (szerk): *Fesztiválturizmus*. Akadémia Kiadó Zrt., Budapest, pp. 368–372.
39. Sass E. 2019: *A kárpátaljai Beregvidék falusi turizmusának helyzete és fejlődési lehetőségei*. PhD értekezés, Pécs pp. 30-60.
40. SZILÁGYI ZS. – SASS E. – GÖNCZY S. 2006: *Kárpátalja mint turisztikai desztináció – Magyarországi turisták körében végzett imázs- és elégedettségvizsgálat*. A iii. magyar Földrajzi Konferencia tudományos közleményei, Kiadja: mTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, CD-rom.
41. TARPAI J. 2013: *Természeti és társadalmi erőforrások szerepe Kárpátalja turizmusfejlesztésében és hatása a területfejlesztésre*. PhD értekezés, Pécs pp. 103-106.

INTERNETES FORRÁSOK:

1. <https://decentralization.gov.ua> Децентралізація дає можливість (letöltés ideje 2021).
2. <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/196122.html> A járáások létrehozásáról és megszüntetéséről szóló rendelet, 2020 (letöltés ideje 2020)
3. <https://zakarpattya.gov.ua/zakarpattya/infrastruktura/turyzm-i-rekreatsiya/> Turizmus és rekreáció (letöltés ideje 2021)
4. <https://eganede.com/?q=node/75> (letöltés ideje 2020).
5. <https://www.nnk.gov.hu/index.php/koronavirus-tajekoztatok> (letöltés ideje 2021)
6. [HTTPS://COVID19.WHO](https://COVID19.WHO) (letöltés ideje 2021)
7. [HTTPS://KORONAVIRUS.GOV.HU/](https://KORONAVIRUS.GOV.HU/) (letöltés ideje 2022)
8. https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/travel-during-coronavirus-pandemic/eu-helps-reboot-europes-tourism_hu Az EU segítséget nyújt az európai turizmus újraindításához. (letöltés ideje 2021)
9. https://ec.europa.eu/info/live-work-travel-eu/coronavirus-response/public-health_hu Népegészségügy (letöltés ideje 2021)
10. <https://www.tourism.gov.ua/> Állami turisztikai fejlesztési ügynökség (Державне агентство розвитку туризму) (letöltés ideje 2021)
11. <https://urbact.eu/urbact-magyarorszagon> (letöltés ideje 2021)
12. <https://www.bbc.com/news/explainers-55718553> Vakcina útlevelek (letöltés ideje 2021)

13. <https://mtu.gov.hu/documents/prod/Covid-19-kezikonyv-szallashelyek.pdf> (letöltés ideje 2021)
14. Magyar Turisztikai Ügynökség: COVID-19 kézikönyv szálláshelyek és vendéglátóipari egységek részére, 2020. május 4. (letöltés ideje 2021)
15. <https://www.unwto.org/international-tourism-and-covid-19> (letöltés ideje 2021)
16. <https://www.unwto.org/healing-solutions-tourism-challenge> (letöltés ideje 2021)
17. <https://hatartalanul.net/?fbclid=IwAR2BIkt7TuWUCd1mLiW5Z2kWBReOxTG5SmsKbKKvrJxn6EQOVcupVj7NS4w> (letöltés ideje 2021)
18. <https://www.oracle.com/big-data/what-is-big-data/> (letöltés ideje 2022)

TÖRVÉNYEK, RENDELETEK:

1. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text> *Önkormányzatok önkéntes egyesüléséről szóló törvény* (Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад»).
2. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text> *A járások létrehozásáról és megszüntetéséről szóló rendelet* (Про утворення та ліквідацію районів).
3. <https://oda.carpathia.gov.ua/dokument/pro-programu-rozvytku-turyzmu-i-kurortiv-u-zakarpatskiy-oblasti-na-2021-2023-roky> *Kárpátaljára vonatkozó turisztikai és üdülõhely-fejlesztési program 2021-2023* (Про Програму розвитку туризму і курортів у Закарпатській області на 2021 – 2023 роки).
4. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72775 *Törvény a 2022-es év állami költségvetésének projektjére* (Проект Закону про Державний бюджет України на 2022 рік).
5. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text> *Ukrajna 2019-es nyelvtörvénye* (Про забезпечення функціонування української мови як державної).

STATISZTIKÁK:

1. <https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2019/> Державна Служба Статистики України 2019: Колективні засоби розміщування в Україні у 2018 році, Статистичний збірник. Київ (letöltés ideje 2021)
2. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=http%3A%2F%2F

Fwww.uz.ukrstat.gov.ua%2Fcatalog%2F2018%2Fzbirduk01.pdf&clen=360121&chunk=true Állami statisztikai hivatal: Kárpátalja – Szanatóriumok és turizmus 2017, (2018): (Закарпаття – Санаторії та туризм 2017). Статистичний збірник. Головне управління статистики у Закарпатській області. Ужгород (letöltés ideje 2021)

3. <https://zak.tax.gov.ua/rishennya-mistsevih-rad-/mistsevi-podatki-ta-zbori/turistichniy-zbir/> Turisztikai adók (Туристичний збір) (letöltés ideje 2022)
4. <https://covid19.who.int/> (letöltés ideje 2021)
5. <https://www.trt.net.tr/magyar/covid19> (letöltés ideje 2021)
6. <https://news.google.com/covid19/> (letöltés ideje 2021)
7. <https://www.gavi.org/covid19> (letöltés ideje 2021)
8. <https://www.worldometers.info/coronavirus/> (letöltés ideje 2021)

FOLYÓIRATOK, CIKKEK:

1. http://otszonline.hu/covid-19-info/cikk/covid_19_megbetegedes_utani_immunvedettseg
2. <https://kiszo.net/2018/05/31/mi-a-helyzet-nemzeti-parkjainkkal/> Mi a helyzet a nemzeti parkjainkkal? (letöltés ideje 2021)
3. <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3038837-karantin.html> (letöltés ideje 2021)
4. <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/2825898-v-ukraini-prezentuvali-doroznu-kartu-rozvitku-sferi-turizmu.html> (letöltés ideje 2021)
5. <https://www.bbc.com/ukrainian/news-51871165> (letöltés ideje 2021)
6. <https://ajtk.hu/hu/beszamolok/kina-a-jarvany-utan> (letöltés ideje 2021)
7. <https://novekedes.hu/elemzesek/tobb-fronton-is-sikeres-volt-az-ukran-ellentamadas-terkepen-az-ukran-haboru> (Térképen mutatjuk, hogy áll most az ukrán háború) (letöltés ideje 2022).
8. <https://hu.euronews.com/2022/03/08/karpataljan-lelt-menedekre-az-ukrajnai-haboru-elol-menekulo-arvak-egy-csoportja> (letöltés ideje 2022)
9. <https://magyarnemzet.hu/belfold/2022/03/a-haboru-atrajzolta-karpatalja-etnikai-terkepet> (letöltés ideje 2022)
10. <https://www.karpatinfo.net/2022/3/6/bemutatjuk-karpataljai-markacsaladot-birtasandor-diszkertes-200056199> (letöltés ideje 2022)

Mellékletek
1. számú melléklet

Kérdőív

1) Ukrajna melyik területéről érkezett, melyik megyéből?

Saját válasz:

2) Jenleg Kárpátalján melyik településen, városban tartózkodik?

Saját válasz:

3) Szállástípusa, ahol jelenleg tartózkodik?

- a) hotel/motel
- b) szanatórium
- c) panzió
- d) vendégház
- e) ifjúsági szálló/ kollégium
- f) családi ház/ lakás
- g) Ismerősök, családtagok házában/ lakásában
- h) egyéb:.....

4) Visszatérne otthonába a háború befejeztével?

- a) igen
- b) nem
- c) nem tudom

5) Miért Kárpátalját választotta úticéljának? (Több válaszlehetőség)

- Legbiztonságosabb megyének tartom
- Nem Ukrajnában érzem itt magam
- Útközben döntöttünk úgy, hogy itt maradunk
- Átutazóban vagyunk csak
- Pihenni és kikapcsolódni jöttünk, míg tart a konfliktus
- Nem volt más választásunk
- Ismerősöm, családom él itt és jöttünk hozzájuk míg tart a háború
- Egyéb (egyéni válasz):

6) Kivel érkezett? (Több válaszlehetőség)

- egyedül

- párommal
- családommal
- baráttal/barátokkal
- testvéremmel
- egyéb:

7) Meddig szándékszik a megyében maradni?

- a) Pár napig
- b) kb. egy hónap
- c) Hosszabb ideig
- d) Talán itt is maradok/maradunk
- e) Míg véget nem ér a háború
- f) Biztosan itt maradunk a háború után is
- g) Egyéb:.....

8) Hogyan látja Kárpátalját? (Több válaszlehetőség)

- Nyugodt, békés
- Természetközeli
- Otthonos
- Befogadó
- Nem befogadó
- Idegen
- Teljesen más, mint más ukrainai megye
- Egyéb:.....
-

9) Milyen hiányosságot / hiányosságokat talált Kárpátalján, amely itt nincs, viszont ahol Ön lakott ott van?

Egyéni válasz:

10) Ha helyreáll az ország biztonsága Ön szívesen visszatérne Kárpátaljára, ha az Ön által felhozott hiányosság pótlásra kerülne?

- a) Igen
- b) Nem
- c) Talán

d) Ha nem változta semmi Kárpátalján, akkor is szívesen visszatérnék

11) Mi tetszik a legjobban Kárpátaljában?

Egyéni válasz:.....

12) Járt már ezelőtt a megyében?

a) Igen

b) Nem

c) Csak átutazóban

13) A kockákba értékelje 1-10-ig terjedő skálán a következő tényezőket Kárpátalján (az 1-es a legjobb, 10-legrosszabb):

- Gasztronómia
- Szép környezet
- Tiszta víz
- Friss levegő, erdők
- Vendégszeretet
- Pihenési/rekreációs lehetőségek
- Szórakozási lehetőségek
- Sportolási lehetőségek
- Higiéné
- Infrastruktúra (utak, internet, vízellátás stb.)
- A helyiek ukrán nyelvismerete
- Egyéni kéréshez való alkalmazkodás szintje
- Multikulturalizmus (sok nemzetiség együttélésének) szépsége

14) Mint turista miben venne szívesen részt Kárpátalján? (Több válaszlehetőség).

- Hegyi túra
- Gasztrotúra (borút, ásványvíz út stb.)
- Falusi magyar vendéglátás (pl. programként magyar disznóvágás)
- Falusi ruszin vendéglátás (egyéni szokásaikkal)
- Multikulturális túra (az itt élő nemzetiségekhez kötődő épített örökségek megismerése)
- Modern múzeumlátogatás
- Felfedező túra (Kárpátalja várainak megismerése)
- Vallási utazás/ túra

- Vízitourizmus (pl. vadvízi evezés, csónakázás)
- Vadásztourizmus
- Városnézés innovatív módszerekkel (pl. telefonos appokkal)
- Wellness lehetőségek
- Sítourizmus
- Szórakozóhelyek meglátogatása
- Egyéb (saját ötlet):.....

15) Felkelti az érdeklődését a régió magyar kultúrája?

- Igen
- Nem
- Talán

16) Felkelti az érdeklődését a régió ruszin kultúrája?

- Igen
- Nem
- Talán

17) Felkelti az érdeklődését a régió román kultúrája?

- Igen
- Nem
- Talán

18) Felkelti az érdeklődését a régió szlovák kultúrája?

- Igen
- Nem
- Talán

19) Milyen program érdekelné Kárpátalján?

Egyéni válasz:.....

2. számú melléklet

Interjú kérdések a járványhelyzetben

1. Az Ön véleménye szerint meddig fog tartani Ukrajnában a COVID 19?
2. Milyen időintervallumig várható az utóhatása? Talán átrendeződés várható?
3. Kárpátalja turisztikai központnak számít Ukrajnában, Ön szerint mennyire hatott a járvány a megye turizmusára. Értékelje a megye idegenforgalmát.
4. Értékelje, hogy speciálisan a magyarlakta területek vagy magyar vonatkozású desztinációk turizmusára mennyire van hatással a járvány?
5. Hogyan lehetne az adott gazdasági válságban helytállni a már működő turisztikai desztinációknak?
6. A tavalyi prominens felmérés alapján Kárpátalja turizmusa Ukrajna turizmusához képest kiválónak bizonyult, míg a nemzetközi (pl. Magyarország) idegenforgalomhoz képest elég elmaradottnak tekinthető. A járványügyi helyzet ezeken az eredményeken változtatott-e?
 - ✓ Értékelje 1-től 5-ig terjedő skálán, vidékünk turizmusát Ukrajna turizmusához viszonyítva.
 - ✓ Értékelje 1-től 5-ig terjedő skálán, vidékünk turizmusát Magyarországhoz (EU) viszonyítva.
7. Nevezze meg Kárpátalja 3 legfontosabb vonzerőjét, amely a belföldi turistákat utazásra motiválja.
8. Nevezze meg Kárpátalja magyarlakta területeinek vonzerőjét, amely az ukrán turistákat motiválja.
9. Milyen meglévő erőforrást lehetne fejleszteni Kárpátalján, hogy a belföldi turizmust fellendítsük ebben a kialakult helyzetben.
10. A tavalyi prominens felmérésben értékelésre kerültek azok a várható nemzetközi trendek, amelyek kihatással lehetnek Kárpátalja idegenforgalmára.
1-től – 5-ig a következő eredmények születtek:
 - 1. globális politikai és biztonságpolitikai helyzet változása
 - 2. célcsoportok megváltozása: előregedés, „bennszülött generáció”
 - 3. az élménykeresés, az érzelmek, az autentikusság és a milió felértékelődése: az utazók egyre inkább egyedi, autentikus élményt, nem pedig terméket, szolgáltatást keresnek

- 4. térségi átrendeződés a küldő piacok és fogadópiacok körében
- 5. a technológiai kihívások, a digitalizált életmód és ennek diszruptív (bomlasztó) hatásai

Ön továbbra is így értékelné őket?

11. Véleménye szerint a járvány ideje alatt van-e olyan tényező, ami felértékelődött Kárpátalja turizmusában?
12. A tavalyi felmérésben az Egán Ede pályázatok kapcsán a Turizmusfejlesztés kategóriában a falusi vendégházak szélesebb körű fejlesztését ajánlották. Továbbra is ezt támogatná, vagy változtatna a kiíráson?
13. Kilenc központi probléma került felsorolásra a tavalyi évben, melyek negatívan hatnak a turizmusunk fejlődésére: *az infrastruktúra hiányosságai, a határátkelő helyek lassú forgalma, a hulladékok kezelés megoldatlansága, a munkaerő és szakképzettség hiánya, a megye egységes turisztikai arculatának hiánya, az adathiány, a helyi turizmusirányítás, illetve a vendéglátó egységek egy bizonyos célközönségre való fókuszálása.* Ön még kibővítené valamilyen problémával? Vagy esetleg elvenne belőlük ?
14. A megalakulandó/ megalakult kistérségek mennyire hathatnak pozitívan vagy negatívan turizmusunkra? Szó lehetne esetleges kistérségi turisztikai desztinációk brendjének kialakulásáról.
15. A kistérségek meglétével nagyobb figyelmet kaphat-e a turizmus?
16. Véleménye szerint milyen szinten alapozhatunk külföldi vendégekre?
17. Kárpátalja magyarlakta területének legfontosabb attrakciói közzé a következőket sorolták a tavalyi felmérés alapján: munkácsi vár, Turul-emplékmű Tiszaújlaknál, Vereckei hágó és szoros, Beregszász, Dédai-tó, Visk. A jelenlegi helyzetben ugyanezeket emelné ki? És melyik véleménye szerint a 3 legfontosabb?

3. számú melléklet

Tevékenység javaslat	
Kárpátalja kosara	
Megvalósításához szükséges időtartam	kb. 1 év
A projekt célja	Kárpátalja arculatának javítása, gasztronómiájának, italainak és kézműves termékeinek népszerűsítése a külföldi és belföldi turisták körében. Amely a magyar közösségek identitáserősítését és anyagi gyarapodását is szolgálja. Olyan minőségi kosár létrehozása, amely Kárpátalja ízeit képviselheti, ha kell az egész világban.
A tevékenység célcsoportja: résztvevő/érintett emberek, együttműködő partnerek	Gyümölcsstermelők (alkoholos italok elkészítéséhez), gazdák, kárpátaljai magyar vállalkozók, egyesületek/szervezetek, kiemelt fesztiválok szervezői.
A kosár tartalma	Egy darab kárpátaljai kosár, bor, házi pálinka, ásványvíz, sajt, házikolbász, lekvár, méz+kézműves termék
A projekt rövid bemutatása, kritériumok,	Egy megjelölt szervezet(ek) végeznék a kiválasztást. Nevezés útján tudnának a résztvevők pályázni a házi készítésű termékeikkel. A megjelölt szervezet(ek), aki(k) a projektet bonyolítja(ák) le, megjelöli(k) a bíráló bizottság tagjait, akik a kiválasztást fogják végrehajtani, előre kidolgozott kritériumok alapján. A projektről minden kárpátaljai borászt, pálinka készítőt, sajtkészítőt, henteszt, méhészt stb. értesíteni kell a megyében működő szervezetek segítségével. Italok:

feladatok listája

- Bor– bármely kárpátaljai borászegyesület tagja, vagy fesztiválok nyertes borásza nevezhet borával, akik garantálják a minőségi, felcímkézett palackozott italokat. Három kerül kiválasztásra a kosárba, melynek a kiszerezése 500 ml lenne.
- Pálinka – csak hazai gyümölcsből tisztán készített pálinkákkal nevezhetnek, akik biztosítják a pálinka minőségét. Ezekből három pálinka kerül kiválasztásra, melynek a kiszerezése 250ml lenne.
- Ásványvíz – Kárpátalja palackozott ásványvizei közül kerülhet egy kiválasztásra, melynek kiszerezése 500ml – pl. akár az év legjobb minősítését kapott víz kerülhet a kosárba

Ételek:

- Sajt – kárpátaljai sajttal lehet nevezni, készítői legalább egyszer részt vettek kárpátaljai kiállításon és minimum 3 éve foglalkoznak a készítésével illetve biztosítják a termék minőségét. Három sajt kerül kiválasztásra melynek kiszerezése 150g
- Házikolbász – kárpátaljai házikolbász, akár hentesek, akár falusi háztatások által készített termék. Biztosítani tudják a kolbász tisztaságát és minőségét. Három kolbász kerül kiválasztásra, mely

	<p>150g lenne.</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Lekvár – bármely házilag készített lekvárral lehet nevezni, akik kárpátaljai gyümölcsből főzik a lekvárt, leginkább a szilvából készített élelmiszert részesítenek előnyben. Azok a falvakból érkező lekvárok prioritást élveznek, ahol hagyománya van a lekvár főzésnek. Három lekvár kerül kiválasztásra. ➤ Méz – kárpátaljai magyar méhészek nevezhetnek a mezeikkel, akik legalább egyszer részt vettek kárpátaljai kiállításon és minimum 3 éve foglalkoznak a készítésével illetve biztosítják a termék minőségét. Három méz kerül kiválasztásra melynek kiszerezése 200-250 ml. <p>Kosár-kárpátaljai kézzel készített kosár lehet. (ajánlott falu: Iza, Visk)</p> <p>Minden termékekből a 3 legjobb kerül kiválasztásra, amelyekből 3 féle kosár állítható elő. Minden kosárban a termékekből 1 db kerülhet.</p> <p>A kiválasztott termékek 1 évig maradnak a kosárban, aztán újraválasztásra kerülnek.</p> <p>Viszont az év folyamán is folyamatos ellenőrzésre kerül sor.</p> <p>A termelőkkel szerződés kötésre kerül sor, melyben biztosítják a nyertesek a termékeik egész éves magas minőségét és folytonos felszereltségét.</p> <p>A kosár kinézete / brandje több javaslat</p>
--	--

	<p>megfontolásán keresztül készül el , amelyet az adott kiválasztott szervezet(ek) valósít(anak) meg és a tagok adjok az ötletet. A kosárban kiegészítésként kézműves termékek is belekerülhetnek ajánlás alapján. A kosár összerakása után kerülne sor az értékesítésre. Kárpátalján hálózatszerűen kellene megszervezni az értékesítést. Olyan helyeken kell jelenlenni a kosárral, amelyek a turisták által gyakran látogatott (munkácsi/ungvári vár, Beregszász, Visk, Vereckei-hágó stb). Minden kosár tartalma egységes, és kinézete is egyforma. Online rendelés által is megszerezhető a kosár.</p> <p>Minél több szakértő személy bevonása szükséges.</p> <p>A marketing tevékenység megfelelő megszervezésén múlik, hogy minél több termelőhöz eljusson a projekt terve.</p>
<p>A tevékenység emberi erőforrás szükséglete</p>	<p>Minimum 1 maximum 5 kárpátaljai szervezet vagy egyesület. A projektvezető Kárpátalján legalább három éve tevékenykedő szakszervezet/egyesület lehet, melyeknek tagjai a turizmushoz, gasztronómiához illetve a borkultúrához értő szakemberek.</p> <p>A bíráló bizottság tagjait minimum 8 maximum 10 személy képviselheti, akik hozzáértő szakemberek.</p> <p>Kárpátaljai termelők.</p> <p>Az értékesítést végző személyek: 5-10 fő.</p>

	Ismeretterjesztő marketingtevékenységet végző személyek: 1-5 fő.
A projekt infrastrukturális szükséglete	Tudásgyűjtés, a projekt tevékenységeinek helyszínei (egy telephellyel), ismeretterjesztő berendezések eszközei, számítógép, nyomtató, telefon, internet és gépjármű.
A tevékenység várható eredményei	Új fogyasztói közönségek; vállalkozók/termelők anyagi gyarapodása; erősödő kárpátaljai gasztronómiai brandek; Kárpátalja arculatának erősödése a külföldi és belföldi turisták körében; a minőség javulás; helyi identitásnövekedés.
A projekt számszerűsíthető eredményei	Új közönségek; új együttműködések kialakulása; népi/házilag készített élelmiszer termékek nagyobb népszerűsége; a gasztroturizmusból származó bevételek emelkedése; új munkahelyek; Kárpátalja nagyobb ismeretsége.
Dokumentálásának módja	Fotók, videók, beszámolók, elemzések, adatbázisok.

Ábrák jegyzéke

1. ábra: Kárpátalja új közigazgatási felosztása.....	11
2. ábra: Kárpátalja domborzata	12
3. ábra: Kárpátalja nyelvterületei	14
4. ábra: Kárpátaljai magyarok által szervezett fontosabb fesztiváljai.....	19
5. ábra: Térkép az Ukrajnában zajló háborúról (2022.március vége).....	29
6. ábra: Ukrajna háborús övezeteiből Kárpátaljára menekülő válaszdók területi eloszlása (lakhelyük alapján).....	30
7. ábra: A válaszdók hazatérési szándéka a háború befejeztével.....	31
8. ábra: A válaszdók Kárpátalján való tartózkodásának szándéka	32
9. ábra: Kárpátalja fontosabb vonzerői a belföldi turisták véleménye alapján	33
10. ábra: A válaszdók érdeklődésének szintje a különböző idegenforgalmi programok tekintetben Kárpátalján	34
11. ábra: A COVID-19 járvány alatt felértékelődött tényezők együttese	37
12. ábra: Kárpátalja turizmusát visszahúzó negatív tényezők	41
13. ábra: Az elképzelt stratégia célszerkezete.....	45

Ім'я користувача:
Моца Андрій Андрійович

ID перевірки:
1011181427

Дата перевірки:
14.05.2022 11:57:00 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
14.05.2022 17:17:37 EEST

ID користувача:
100006701

Назва документа: 13_Шімон Домініка

Кількість сторінок: 92 Кількість слів: 21198 Кількість символів: 173758 Розмір файлу: 3.78 MB ID файлу: 1011075612

7.55% Схожість

Найбільша схожість: 2.17% з Інтернет-джерелом (http://real.mtak.hu/108939/1/Strategia_1_e-pub.pdf)

6.45% Джерела з Інтернету

260

Сторінка 94

3.06% Джерела з Бібліотеки

94

Сторінка 96

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнене

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнене

0% Вилучень

Немає вилучених джерел

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи

1